

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
Ekonometrijas un biznesa informātikas katedra

LATVIJAS PREČU EKSPORTA KONKURĒTSPĒJAS ANALĪZE

Competitive analysis of Latvian commodity export

BAKALaura DARBS
Ekonomikas bakalaura studiju programma

Autors: Anastasija Zolotare
Studenta apliecības Nr.: 11100
Darba vadītājs: lektore, Mg. math. Rita Freimane

RĪGA 2014

ANOTĀCIJA

Eksportam un tā konkurētspējai ir liela nozīme valsts ekonomiskajā attīstībā un labklājības līmeņa celšanā ilgtermiņā, jo tie stimulē produktivitātes paaugstināšanos un inovācijas ražošanā.

Bakalaura darba mērķis ir, pamatojoties uz starptautiskās tirdzniecības datiem, novērtēt Latvijas preču eksporta konkurētspēju un strukturālās transformācijas potenciālās iespējas, lai izteiktu priekšlikumus ekonomikas politikas pilnveidošanai.

Izpētes rezultāti liecina, ka Latvijas ražotāji ir konkurētspējīgi koksnes un tās izstrādājumu, dzērienu, graudaugu kultūru, piena produktu, kā arī gaļas, zivs un atsevišķu tekstilizstrādājumu eksportā. Latvijai ir raksturīga intensīva tirdzniecība dzelzs, tērauda un cinka izstrādājumu, mēbeļu, kā arī organisko ķīmisko savienojumu nozaru ietvaros, kas stimulē inovācijas un veicina eksporta diversifikāciju.

Atslēgvārdi: eksporta konkurētspēja, salīdzinošā priekšrocība, Grubel-Lloyd indekss, strukturālā transformācija, eksporta komplicētība

ABSTRACT

Export and its competitiveness are very significant in the context of country's economic development and welfare growth in the long run, because both of them promote higher level of productivity and innovation in production.

Using data on international trade this thesis estimates competitiveness of Latvian commodity export and the potential possibility for structural changes in order to suggest economic policy improvements.

Study finds Latvian producers are competitive in exports of wood and articles of wood, beverages, cereals, dairy products, as well as meat, fish and certain textile fabrics. High level of intra-industry trade is common for Latvian iron, steel, zinc and articles thereof, as well as organic chemicals production sectors. That stimulates innovation and promotes export diversification.

Key words: export competitiveness, comparative advantage, Grubel-Lloyd index, structural transformation, export complexity

SATURS

Apzīmējumu saraksts.....	5
Ievads.....	6
1. Eksporta loma tautsaimniecības attīstībā	10
1.1. Eksporta un valsts ienākumu līmeņa savstarpējā sakarība	10
1.2. Industriālā politika kā valsts ilgtermiņa ekonomiskās izaugsmes stimulators.....	11
1.3. Konkurētspējas definēšana un novērtēšanas metodes.....	15
2. Latvijas preču eksporta un apstrādes rūpniecības raksturojums	22
2.1. Latvijas preču eksporta attīstība, struktūra un vieta starptautiskajā tirgū.....	22
2.2. Apstrādes rūpniecības raksturojums	28
2.3. Latvijas preču ražošanas un eksporta struktūras un konkurētspējas SVID analīze ...	38
3. Latvijas preču eksporta konkurētspējas analīze	41
3.1. Konkurētspējas novērtēšanas indeksu un datu apraksts	41
3.2. Latvijas preču eksporta salīdzinošās priekšrocības novērtēšanas rezultāti.....	43
3.3. Latvijas preču tirdzniecības nozaru ietvaros intensitātes rādītāji	47
4. Latvijas preču telpas strukturālās transformācijas potenciālo iespēju analīze	52
4.1. Strukturālās transformācijas novērtēšanas metodoloģijas un datu apraksts	52
4.2. Latvijas preču telpas strukturālās transformācijas potenciālo iespēju analīzes rezultāti pasaules līmenī.....	57
4.3. Latvijas preču telpas strukturālās transformācijas potenciālo iespēju analīzes rezultāti Eiropas Savienības līmenī.....	60
Secinājumi un priekšlikumi	64
Izmantotā literatūra un avoti.....	68
Pielikumi.....	71
1. pielikums. Latvijas konkurētspējīgas eksporta preces un to īpatsvari valsts eksporta strukturā 2012. gadā.....	71
2. pielikums. Latvijas un pasaules valstu savstarpējās tirdzniecības preces Grubel-Lloyd indeksu dilstošā secībā 2012. gadā	73
3. pielikums. Latvijas un ES 27 savstarpējās tirdzniecības preces Grubel-Lloyd indeksu dilstošā secībā 2012. gadā.....	76
4. pielikums. Valstis, kas tika iekļautas Latvijas preču telpas strukturālās transformācijas potenciālo iespēju analīzē	79
5. pielikums. Latvijas eksporta uz 98 pasaules valstīm nekonkurētspējīgas preču grupas, to blīvumi un ienākumu ģenerēšanas potenciāli 2012. gadā.....	80
6. pielikums. Latvijas eksporta uz ES 27 nekonkurētspējīgas preču grupas, to blīvumi un ienākumu ģenerēšanas potenciāli 2012. gadā	82

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

ĀTI	Ārvalstu tiešās investīcijas
CSP	LR Centrālā statistikas pārvalde
EM	LR Ekonomikas ministrija
ES	Eiropas Savienība
ES 15	Valstis, kas iestājās ES pirms 2004. gada: Apvienotā Karaliste, Austrija, Beļģija, Dānija, Francija, Grieķija, Itālija, Īrija, Luksemburga, Nīderlande, Portugāle, Somija, Spānija, Vācija, Zviedrija
ES 27	Visas ES 15 valstis, pieskaitot Čehijas Republiku, Igauniju, Kipru, Latviju, Lietuvu, Maltu, Poliju, Slovākiju, Slovēniju, Ungāriju, Bulgāriju un Rumāniju
GL	Tirdzniecības nozaru ietvaros Grubel-Lloyd indekss
IKP	Iekšzemes kopprodukts
LB	Latvijas Banka
LIAA	Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra
OECD	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija
NIP	Nacionālā industriālā politika
NKP	Nacionālais kopprodukts
NVS	Neatkarīgo Valstu Sadraudzība (Armēnija, Azerbaidžāna, Baltkrievija, Gruzija (sākot ar 2009. gada septembri, vairs neietilpst NVS), Kazahstāna, Kirgizstāna, Krievija, Moldovas Republika, Tadžikistāna, Turkmenistāna (asociētā locekle), Ukraina, Uzbekistāna)
PTO	Pasaules Tirdzniecības organizācija (<i>World Trade Organisation, WTO</i>)
RCA	Atklātās salīdzinošās priekšrocības indekss
STC	Starptautiskais tirdzniecības centrs (<i>International Trade Centre</i>)

IEVADS

Neskatoties uz to, ka konkurētspējas jēdziens tiek bieži lietots zinātniskajā literatūrā, ekonomistu vidū vēl nav vienota viedokļa par tā definīciju. Valsts konkurētspēja var tikt analizēta, iekļaujot gan makroekonomiskos, gan mikroekonomiskos rādītājus, tajā skaitā reālo valūtas maiņas kursu, ienākumu līmeni uz vienu iedzīvotāju, valsts iestāžu darbības rezultātus, produktivitātes līmeni, salīdzinošās cenas un citus. Bakalaura darbā konkurētspēja tiek interpretēta kā rādītājs, kas raksturo kādas valsts ražotāju spēju realizēt savu produkciju starptautiskajos tirgos.

Kā norāda Latvijas Bankas (turpmāk tekstā LB) speciālists Konstantīns Beņkovskis: „Motivācija galveno uzmanību veltīt eksporta aktivitātēm ir nepārprotama – Latvijas tautsaimniecība ir ļoti atvērta, valsts – ļoti maza un eksports – galvenais ilgtermiņa ekonomiskās izaugsmes avots.”¹ Turklāt, neskatoties uz augošu pakalpojumu sektora īpatsvaru gan Latvijas iekšzemes kopproduktā (turpmāk tekstā IKP), gan eksportā, ražošanas loma tautsaimniecībā ir neapšaubāma.

Empīriskajos pētījumos pierādīts, ja pat valstij ir salīdzinoša priekšrocība tādās zemo tehnoloģiju darbietilpīgās nozarēs kā, piemēram, tekstilmateriālu ražošana, no ilga laika ekonomiskās izaugsmes viedokļa, valdībai būtu nepieciešams īstenot augstākas pievienotās vērtības industriju stimulēšanas politiku.² Procesu, kad uzņēmumi pakāpeniski pārorientējas no preču ar mazu ietverto ienākumu līmeni uz augstvērtīgākās produkcijas ražošanu, dēvē par strukturālo transformāciju. Taču tā ir atkarīga no ražošanas faktoru un institucionālās vides atbilstības un labvēlības inovatīvu risinājumu meklējumiem. Daži pētnieki apgalvo, ka Baltijas valstu strauja ekonomiskā izaugsme un integrācija Eiropas sabiedrībā apsteidza to spēju strukturēt tirdzniecību tā, lai Latvijas un tās kaimiņvalstu eksports būtu konkurētspējīgs Eiropas Savienības (turpmāk tekstā ES) augstas pievienotās vērtības tirgū.³

Latvijā konkurētspējas izpētei ir veltīti daudzu zinātnieku darbi. LB ekonomists Gundars Dāvidsons 2005. gadā ir izstrādājis modeli Latvijas ilgtermiņa konkurētspējas un eksporta dinamikas novērtēšanai.⁴ Savukārt Artūrs Kaņepājs un Gundars Dāvidsons ir pētījuši Latvijas konkurētspējas izmaiņas periodā no 1995. līdz 2007. gadam ES 15 tirgū attiecībā pret

¹ Beņkovskis K. *Latvijas eksportētāju konkurētspēja*. Rīga: Latvijas Banka, 2012. Pētījums 3/2012. 3. lpp.

² Koh S., Mah J. *The Effect of Export Composition on Economic Growth: The Case of Korea*. The Journal of Developing Areas, Volume 47, No. 1, 2013. 178 p.

³ Kulkarni K., Sara B. *Estonia's Export-led Path to Prosperity: Since Independence*. SCMS Journal of Indian Management, 2013. 6 p.

⁴ Dāvidsons G. *Latvijas ilgtermiņa konkurētspējas modelēšana*. Rīga: Latvijas Banka, 2005. Pētījums 2/2005. 39. lpp.

citām valstīm, izmantojot relatīvo vienību vērtību.⁵ Konstantīns Beņkovskis 2012. gadā veicis Latvijas eksportētāju konkurētspējas izpēti, analizējot tirgus daļu pārmaiņas atbilstoši ekstensīvajai un intensīvajai attīstībai un novērtējot cenu un necenu konkurētspēju detalizētu datu līmenī.⁶ Citi pētnieki ir veikuši Latvijas tautsaimniecības un tās atsevišķu nozaru (kokapstrādes, metālapstrādes) produkcijas eksporta kvalitātes konkurētspējas analīzi.^{7,8,9} Egils Vītols ir pētījis Latvijas mašīnbūves un metālapstrādes nozares konkurētspējas nākotnes attīstības perspektīvas un globālās krīzes ietekmi uz to.^{10,11} Tomēr daļa minēto pētījumu jau ir novecojuši, jo pārsvarā balstās uz Latvijas ārējās tirdzniecības datiem pirms krīzes vai ir nepilnīgi, jo iekļauj tikai vienkāršu statistisko datu analīzi un salīdzināšanu ar citām pasaules valstīm. Turklāt Latvijā nav veikti pētījumi, kas apvienotu eksporta preču telpas analīzi un konkurētspējas novērtējumu, kas ir divi saistīti jautājumi un ļauj noteikt valsts potenciālu celt labklājības līmeni ilgtermiņā.

Bakalaura darba **mērķis** ir, pamatojoties uz starptautiskās tirdzniecības datiem, novērtēt Latvijas preču eksporta konkurētspēju un strukturālās transformācijas potenciālās iespējas, lai izteiktu priekšlikumus ekonomikas politikas pilnveidošanai.

Lai sasniegtu darba mērķi, tika izvirzīti sekojoši **uzdevumi**:

1. teorētiskajos un empīriskajos pētījumos izpētīt eksporta un tā veicināšanas pasākumu ietekmi uz tautsaimniecības attīstību;
2. apkopot speciālajā literatūrā un plānošanas dokumentos pielietotās konkurētspējas jēdziena definīcijas un noteiktās konkurētspējas novērtēšanas metodes;
3. izmantojot ārējo tirdzniecību un apstrādes rūpniecību raksturojošus statistiskos datus, izpētīt Latvijas preču ražošanas un eksporta attīstību un struktūru, kā arī veikt salīdzinājumu ar citām pasaules valstīm;
4. pamatojoties uz atklātās salīdzinošās priekšrocības indeksu, novērtēt, kuras preces Latvija eksportē relatīvi vairāk nekā citas valstis;
5. izmantojot Grubel-Lloyd indeksu, noteikt tirdzniecības nozaru ietvaros intensitāti starp Latviju un citām pasaules un ES valstīm;

⁵ Dāvidsons G. Latvijas ilgtermiņa konkurētspējas modelēšana. Rīga: Latvijas Banka, 2005. Pētījums 2/2005. 12. lpp.

⁶ Beņkovskis K. *Latvijas eksportētāju konkurētspēja*. Latvijas Banka, 2012, 3.lpp.

⁷ Priede J. *Latvijas tautsaimniecības nozaru eksporta kvalitātes konkurētspējas analīze*. Latvijas Universitāte, Ekonomikas un vadības fakultāte, Rīga, 2010. 187 lpp.

⁸ Priede J., Škapars R. *Quality competitiveness of Latvia's metal industry in the iron and steel product groups*. Economics and Management: 2012, 17 (1). pp. 202-208

⁹ Priede J., Škapars R. *Quality competitiveness of Latvia's wood industry*. European integration studies, 2011, No. 52011. pp. 229-236

¹⁰ Vītols E. *Future perspectives of competitiveness of Latvia's machinery and metalworking industry*. Journal of Business Management, № 1, 2008. 10 p.

¹¹ Vītols E. *Competitiveness of Latvian machinery and metalworking industry in the situation of global crisis*. Journal of Business Management, 2010, No.3. pp. 87-94

6. izpētīt, kuras Latvijas eksporta preču grupas varētu kļūt konkurētspējīgas starptautiskajā tirgū pie esošās ražošanas struktūras, un kuru produktu ražošanu un eksportu būtu vēlams veicināt valsts ienākumu līmeņa celšanai ilgtermiņā;
7. pamatojoties uz bakalaura darbā veikto izpēti, apkopot iegūtos rezultātus par Latvijas preču eksporta konkurētspēju, izdarīt secinājumus un izvirzīt priekšlikumus.

Pētījuma objekts ir Latvijas preču eksports.

Pētījuma priekšmets ir Latvijas preču eksporta konkurētspēja.

Bakalaura darbā ir pētīta faktiskā Latvijas preču eksporta konkurētspēja, bet nav veltīta uzmanība konkurētspēju ietekmējošu faktoru analīzei. Faktori, kas nosaka konkurētspēju, ir ļoti specifiski un atšķirīgi dažādās tautsaimniecības nozarēs un nevar tikt vispārināti uz visām Latvijas eksporta preču grupām dotā pētījuma ietvaros.

Darbā tiek izmantotas sekojošas kvalitatīvas un kvantitatīvas **metodes**: literatūras un dokumentu aprakstošā analīze, datu statistiskā un ekonomiskā analīze, grupēšana, salīdzināšana un grafiskā analīze, kā arī konkurētspējas indeksu aprēķins un eksporta komplicētības līmeņa attīstību raksturojošo rādītāju novērtējums.

Bakalaura darbā veiktā izpēte balstās uz Latvijas un ārvalstu zinātnieku darbiem, starptautisko un nacionālā līmeņa organizāciju pētījumiem, publikācijām zinātnisko rakstu krājumos un periodikā, kā arī internetā pieejamiem materiāliem. Latvijas preču eksporta un apstrādes rūpniecības struktūras un attīstības analīzei ir izmantoti Latvijas un citu pasaules reģionu ārējās tirdzniecības statistiskie dati par pēc iespējas ilgāku periodu, kas sniedz būtisku iespēju novērtēt ekonomisko rādītāju kopējo dinamiku un izmaiņas pirms un pēc Latvijas iestāšanās ES. Savukārt Latvijas eksporta konkurētspējas novērtēšana un strukturālās transformācijas potenciālo iespēju analīze balstās galvenokārt uz starptautiskās tirdzniecības datiem par 2012. gadu, kas ir jaunākā pieejamā un ticama informācija. Darba izstrādei un analīzei ir izmantota *Microsoft Excel* programmatūra.

Pētījuma struktūru ir noteikuši izvirzītie uzdevumi. Darbs sastāv no ievada, četrām nodaļām, secinājumiem un priekšlikumiem, kā arī no izmantotās literatūras un avotu saraksta un pielikumiem.

Lai atbildētu uz jautājumu, kāpēc preču eksports un tā konkurētspēja būtu jāpēta un kādas ir izplatītākās analīzes metodes, bakalaura darba pirmā nodaļa ir veltīta teorētisko un empīrisko pētījumu izklāstam. Tiek kritiski analizēti Latvijas un ārvalstu zinātniskās literatūras galvenie atzinumi par eksporta lomu tautsaimniecības attīstībā, starptautisko tirdzniecību stimulējošās ekonomiskās politikas īstenošanu un dažāda veida konkurētspējas novērtēšanas metodēm.

Otrā nodaļa ir veltīta Latvijas ārējās tirdzniecības attīstības un struktūras analīzei un galvenās ražojošās nozares – apstrādes rūpniecības – raksturojumam, pamatojoties uz statistikas datiem. Izpētes mērķis bija novērtēt Latvijas preču eksporta un ražošanas struktūras stiprās un vājās puses, noteikt attīstības iespējas un draudus, kuriem ir pakļauta Latvijas tautsaimniecība. Rezultāti var tikt izmantoti ekonomikas politikas un rīcības plānu izstrādāšanai.

Lai novērtētu Latvijas preču eksporta konkurētspēju, tika izmantoti zinātniskajā literatūrā visbiežāk minētie indeksi, kas raksturo atklāto salīdzinošo priekšrocību un tirdzniecības nozaru ietvaros intensitāti. Bakalaura darba trešajā nodaļā ir izklāstīta indeksu būtība, aprēķina gaita un galvenie analīzes rezultāti.

Ceturtā nodaļa sniedz atbildi uz jautājumu, kuras Latvijas eksporta preču grupas varētu kļūt konkurētspējīgas starptautiskajā tirgū pie esošās ražošanas struktūras, un kuru produktu ražošanu un eksportu būtu vēlams veicināt valsts ienākumu līmeņa celšanai ilgtermiņā. Izpētes rezultāti sniedz būtisku informāciju gan ekonomikas politikas veidotājiem un nacionālo stratēģisko plānu izstrādātājiem, gan potenciāliem un jau esošiem uzņēmējiem un investoriem.

Darba noslēgumā autore izdara secinājumus un izsaka priekšlikumus ekonomikas politikas pilnveidošanai un Latvijas preču eksporta konkurētspējas uzlabošanai.

Bakalaura darbā ir iekļauts 21 attēls, 9 tabulas un 6 pielikumi.

1. EKSPORTA LOMA TAUTSAIMNIECĪBAS ATTĪSTĪBĀ

1.1. Eksporta un valsts ienākumu līmeņa savstarpējā sakarība

Eksporta attīstības un ekonomiskās izaugsmes savstarpējai saistībai jau daudzus gadus tiek veltīta starptautiskās ekonomikas pētnieku uzmanība. Saskaņā ar tirdzniecības teoriju, eksporta apjomu augšanas izraisītā nepietiekamu ražošanas resursu pārvietošanās no zemas produktivitātes iekšzemes rūpniecības uz augstākas produktivitātes eksporta nozarēm sekmē kopējā darba ražīguma pieaugumu, tādējādi paātrinot ekonomisko izaugsmi.¹² Eksporta ekspansija paplašināšana noietu tirgu, kas var veicināt lielražošanas ietaupījumu (*economies of scale*) iespējas, paātrināt kapitālieguldījumu un tehnoloģiju nomaiņas tempus, kā arī labvēlīgi ietekmēt eksportējošo uzņēmumu konkurētspēju.^{13, 14}

Stipra un pozitīva sakarība starp eksportu un ekonomisko izaugsmi tika pierādīta virknē empīrisku pētījumu, kuru rezultāti apstiprina eksporta vadītas izaugsmes (*export-led growth*) un/ vai izaugsmes vadīta eksporta (*growth-led exports*) hipotēzi, pamatojoties uz dažādu pasaules valstu pieredzi. Pārsvarā uzmanība tiek veltīta Āfrikas un Āzijas valstīm. Par vienu no likumsakarības testēšanas pamatlīcējiem uzskata B. Balaša, kas izmantoja 11 attīstības valstu datus par periodu no 1960. līdz 1973. gadam un atklāja stipru pozitīvu korelāciju gan starp kopējo eksportu un NKP, gan starp apstrādes rūpniecības eksportu un nozares izlaidi.¹⁵ Savukārt 1985. gadā B. Balaša īstenoja pētījumu, kurā tika izmantoti 43 attīstības valstu dati par periodu no 1973. līdz 1979. gadam. Regresijas vienādojumos kā izskaidrojošie mainīgie bija iekļauti arī tādi nozīmīgi faktori kā darbaspēka un preču eksporta izmaiņas, kopējās iekšzemes un ārvalstu investīcijas, preču eksporta īpatsvars IKP.¹⁶

Jāatzīmē, ka mūsdienu pētījumu autori kritizē vecākos darbus, kas tika rakstīti 20. gs. 70.–80. gados, galvenokārt tāpēc, ka tajos nav noteiktības par eksporta mainīgā eksogenitāti, kā arī nav ņemti vērā valstu specifiskie faktori, jo pārsvarā tika izmantoti šķērsgrīzuma vai nesabalansēti paneļdati. Jaunākos pētījumos bieži tiek izmantotas laika rindas, kā arī paneļdati, kuriem pielieto vienības saknes testus un meklē kointegrācijas saiknes ar mērķi

¹² Tekin R. *Economic growth, exports and foreign direct investment in Least Developed Countries: A panel Granger causality analysis*. Economic Modelling, 29, 2012. 869 p.

¹³ Abdulai A., Jaquet P. *Exports and Economic Growth: Cointegration and Causality Evidence for Côte d'Ivoire*. African Development Bank, 2002. 2 p.

¹⁴ Reppas P., Christopoulos D. *The export-output growth nexus: Evidence from African and Asian countries*. Journal of Policy Modeling, 27, 2005. 930 p.

¹⁵ Balassa B. *Exports and economic growth: further evidence*. Journal of Development Economics, 5, 1978. 181 – 184 p.

¹⁶ Balassa B. *Exports, Policy Choices, and Economic Growth in Developing Countries after the 1973 Oil Shock*. Journal of Development Economics, 18, 1985. 32 p.

atrast ilgtermiņa sakarību starp eksporta un IKP izaugsmi, kā arī veic Greindžera cēlonības testus.

Piemēram, Jordānijas gadījumā tika atklāts, ka reālais eksports, reālais IKP un tirdzniecības cenu indekss (*terms of trade*) ir kointegrēti, kas liecina par ilgtermiņa sakarību starp rādītājiem. Greindžera cēlonības testa rezultāti apliecināja, ka sakarība starp reālo eksportu un reālo IKP ir divvirzienu, kas nozīmē, ka ilgā laikā tie vienlaikus pastiprina viens otru.¹⁷ Pamatojoties uz Kotdivuāras ekonomiskās izaugsmes, eksporta, investīciju un darbaspēka datiem, zinātnieki konstatēja tikai vienu ilgtermiņa sakarību starp rādītājiem. Rezultāti parādīja, ka eksports un investīcijas ir IKP pieauguma Greindžera cēlonis gan īsā, gan ilgā laikā.¹⁸ Savukārt Pakistānas rādītāji uzrāda stipru un stabilu saikni starp IKP un eksportu, kā arī divvirzienu cēlonību starp preču eksportu un IKP.¹⁹ Pētnieki arī ir novērojuši ciešu sakarību starp eksportu un IKP Igaunijā, kaut šis secinājums balstās tikai uz statistisko datu grafisko analīzi.²⁰

Neskatoties uz lielu skaitu empīrisku pierādījumu, daudzi zinātnieki tomēr apšaubā eksporta vadītas izaugsmes teoriju. Pārbaudot eksporta un izlaides saikni 22 Āfrikas un Āzijas valstīs, pētnieki secināja, ka kointegrācijas sakarība pastāv gan vairākumā valstu, gan panelī kopumā, tomēr tā nav eksporta vadīta izaugsme, bet otrādi.²¹ Cita pētījuma rezultātā tika apstiprināts pieņēmums, ka eksporta un IKP izaugsmes galvenais iemesls ir produktivitātes pieaugums netirgojamās nozarēs, kas ietekmē ienākumu līmeni, pieprasījumu pēc importa, reālo valūtas kursu un ražotāju konkurētspēju.²² Kopumā ir iespējams secināt, ka rezultāti ir unikāli katrai valstij, tomēr nevar noliegt tautsaimniecības izaugsmes un eksporta attīstības savstarpējo sakarību.

1.2. Industriālā politika kā valsts ilgtermiņa ekonomiskās izaugsmes stimulators

Lielākā daļa iepriekšējā apakšnodaļā minēto pētījumu tika veikti ar mērķi pārbaudīt, vai eksporta stimulēšanas politika, ko piekopj valstis, sekmē tautsaimniecības attīstību. Galvenais

¹⁷ Husein J. *Export-led growth hypothesis: a multivariate cointegration and causality evidence for Jordan*. The Journal of Developing Areas, Vol. 42, No. 2, 2009. 262 – 263 p.

¹⁸ Abdulai A., Jaquet P. *Exports and Economic Growth: Cointegration and Causality Evidence for Côte d'Ivoire*. African Development Bank, 2002. 13 p.

¹⁹ Afzal M. *Causality between Exports, World Income and Economic Growth in Pakistan*. International Economic Journal, Vol. 20, No. 1, 2006. 71 - 75 p.

²⁰ Kulkarni K., Sara B. *Estonia's Export-led Path to Prosperity: Since Independence*. SCMS Journal of Indian Management, 2013. 13 p.

²¹ Reppas P., Christopoulos D. *The export-output growth nexus: Evidence from African and Asian countries*. Journal of Policy Modeling, 27, 2005. pp.929-940

²² Yang J. *An Analysis of So-Called Export-led Growth*. IMF Working Paper, WP/08/220, 2008. 21 p.

iemesls tādai interesei bija tas, ka pēdējo 30 gadu laikā daudzas pasaules valstis īstenoja pāreju no importa aizvietošanas (*import substitution*) uz eksporta veicināšanas (*export promotion*) politiku.^{23, 24, 25} Autori, kuri veiktās analīzes rezultātā apstiprināja eksporta attīstības un ekonomiskās izaugsmes likumsakarības esamību, apgalvo, ka valsts īstenojot eksporta veicināšanas un uz izaugsmi orientētiem pasākumiem ir būtiska nozīme labklājības līmeņa celšanā ilgā laikā.^{26, 27, 28, 29}

Tomēr pētnieki pārsvarā nevelta uzmanību tiešai realizētās politikas un IKP augšanas tempu cēloņsakarības pārbaudei, kā to dara B. Balaša.³⁰ Viņš pielietoja regresijas analīzi, lai noskaidrotu saikni starp attīstības stratēģijas izvēli, politikas reakciju uz ārējiem šokiem un ekonomisko izaugsmi. Izpēte pierādīja, ka sākotnējā tirdzniecības orientācija un paļaušanās uz eksporta veicināšanu kā reakcija uz ārējiem šokiem izskaidro lielu daļu starpvalstu IKP augšanas tempu atšķirību.³¹ Zinātnieks apgalvo, ka valstis ar zemu ienākumu līmeni var paātrināt savu ekonomisko izaugsmi, izmantojot modernās tehnoloģijas piemērotas politikas ietvaros, kā arī gūt labumu no apstrādes rūpniecības preču eksporta veicināšanas.³²

Industriālās politikas koncepcija ir vismaz vienu gadsimtu veca, un tās izpausmes atšķiras starp valstīm un to tautsaimniecību attīstības fāzēm. Mērķi mēdz būt dažādi: paaugstināt ienākumu līmeni uz vienu iedzīvotāju, sekmējot tautsaimniecības transformāciju no zemas (lauksaimniecība) uz augstas (apstrādes rūpniecība) produktivitātes nozarēm, palielināt perspektīvāko ražošanas sektoru relatīvo svarīgumu, kļūt neatkarīgiem produkcijas ražošanā, stimulēt modernizāciju u.c., tomēr pamatā tie visi ir vērsti uz valsts konkurētspējas uzlabošanu.^{33, 34} Pastāv viedoklis, ka valstīm, kas cieš no zema kapitāla uzkrāšanas un izglītības līmeņa, pirms konkrēta rīcības plāna izstrādāšanas par prioritātēm būtu jāizvirza nacionālo uzkrājumu un investīciju paaugstināšana, kā arī kvalitatīvākas un pieejamākas

²³ Maneschiöld P. *A Note on the Export-Led Growth Hypothesis: A Time Series Approach*. Cuadernos de economia, Vol. 45, 2008. 293 – 294 p.

²⁴ Fatima A., Akmal M., Butt M. *Export-led- Growth along with Threshold Effects*. International Journal of Economic Perspectives, Volume 5, Issue 3, 2011. 230 p.

²⁵ Afzal M. *Causality between Exports, World Income and Economic Growth in Pakistan*. International Economic Journal, Vol. 20, No. 1, 2006. 64 - 67 p.

²⁶ Turpat, 75 p.

²⁷ Bahmani-Oskooee M., Economidou C. *Export Led Growth vs. Growth Led Exports: LDCs Experience*. The Journal of Developing Areas, Vol. 42, No. 2, 2009. 206 p.

²⁸ Maneschiöld P. *A Note on the Export-Led Growth Hypothesis: A Time Series Approach*. Cuadernos de economia, Vol. 45, 2008. 300 p.

²⁹ Tekin R. *Economic growth, exports and foreign direct investment in Least Developed Countries: A panel Granger causality analysis*. Economic Modelling, 29, 2012. 877 p.

³⁰ Balassa B. *Exports, Policy Choices, and Economic Growth in Developing Countries after the 1973 Oil Shock*. Journal of Development Economics, 18, 1985. 28 - 32 p.

³¹ Turpat, 31 p.

³² Turpat, 34 p.

³³ Pack H. *Industrial Policy in Historical Perspective*. Prepared for presentation at the session: What Role for Industrial Policy? Perspectives from Around the World American Economic Association Meetings, 2010. 5 p.

³⁴ Altenburg T. *Industrial Policy in Developing Countries. Overview and lessons from several country cases*. German Development Institute, Discussion Paper 4/2011. 7 p.

izglītības piedāvājums.³⁵ Industriālā politika var iekļaut sevī tādus pasākumus kā valdības aktīva strukturālās transformācijas veicināšana, mudinājums meklēt jaunus uzņēmējdarbības modeļus un tirgus, resursu novirzīšana uz daudzsološām un sociāli vēlamām aktivitātēm, valdības mēģinājumi veicināt resursu pārvietošanos uz atpalikušiem reģioniem.³⁶ Viens no nozīmīgiem aspektiem ir jaunas un potenciāli perspektīvas rūpniecības nozares īslaicīgs atbalsts, bez kura ražotāji nespētu konkurēt ar vispāratzītiem un pieredzējušiem ārvalstu uzņēmumiem; ir iespējams, ka iekšzemes ražošana pie noteiktiem apjomiem varētu pat būt lētāka, no kā labumu gūtu arī ārvalstu patērētāji.³⁷

Jebkādas politikas ietekmes uz tautsaimniecību empīriskā testēšana ir grūta un gandrīz vienmēr nepilnvērtīga, jo pētniekiem nav pieejama informācija un dati, kā attīstītos valsts bez konkrēto pasākumu īstenošanas, tādējādi nav iespējams noteikt, vai pārmaiņas tika stimulētas, neietekmētas vai varbūt pat ierobežotas. Turklāt citu valstu pieredzes pārņemšanā jābūt ļoti piesardzīgiem, nepiemērotas politikas īstenošana var radīt lielāku postu nekā neiejaukšanās. Tas ir viens no iemesliem, kāpēc industriālā politika joprojām paliek ekonomistu kvēlu diskusiju un apjomīgu pētījumu centrālais objekts. Daži pētnieki atklāj, ka industriālās politikas mērķi bieži nonāk pretrunā ar citu valsts īstenoto politiku uzdevumiem. Piemēram, kādu ekonomisko procesu vai sektoru izcelšana neatbilst iekšzemes un starptautiskās brīvās konkurences nosacījumiem.³⁸ Otrkārt, industriālai politikai nav savu neatkarīgu instrumentu, tāpēc var izveidoties savstarpēja atkarība starp fiskālo un industriālo politiku, kā rezultātā valdībai ir nepieciešams meklēt kompromisu.³⁹ Cits industriālās politikas nopietns trūkums ir tas, ka konkrētas nozares noteikšana par prioritāti bieži sekmē saražotās produkcijas cenas celšanos. Tas savukārt nelabvēlīgi ietekmē „lejup straumes” (*downstream*) industrijas, kas izmanto nozares ražojumus kā izejvielas, jo uzņēmumiem strauji pieaug izmaksas un kritās rentabilitāte, kā arī samazinās konkurētspēja.⁴⁰ Tās ir tikai dažas nepilnības, ko zinātnieki min industriālās politikas risku analīzē.

Turpretim modernās industriālās politikas funkcijas, saskaņā ar Dani Rodriķa viedokli, tiek noteiktas daudz piesardzīgāk un plašāk: tas ir „pašizziņas” (*self-discovery*) process, kas ir saistīts, nevis ar intervenci un subsidēšanu no centrālā plānotāja puses, bet ar privātā un publiskā sektora dialogu un sadarbību. Rezultātā tiek iegūta informācija par uzņēmējdarbības

³⁵ Altenburg T. *Industrial Policy in Developing Countries. Overview and lessons from several country cases.* German Development Institute, Discussion Paper 4/2011. 26 p.

³⁶ Turpat, 83 p.

³⁷ Pack H., Saggi K. *The case for industrial policy: a critical survey.* World Bank Policy Research Working Paper 3839, 2006. 4 p.

³⁸ Välimäki T. *'No policy is an island' - on the interaction between industrial and other policies.* Policy Studies, Vol. 29, No. 1, 2008. 115 p.

³⁹ Turpat, 116 p.

⁴⁰ Blonigen B. *Industrial Policy and Downstream Export Performance.* NBER Working Paper No. 18694, 2013. 17 – 18 p.

iespējām un ierobežojumiem, bet kā atbildes reakcija tiek radītas politiskas iniciatīvas.⁴¹ Kā atzīmē Latvijas Bankas speciālisti, lai sasniegtu attīstīto valstu ienākumu un labklājības līmeni, ir nepieciešama aktīva struktūrpolicies iejaukšanās, jo tirgus mehānismi nevar nodrošināt esošās ražošanas struktūras pārveidi, kas būtu nepieciešama ierobežoto resursu mērķtiecīgai un efektīvai izlietošanai.⁴² LR Ekonomikas ministrija (turpmāk tekstā EM), atsaucoties uz Dani Rodriku pētījumiem, definē Latvijas Nacionālās industriālās politikas (turpmāk tekstā NIP) mērķi: „veicināt ekonomikas strukturālās izmaiņas par labu preču un pakalpojumu ar augstāku pievienoto vērtību ražošanai, t.sk. rūpniecības lomas palielināšanai, rūpniecības un pakalpojumu modernizācijai un eksporta komplicētībai.”⁴³

Pārorientēšanās uz augstas pievienotās vērtības produkcijas ražošanu tiek uzskatīta par tautsaimniecības izaugsmes veicināšanas pamatnosacījumu. Saskaņā ar R. Hausmana, Dž. Hvinga un D. Rodriku izpēti rezultātiem, starp valsts IKP uz vienu iedzīvotāju un eksporta precēs ietverto ienākumu līmeni eksistē pozitīva sakarība. Zinātnieki pierāda, ka valstis, kas koncentrējas uz augstas produktivitātes ražošanas un eksportē kvalitatīvāku produkciju, sasniedz augstāku attīstības līmeni.⁴⁴ Savukārt valstīm, kas aizvien vairāk specializējas „tradicionālo” jeb zemu tehnoloģiju, piemēram, tekstilizstrādājumu vai pārtikas preču eksportā, ir raksturīga lēnāka izaugsme.⁴⁵ Hausmans ar līdzautoriem arī ir izstrādājis aprēķinu gaitu, pēc kuras ir iespējams identificēt ar konkrēto produktu saistīto ienākumu līmeni, kā arī pārorientēšanās uz kādu preču ražošanu būtu salīdzinoši vieglāka un vēlamāka pie esošās eksporta struktūras; metodoloģija ir izklāstīta bakalaura darba 3. nodaļā.

Veicot pētījumu, kura mērķis bija analizēt eksporta komplicētības līmeņa attīstību raksturojošos rādītājus, Latvijas Bankas speciālisti secināja, ka varbūtība attīstīt preču ar lielāko ietverto ienākumu līmeni ražošanu Latvijā bez papildu veicinošiem pasākumiem un valdības atbalsta ir samērā neliela.⁴⁶ Latvijas Valsts prezidenta Stratēģiskās analīzes komisija 2008. gada pētījumā definēja četras Latvijas prioritārās nozares, kas vēlāk tika izmantotas NIP prioritāšu noteikšanai: farmaceitiskie preparāti, organiskās ķīmijas pamatvielas, medicīniskie un precīzijas instrumenti, mašīnas un iekārtas.⁴⁷ Strukturālās transformācijas iespēju analīzes rezultātā tika konstatēts, ka kopš 1995. gada Latvijas preču telpā ir vērojamas labvēlīgas

⁴¹ Rodrik D. *Industrial Policy for the Twenty-first century*. Harvard University, 2004. 38 p.

⁴² Beņkovskis K., Rutkaste U., Vītola K. *Pētījuma par prioritāro nozaru noteikšanu gala ziņojums*. Latvijas Valsts prezidenta Stratēģiskās analīzes komisija. Rīga, 2008. 3. lpp.

⁴³ LR Ekonomikas ministrija. *Latvijas Nacionālās industriālās politikas vadlīnijas*. Rīga, 2012. 8. lpp. Pieejams: <http://www.em.gov.lv/images/modules/items/Industrialas%20politikas%20politisko%20vadliniju%20dokuments%20FINAL.pdf> (skatīts 20.05.2014)

⁴⁴ Hausmann R., Hwang J., Rodrik D. *What You Export Matters*. NBER Working Paper No. 11905, 2005. 13 p.

⁴⁵ Lee J. *Export specialization and economic growth around the world*. Economic Systems, 35, 2011. 59 p.

⁴⁶ Vītola K., Dāvidsons G. *Eksporta strukturālā transformācija preču telpas modelī*. Rīga: Latvijas Banka, 2008. Pētījums 4/2008. 19. lpp.

⁴⁷ Beņkovskis K., Rutkaste U., Vītola K. *Pētījuma par prioritāro nozaru noteikšanu gala ziņojums*. Latvijas Valsts prezidenta Stratēģiskās analīzes komisija. Rīga, 2008. 19. lpp.

transformācijas tendences – preču skaits ar pozitīvu ienākumu ģenerēšanas potenciālu pēdējo gadu laikā ir pastāvīgi audzis. Taču Latvijas eksporta komplicētības pakāpe ievērojami atpaliek no attīstītākajām Eiropas valstīm.⁴⁸

Tomēr augstas pievienotās vērtības preču ražošana ir nepieciešams, bet nepietiekams nosacījums valsts ekonomiskajam izrāvienam, jo uzņēmumiem jābūt spējīgiem arī realizēt produkciju un gūt peļņu. Ņemot vērā to, ka Latvijas iekšējais tirgus ir mazs un pieprasījums pēc specifiskiem produktiem var būt ļoti zems, ražotājiem ir jārūpējas par tirdzniecības attiecību nodibināšanu ar ārvalstu pircējiem, kā arī par sava produkta tēlu un kvalitāti, kas nodrošinātu Latvijas izstrādājumu konkurētspēju.

1.3. Konkurētspējas definēšana un novērtēšanas metodes

Saskaņā ar jaunāko pētījumu rezultātiem, attīstības politikai jābūt vērstai uz valsts konkurētspējas celšanu ilgā laikā, nevis eksporta augšanas tempu pieaugumu, kas ir vidējā termiņa mērķis. Eksporta pieaugums, kas balstās uz vienkāršu starppatēriņa preču tirdzniecību ar zemu izmaksu valstīm, nespēj celt valsts labklājību ilgā laikā. Politikai jākoncentrējas uz eksporta konkurētspējas stimulēšanu caur sarežģītākas produkcijas ražošanu, jaunu tehnoloģiju un inovāciju attīstību, kā arī cilvēkkapitāla pilnveidošanu.⁴⁹

Augsta konkurētspēja nereti tiek asociēta ar nacionālās labklājības un nodarbinātības līmeņa celšanos, kas ir jebkuras tautsaimniecības mērķis. Nacionālajā līmenī konkurētspējas avots ir uzņēmumi, kas ar savu darbību rada pievienoto vērtību valsts teritorijā. Valdības loma, šajā gadījumā, ir nodrošināt pastāvīgu bagātības plūsmu no uzņēmumiem līdz valsts pilsoņiem, t.i. uzlabot infrastruktūru un sniegt pakalpojumus, kas nes tiešu labumu. Kopumā valsts labklājības līmenis ir atkarīgs no trīs spēku mijiedarbības: uzņēmumu konkurētspējas, indivīdu konkurētspējas un valsts konkurētspējas.⁵⁰ Turklāt modernās konkurences teorijas pamatlicējs Maikls Porters (*Michael Porter*) uzskata, ka valsts konkurētspēja ir atkarīga no inovācijām un uzlabojumiem rūpniecībā.⁵¹ Inovācijas var iekļaut sevī tehnoloģisku attīstību, jaunu produkta dizainu, uzlabotu ražošanas procesu vai mārketinga stratēģiju; ja tās rada

⁴⁸ Beņkovskis K., Bitāns M., Krasnopjorovs O. *Padziļinātais pētījums preču telpas analīze un strukturālās transformācijas iespējas Latvijā*. Padziļinātais pētījums projekta "Atbalsts strukturālo reformu ieviešanai valsts pārvaldē" 3.1. aktivitātes "Valsts konkurētspējas novērtējums" ietvaros, 2011. 23. – 24. lpp.

⁴⁹ Bandeviča L., Stikāne L. *Assessment of competitiveness of the Latvian goods export within the EU*.

Экономическая теория и хозяйственная практика: глобальные вызовы. Материалы международной конференции «Эволюция международной торговой системы: проблемы и перспективы». СПб: Скифия-принт, 2012. 51 p.

⁵⁰ Anca H. *Literature review of the evolution of competitiveness concept*. Economic Science Series, Vol. 21, Issue 1, 2012. 41 p.

⁵¹ Porter M. *The competitive advantage of Nations*. Harvard Business Review: 90211, 1990. 73 p.

salīdzinošo priekšrocību, industrija kļūst konkurētspējīga gan vietējā, gan starptautiskajā tirgū.⁵²

Apskatot daudzus pētījumus, kas ir veltīti konkurētspējas un tās dažādu aspektu analīzei, ir iespējams secināt, ka tā var būt izskatīta gan mikro (uzņēmumu), gan makro (nacionālajā, reģionālajā, starptautiskajā) līmenī. Mikrolīmenī konkurētspēja attiecas uz komercsabiedrību spēju konkurēt tirgus apstākļos, augt, attīstīties un nest peļņu. Šajā gadījumā galvenais katra uzņēmuma uzdevums ir saražot produkciju, kas atbilst brīvā tirgus prasībām un var tikt realizēta ar peļņu. Savukārt makrolīmenī konkurētspēja ir definēta ar lielāku nenoteiktību un pretrunību.

Globālā konkurētspējas ziņojuma autori norāda, ka, viņu izpratnē, konkurētspēja ir „institūciju, politiku un faktoru kopums, kas nosaka valsts produktivitātes līmeni”⁵³ Savukārt OECD definē konkurētspēju kā „kādas valsts priekšrocību vai trūkumu mēru, pārdodot savu produkciju starptautiskajos tirgos.”⁵⁴ Tāda pieeja biežāk tiek izmantota tieši eksporta konkurētspējas analīzē. Kā uzsver LB pētnieks Gundars Dāvidsons: „...ilgtermiņa eksporta konkurētspēja ir arī svarīgs sabiedrības kvalitātes indikators, jo eksports vislabāk raksturo valsts un sabiedrības iekšējos procesus, t.i., liecina, cik lielā mērā pašreizējā politika un sabiedrības uzbūve garantē valstij starptautisku konkurētspēju un arī labklājību ilgtermiņā.”⁵⁵

M. Porters apgalvo, ka vienīgais valsts konkurētspējas mērs ir produktivitāte, ko mēra ar darbaspēka vai kapitāla vienības saražoto izlaides vērtību.⁵⁶ Ekonomists uzsver, ka starptautiskā tirdzniecība un ārvalstu investīcijas var gan uzlabot nacionālo produktivitāti, gan apdraudēt to. No vienas puses, tie ļauj valstis specializēties tajās nozarēs, kuru uzņēmumiem ir raksturīgs augstāks darba ražīgums, un importēt produkciju, kas nevar tikt produktīvi ražota. No otras puses – ja industrijai nav absolūtās priekšrocības, tā zaudēs konkurētspēju. Valstij, kas nespēj konkurēt augstas produktivitātes nozaru kopā, ir grūti celt iedzīvotāju dzīves līmeni.⁵⁷

M. Porters kombinē mikro- un makrolīmeni konkurētspējas izpratnē, uzsverot, ka starptautiskajā tirgū konkurē uzņēmumi nevis valstis, bet valstij ir liela nozīme uzņēmējdarbības vides un nepieciešamo stimulu izveidē. Ekonomists definē četrus faktorus, kas nosaka valsts konkurētspēju:

⁵² Porter M. *The competitive advantage of Nations*. Harvard Business Review: 90211, 1990. 75 p.

⁵³ Schwab K. *Global Competitiveness report 2013-2014*. World Economic Forum, 2013. 4 p. Pieejams: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2013-2014> (skatīts 21.05.2014.)

⁵⁴ OECD *Glossary of Statistical Terms*. Pieejams: <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=399> (skatīts 01.05.2014.)

⁵⁵ Dāvidsons G. *Latvijas ilgtermiņa konkurētspējas modelēšana*. Rīga: Latvijas Banka, 2005. Pētījums 2/2005. 4. lpp.

⁵⁶ Porter M. *The competitive advantage of Nations*. Harvard Business Review: 90211, 1990. 76 p.

⁵⁷ Turpat, 77 p.

1. ražošanas faktoru nosacījumi (valstī esošie ražošanas faktori – kvalificēts darbspēks, kapitāls, zināšanas, infrastruktūras kvalitāte un pieejamība);
2. pieprasījuma nosacījumi (iekšzemes pieprasījums pēc nozares produkcijas);
3. saistītās un atbalsta nozares (starptautiski konkurētspējīgu iekšzemes saistīto un piegādātāju nozaru pieejamība);
4. uzņēmumu stratēģija, struktūra un konkurence (komercsabiedrību dibināšanas, organizēšanas un pārvaldīšanas nosacījumi, kā arī konkurence starp vietējiem uzņēmumiem).

Savstarpēji mijiedarbojoties, faktori veido vidi, kurā tiek dibināti un attīstīti uzņēmumi.⁵⁸

Tomēr ne visi pētnieki piekrīt valsts jeb nacionālās konkurētspējas koncepcijai. Piemēram, Pols Krūgmens (*Paul Krugman*) sauc konkurētspēju par „bīstamu apsēstību” un uzskata nacionālās konkurētspējas koncepciju par neskaidru un „izvairīgu”.⁵⁹ Viņš uzskata, ka uzņēmumi var konkurēt savā starpā un cīnīties par lielākām tirgus daļām, bet valstīm ir iespēja sacensties tikai labklājības līmeņa paaugstināšanā.

Bakalaura darba autore uzskata, ka konkurētspējas nozīmīgākais indikators ir valsts ražotāju spēja realizēt savu produkciju un būt atpazīstamiem globālajā tirgū. Savukārt valdības un politikas veidotāju loma ir veicināt tādas uzņēmējdarbības vides, izglītības un infrastruktūras attīstību, kas sekmētu tehnoloģisku attīstību, investīcijas, inovācijas un jaunu noieta tirgu atklāšanu.

Starptautiskajos salīdzinājumos konkurētspēja visbiežāk tiek mērīta ar dažādu indeksu palīdzību. Pasaules ekonomikas foruma ziņojumā par globālo konkurētspēju agrāk tika izmantoti trīs indeksi – **attīstības konkurētspējas indekss** (*Growth Competitiveness index*), **uzņēmējdarbības konkurētspējas indekss** (*Business Competitiveness Index*) un **globālās konkurētspējas indekss** (*Global competitiveness index*) – bet kopš 2004. gada globālās konkurētspējas indekss aptver visus konkurētspēju noteicošos aspektus un divi atsevišķi makro- un mikroekonomisko konkurētspēju raksturojošie rādītāji tika aizstāti ar to. Indekss ir balstīts uz 12 pīlāriem jeb faktoriem, kas nosaka valsts globālo konkurētspēju: institūcijām, fizisko infrastruktūru, makroekonomisko stabilitāti, veselības aprūpi, pamatizglītību, augstāko izglītību un apmācībām, preču un pakalpojumu tirgus efektivitāti, darbaspēka tirgus efektivitāti, finanšu tirgus efektivitāti, tehnoloģisko gatavību, atvērtību un tirgus lielumu,

⁵⁸ Porter M. *The competitive advantage of Nations*. Harvard Business Review: 90211, 1990. 78 p.

⁵⁹ Krugman P. *Competitiveness: A Dangerous Obsession*. Pieejams: <http://www.foreignaffairs.com/articles/49684/paul-krugman/competitiveness-a-dangerous-obsession> (skatīts 01.05.2014.)

efektivitātes pastiprinātājiem, uzņēmējdarbības kvalitāti un inovācijām.⁶⁰ 2014. gadā globālajā konkurētspējas ziņojumā Latvija bija ierindota 52. vietā, Igaunija – 32., Lietuva – 48.⁶¹ Starp nozīmīgākiem faktoriem, kas kavē Latvijas konkurētspējas attīstību ir minēta neefektīva birokrātija, nodokļu likmes un nodokļu politika, finansējuma nepieejamība un augsta korupcija.⁶²

Zinātniskajā literatūrā, kas ir veltīta konkurētspējas novērtēšanai, tiek lietoti arī vienkāršākie indeksi, kurus aprēķina, izmantojot statistiskos datus par ārējo tirdzniecību. Viens no paņēmieniem, kā tiek mērīta salīdzinošā priekšrocība, ir **tirgus daļa**, kas ir izteikta kā vienas valsts kādas preces eksporta īpatsvars kopējā pasaules vai noteiktas valstu grupas eksportā. Šis rādītājs raksturo tirgus specializācijas pakāpi.⁶³ **Tirdzniecības konkurētspējas indeksu** izsaka kā attiecību starp valsts konkrētas preces neto eksportu un kopējo tirdzniecības plūsmu. Ja rādītājs ir negatīvs, valsts produktivitāte dotās preces ražošanā ir zemāka nekā pasaules vidējais līmenis, pretējā gadījumā valstij ir salīdzinošā priekšrocība.⁶⁴ Lai novērtētu specializācijas līmeni kādā ražošanas sektorā, tiek izmantots **specializācijas indekss**, ko rēķina kā attiecību starp kopējo nozares izlaides vērtību un starptautiskajā tirgū pārdotās produkcijas vērtību. Rādītājs sniedz iespēju novērtēt ne tikai kāda sektora konkurētspēju, bet arī makroekonomiskos faktorus, piemēram, valūtas kursu, kas atspoguļo kopējo valsts tirdzniecības stāvokli.⁶⁵ **Eksporta diversifikācijas** pakāpe arī ir nozīmīgs valsts attīstības līmeņa rādītājs, jo augsta specializācija ir saistīta ar cenu svārstību un pieprasījuma sarukuma riskiem. Pastāv arī citi konkurētspēju un tirdzniecības struktūru raksturojošie rādītāji, bet ekonomikas literatūrā visbiežāk tiek minēti **atklātās salīdzinošās priekšrocības** (turpmāk tekstā RCA) un **tirdzniecības nozaru ietvaros Grubel-Lloyd indekss** (turpmāk tekstā GL).^{66,67,68,69} To sīkāks apraksts, interpretācija un aprēķināšanas gaita ir izklāstīta bakalaura darba 3. nodaļā.

⁶⁰ Schwab K. Global Competitiveness report 2013-2014. World Economic Forum, 2013. 4-9 p. Pieejams: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2013-2014> (skatīts 21.05.2014.)

⁶¹ Turpat, 15 p.

⁶² Turpat, 246 p.

⁶³ Han X., Wen Y., Kant S. *The global competitiveness of Chinese wooden furniture industry*. Forest Policy and Economics, 11, 2009. 563 p.

⁶⁴ Turpat, 564 p.

⁶⁵ Rybakovas E. *Competitiveness of Lithuanian manufacturing industry*. Economics and Management, 14, 2009. 914 p.

⁶⁶ Turpat, 914 p.

⁶⁷ Han X., Wen Y., Kant S. *The global competitiveness of Chinese wooden furniture industry*. Forest Policy and Economics, 11, 2009. 563-565 p.

⁶⁸ Bandeviča L., Stikāne L. *Assessment of competitiveness of the Latvian goods export within the EU*.

Экономическая теория и хозяйственная практика: глобальные вызовы. Материалы международной конференции «Эволюция международной торговой системы: проблемы и перспективы». СПб: Скифия-принт, 2012. 56-57 p.

⁶⁹ Popa A. *Romania's specializations in trade towards EU-27 – a revealed comparative advantage approach*. University of Oradea, Faculty of Economics, vol. 1(1), 2012. 57 p.

Latvijā konkurētspēja ir pētīta no dažādiem aspektiem. Piemēram, LB speciālists Gundars Dāvidsons 2005. gadā ir veicis Latvijas ilgtermiņa konkurētspējas modelēšanu.⁷⁰ Ekonomists izmantojis preču ražošanas faktoru ietilpības, potenciālā eksporta pieauguma novērtēšanas, vienas vienības vērtības salīdzināšanas metodes, kā arī eksporta līdzības indeksu, lai raksturotu Latvijas konkurētspēju un eksporta potenciālu. Pētījumā tika izstrādāts teorētisks modelis eksporta dinamikas raksturošanai. Modelēšanas rezultāti liecina, ka laika periodā no 1994. līdz 2003. gadam Latvijas eksporta struktūrā bija vērojams dziļākās specializācijas process. G. Dāvidsons rezumē: „...analizējot kādas valsts (šajā gadījumā – Latvijas) eksporta un ražošanas datus, vairāk būtu jāpievērš uzmanība nevis tam, kādus produktus valsts eksportē vai ražo, bet gan tam, kādi procesi ir tam pamatā un uz kādām iemaņām balstās ražošana. Šāda analīze, iespējams, sniegtu precīzāku priekšstatu par Latvijas ilgtermiņa eksporta potenciālu.”⁷¹

2009. gadā Artūrs Kaņepājs un Gundars Dāvidsons veica Latvijas eksporta konkurētspējas analīzi, izmantojot relatīvo vienību vērtību.⁷² Pētījuma mērķis bija noteikt, cik lielā mērā mainījusies Latvijas konkurētspēja ES 15 tirgū attiecībā pret citām valstīm. Analīzē tika ietverts periods no 1995. līdz 2007. gadam un bija secināts, ka Latvijas eksporta preču cenas salīdzinājumā ar citām valstīm norādītajā periodā ir pastāvīgi augušas. 2004.–2007. gadā relatīvais cenu pieaugums izraisīja Latvijas eksportētāju relatīvās tirgus daļas samazinājumu gan kopumā, gan trijās no piecām aplūkotajām lielajām nozarēm – tekstilizstrādājumu, metāla un to izstrādājumu, kā arī koka un koka izstrādājumu ražošanā.⁷³

Konstantīns Beņkovskis 2012. gadā ir veicis Latvijas eksportētāju konkurētspējas izpēti, analizējot tirgus daļu pārmaiņas atbilstoši ekstensīvajai un intensīvajai attīstībai un novērtējot cenu un necenu konkurētspēju detalizētu datu līmenī.⁷⁴ Pētījumā tika identificēti arī Latvijas ražotāju galvenie konkurenti: Vācijas, Ķīnas, Polijas un Krievijas uzņēmumi. K. Beņkovskis secināja, ka no 1999. līdz 2010. gadam Latvijas ražotāji spēja gan paplašināt darbību jau apgūtajos tirgos, gan īstenoja ekspansiju jaunos tirgos.⁷⁵ Autors kritiski vērtē reālā efektīvā valūtas kursa izmantošanu konkurētspējas novērtēšanai, jo rādītājā nav iekļauti tādi būtiski faktori kā strukturālās atšķirības, relatīvās preču kvalitātes un patērētāju gaumes pārmaiņas.⁷⁶ Tā vietā pētījumā izmantots relatīvo eksporta cenu indekss, kas Latvijas ļauj nodalīt patērētāju

⁷⁰ Dāvidsons G. *Latvijas ilgtermiņa konkurētspējas modelēšana*. Rīga: Latvijas Banka, 2005. Pētījums 2/2005. 39 lpp.

⁷¹ Turpat, 36.lpp.

⁷² Kaņepājs A., Dāvidsons G. *Latvijas eksporta konkurētspējas analīze, izmantojot relatīvo vienību vērtību*. Rīga: Latvijas Banka, 2009. 17 lpp.

⁷³ Turpat, 12. lpp.

⁷⁴ Beņkovskis K. *Latvijas eksportētāju konkurētspēja*. Rīga: Latvijas Banka, 2012. Pētījums 3/2012. 3.lpp.

⁷⁵ Turpat, 21. lpp.

⁷⁶ Turpat, 15.-16. lpp.

gaumes pārmaiņu ietekmi no cenu konkurētspējas pārmaiņām. Neskatoties uz to, ka „eksporta vienības vērtība paaugstinājās salīdzinājumā ar galvenajiem konkurentiem, eksporta relatīvā kvalitāte (vai Latvijas preču patērētāju novērtējums) uzlabojās straujāk, pilnībā kompensējot cenu ietekmi un palielinot kopējo konkurētspēju,” secina K. Beņkovskis.⁷⁷

Citi pētnieki ir veikuši Latvijas tautsaimniecības un tās atsevišķu nozaru (kokapstrādes, metālapstrādes) produkcijas eksporta kvalitātes konkurētspējas analīzi.^{78,79,80} Egils Vītols ir pētījis Latvijas mašīnbūves un metālapstrādes nozares konkurētspējas nākotnes attīstības perspektīvas un globālās krīzes ietekmi uz to.^{81,82} Analīzes rezultātā autors secināja, ka metālapstrādes atgūšanās pēc krīzes ir iespējama tikai, ja uzlabosies ekonomiskā situācijā galvenajos eksporta tirgos – ES valstīs, jo 70% nozarē saražotās produkcijas tiek eksportēti. Turklāt nozares produkcija nav patērīna preces, tāpēc sektors var attīstīties tikai ja pieaug pieprasījums citās nozarēs.⁸³

Kopsavilkums

Eksporta un tautsaimniecības attīstības savstarpēja sakarība ir vispusīgi apskatīta zinātniskajā literatūrā, tomēr daudzi pētnieki joprojām diskutē par cēloņsakarības raksturu starp rādītājiem. Dažādu pasaules valstu pieredze pierāda gan eksporta vadītas izaugsmes, gan izaugsmes vadīta eksporta hipotēzes.

Eksporta veicināšanas politikas īstenošana ir saistīta ar ekonomiskiem riskiem gan patstāvīgu realizācijas instrumentu trūkuma, gan brīvās konkurences izkropļošanas, gan nelabvēlīgās ietekmes uz saskarnozarēm dēļ. Modernā industriālā politika tiek formulēta nevis kā intervences pasākumu un subsīdiju piešķiršanas kārtība, bet kā privātā un publiskā sektora dialogs un sadarbība. Pārorientēšanās uz augstas pievienotās vērtības produkcijas ražošanu tiek uzskatīta par tautsaimniecības izaugsmes veicināšanas pamatnosacījumu un ir Latvijas Nacionālās industriālās politikas mērķis.

Konkurētspēja var tikt pētīta gan no mikro (uzņēmumu), gan makro (nacionālā, reģionālā, starptautiskā) aspekta. Zinātniskajā literatūrā ir piedāvātas daudzas konkurētspējas

⁷⁷ Beņkovskis K. *Latvijas eksportētāju konkurētspēja*. Rīga: Latvijas Banka, 2012. Pētījums 3/2012. 21. lpp..

⁷⁸ Priede J. *Latvijas tautsaimniecības nozaru eksporta kvalitātes konkurētspējas analīze*. Promocijas darbs, Rīga, 2010.

⁷⁹ Priede J., Škapars R. *Quality competitiveness of Latvia's wood industry*. European integration studies, 2011, No. 52011. pp. 229-236

⁸⁰ Priede J., Škapars R. *Quality competitiveness of Latvia's metal industry in the iron and steel product groups*. Economics and Management: 2012, 17 (1). pp. 202-208

⁸¹ Vītols E. *Future perspectives of competitiveness of Latvia's machinery and metalworking industry*. Journal of Business Management, № 1, 2008. 10 p.

⁸² Vītols E. *Competitiveness of Latvian machinery and metalworking industry in the situation of global crisis*. Journal of Business Management, 2010, No.3. pp. 87-94

⁸³ Vītols E. *Competitiveness of Latvian machinery and metalworking industry in the situation of global crisis*. Journal of Business Management, 2010, No.3. 93 p.

definīcijas, tomēr tās vieno viedoklis, ka konkurētspēja ir cieši saistīta ar produktivitāti, inovācijām, uzņēmējdarbības vidi un ārējo tirdzniecību. Konkurētspējas novērtēšanai visbiežāk lieto dažādus indeksus: globālās konkurētspējas indeksu, tirgus daļas apjomu, tirdzniecības konkurētspējas indeksu, specializācijas indeksu, eksporta diversifikācija mēru, atklātās salīdzinošās priekšrocības un tirdzniecības nozaru ietvaros indeksu.

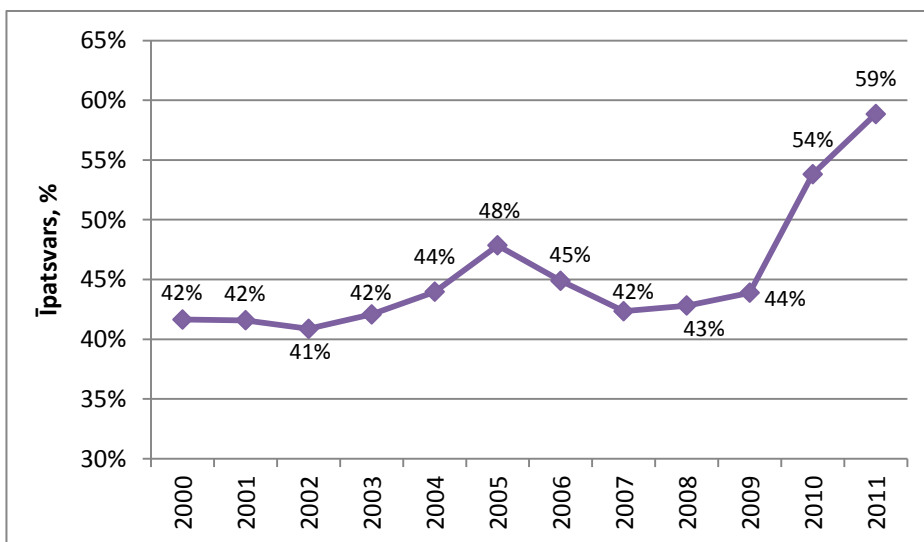
Saskaņā ar globālās konkurētspējas ziņojumu, nozīmīgākie faktori, kas kavē Latvijas konkurētspējas attīstību, ir neefektīva birokrātija, nodokļu likmes un nodokļu politika, finansējuma nepieejamība un augsta korupcija.

2. LATVIJAS PREČU EKSPORTA UN APSTRĀDES RŪPNIECĪBAS RAKSTUROJUMS

2.1. Latvijas preču eksporta attīstība, struktūra un vieta starptautiskajā tirgū

Latvijas Nacionālās industriālās politikas vadlīniju dokumenta autori apgalvo, ka 2007.–2010. gada globālā finanšu krīze ir veicinājusi būtiskas izmaiņas Latvijas tautsaimniecībā. Pastāv viedoklis, ka valstī pakāpeniski notiek pāreja no ekonomikas modeļa, kas balstījās uz lielu iekšējo pieprasījumu, ko veicināja ārējā kapitāla pieplūdums, uz modeli, kur ilgtspējīgas attīstības un izaugsmes virzītājspēks ir eksports un tā konkurētspēja.⁸⁴

Eksporta īpatsvara izmaiņas Latvijas IKP uzskatāmi atspoguļo statistiskie dati, diemžēl jaunākie no tiem ir tikai par 2011. gadu (sk. 2.1. att.). Ir redzams, ka ārējās tirdzniecības sniegums valsts ienākumos 10 gadus svārstījās nedaudz virs 40%, 2005. gadā pakāpjoties līdz 48% no IKP, bet 2010. un 2011. gadā bija vērojams straujš eksporta īpatsvara pieaugums, ko daudzi ekonomisti interpretēja kā „tautsaimniecības atveseļošanās vilcējspēku”.⁸⁵ Straujāka atgūšanās un cenu kāpums ārējos tirgos nodrošināja Latvijas ražotājus ar iespēju realizēt savu produkciju, kas stimulēja galvenokārt apstrādes rūpniecības attīstību.

2.1. att. Preču un pakalpojumu eksporta īpatsvars Latvijas IKP no 2000. līdz 2011. gadam

Avots: autores veidots attēls pēc Pasaules Bankas datiem

⁸⁴ LR EM Latvijas Nacionālās industriālās politikas vadlīnijas. Rīga, 2012, 2. lpp. Pieejams: <http://www.em.gov.lv/images/modules/items/Industrialas%20politikas%20politisko%20vadliniju%20dokuments%20FINAL.pdf> (skatīts 20.05.2014)

⁸⁵ Paula D. Eksports turpina balstīt Latvijas tautsaimniecības atveseļošanos. Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/eksports-turpina-balstit-latvijas-tautsaimniecibas-atveselosanos> (skatīts 20.05.2014.)

Eksperti apgalvo, ka, neskatoties uz eiro zonas krīzi un apstrādes rūpniecības uzņēmēju noskaņojuma rādītāju pasliktināšanos, eksporta pieaugums 2012. gadā sasniedza 22.6%, kas bija viens no straujākiem ES.⁸⁶ 2012. gada pirmajā pusē Latvijas metāla un metāla izstrādājumu ražošanas un eksporta lielākais uzņēmums AS „Liepājas metalurģs” uzrādīja pozitīvu ražošanas apjomu pieaugumu dinamiku pēc liela investīciju projekta realizācijas, ar ko bija saistītas lielas cerības eksporta attīstības ziņā. Tomēr jau 2013. gada sākumā rūpnīcā notika nozīmīgs jaudu noslodzes kritums, apgrozāmo līdzekļu trūkuma dēļ, kam sekoja darbības pārtraukšana, un līdz gada beigām tika pasludināta uzņēmuma maksātnespēja. 2013. gada augustā dzelzs un tērauda eksports sarucis par 61.9% salīdzinājumā ar pagājušā gada augustu.⁸⁷ Tomēr kopumā, neskatoties uz stagnāciju vairākos Latvijai būtiskos eksporta tirgos un uz problēmām, ko radīja notikumi "Liepājas metalurgā", 2013. gadā Latvijas preču eksporta dinamika bija pozitīva.⁸⁸ Notikumi Ukrainā un Krievijā 2014. gada sākumā, kas radīja ģeopolitisko spriedzi pasaulē, pēc pētnieku viedokļiem, var gan negatīvi ietekmēt Latvijas eksportu un tranzīta telpu, gan stimulēt ražotāju konkurētspēju Krievijas tirgū ārvalstu konkurentu aiziešanas dēļ. Eksperti cer uz ekonomiskās izaugsmes nostiprināšanos ES un citās pasaules valstīs, kas kompensēs pieprasījuma sarukumu pēc Latvijas eksporta precēm Krievijā un Skandināvijas valstīs 2014. gadā.⁸⁹

Straujš iekšzemes pieprasījuma sarukums krīzes laikā izraisīja importa apjomu samazinājumu, kas bija daudz straujāks par eksporta kritumu (2009. gadā imports saruka par 37.6%, preču eksporta samazinājumam esot divtik mazākam, t.i. 18.8%), tas īslaicīgi uzlaboja Latvijas tirdzniecības bilanci.⁹⁰ Tomēr bažām par to, ka eksporta attīstība izraisīs arī importa apjomu pieaugumu ir pamatojums, jo Latvija nevar nodrošināt ražošanu un apmierināt pieprasījumu ar iekšzemes resursiem, tāpēc tiek importētas daudzas izejvielas un starppatēriņa preces, kā arī energoresursi, patēriņa un kapitālpieces. Aplūkojot Latvijas eksporta un importa dinamiku kopš 2000. gada, var novērot, ka tie pārsvarā attīstījās „roku rokā”, izņemot straujāku importa izaugsmi ekonomikas pārkaršanas gados (sk. 2.2. att.). 2007. gadā Latvijas imports sasniedza savu maksimumu vairāk ka 11 miljardu eiro vērtībā, bet kopēja eksporta

⁸⁶ Pelēce D. *Latvijas eksports turpina kāpumu*. Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/latvijas-eksports-turpina-kapumu> (skatīts 20.05.2014.)

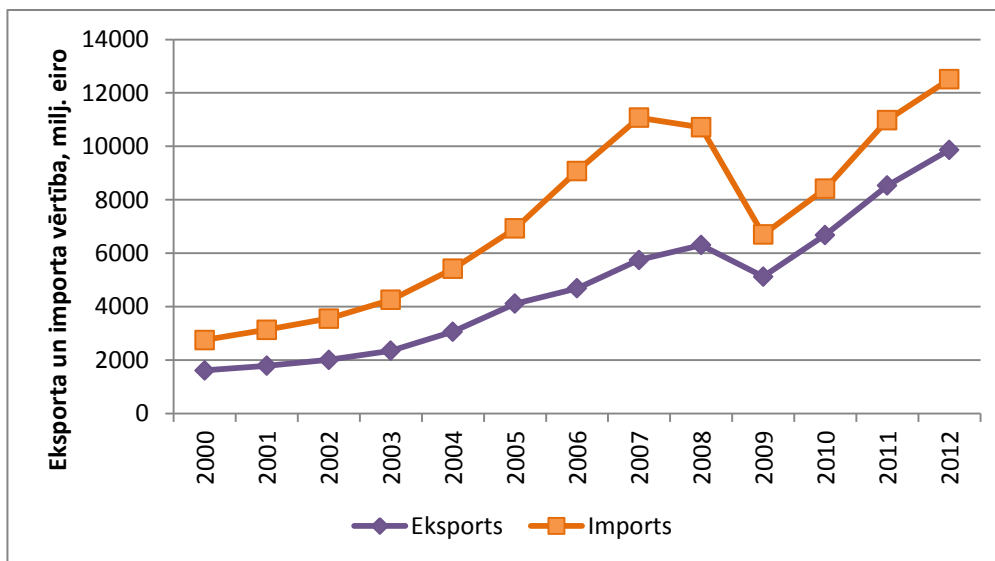
⁸⁷ Pelēce D. *Latvijas preču eksports pēc trīs mēnešu samazināšanās atkal spējis uzrādīt pieaugumu*. Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/latvijas-pecu-eksports-pec-tris-menesu-samazinanas-atkal-spejis-uzradit-pieaugumu> (skatīts 20.05.2014.)

⁸⁸ Pelēce D. *Novembrī Latvijas preču ārējās tirdzniecības balance uzlabojusies*. Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/novembri-latvijas-pecu-arejas-tirdzniecibas-balance-uzlabojusies> (skatīts 20.05.2014.)

⁸⁹ Pelēce D. *Jaunākie eksporta dati apstiprina Latvijas eksportētāju spēju ātri pielāgoties izmaiņām ārējā pieprasījumā*. Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/jaunakie-eksporta-dati-apstiprina-latvijas-eksportetaju-speju-atri-pielagoties-izmainam-areja-piepra> (skatīts 20.05.2014.)

⁹⁰ Paula D. *Eksports kā Latvijas tautsaimniecības virzītājspēks*. Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/eksports-ka-latvijas-tautsaimniecibas-virzitajspeks> (skatīts 20.05.2014.)

vērtība bija tikai 5.7 miljardi eiro. Krīzes izraisītā iekšzemes pieprasījuma strauja samazināšanās nodrošināja tirdzniecības bilances ievērojamu uzlabošanos, eksporta apjomiem augot straujāk nekā importa. Centrālā statistikas pārvalde (turpmāk tekstā CSP) ziņo, ka eksporta apjoms faktiskajās cenās 2013. gadā pieauga par 1.5% salīdzinājumā ar 2012. gadu, savukārt importa - samazinājās par 0.2%. Ir būtiski atzīmēt, ka svarīgākas preces Latvijas importā ir minerālprodukti (17.1% no kopējā apjoma 2013. gadā), elektroierīces un elektroiekārtas (9.7%), mehānismi un mehāniskās ierīces (8.7%), kā arī transportlīdzekļi (6.7%), kas liecina, ka Latvijas importa nozīmīga daļa ir investīcijas ražošanā.

2.2. att. Latvijas eksporta un importa vērtības izmaiņas no 200. līdz 2012. gadam

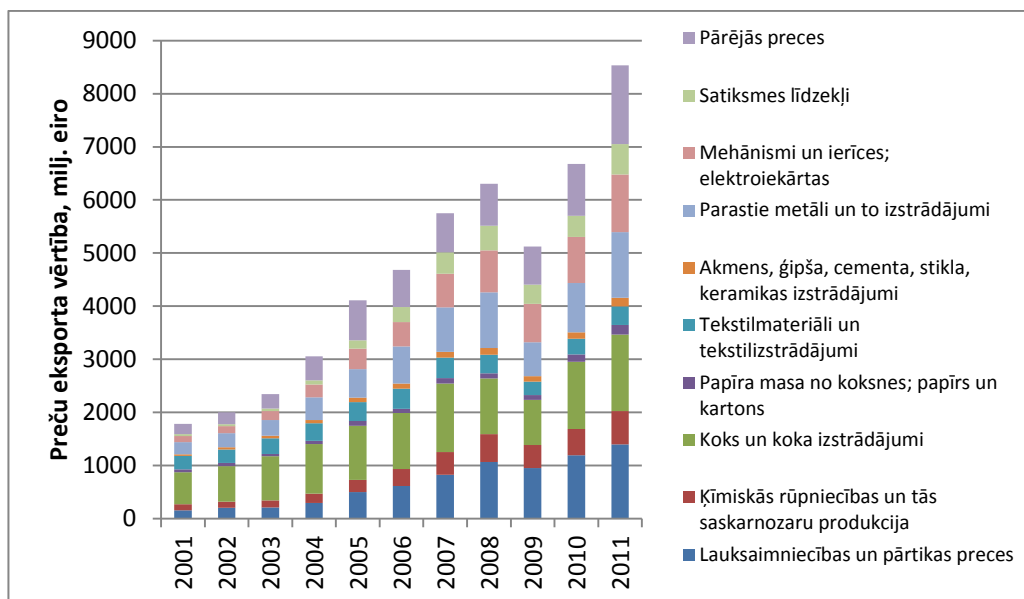
Avots: autores veidots attēls pēc Pasaules Bankas datiem

Ņemot vērā, ka ievērojamu daļu Latvijas importa veido energoresursi, kuru cenas pasaules tirgū nosaka lielvalstis, vienmēr pastāv risks, ka cenu pēkšņas pārmaiņas negatīvi ietekmēs pašmāju ražotājus un tie zaudēs konkurētspēju.

Analizējot Latvijas svarīgāko preču grupu eksporta apjoma dinamiku laika posmā no 2001. līdz 2011. gadam, var novērot stabilu pozitīvu tendenci eksporta attīstībā (sk. 2.3. att.). 2011. gadā Latvijas preču eksporta vērtība sasniedza vairāk ka 8.5 miljardus eiro, savukārt kā liecina CSP provizorisks dati, 2013. gadā tā pārvēršas 10 miljardu eiro robežu.

Īpaši strauja eksporta ekspansija ir vērojama kopš 2004. gada, kad Latvija kļuva par Eiropas Savienības dalībvalsti; 2005. un 2011. gada rādītāju salīdzinājums rāda, ka eksporta apjoms ir divkārtšojies. Vienīgā lejupslīde eksporta apjomā bija 2009. gadā, kad Latvijas tautsaimniecība sasniedza viszemāko finanšu krīzes punktu, ko izraisīja gan iekšējā nesabalansētība, gan ārējā pieprasījuma samazināšanās. Tas bija visgrūtākais krīzes pārvarēšanas posms, un to raksturo visu galveno ekonomisko rādītāju ievērojama pasliktināšanās (izņemot inflāciju). Tomēr jau nākamajā gadā Latvijas eksporta tempi ne tikai

atguvās, bet pat nedaudz pārspēja 2008. gada līmeni un sasniedza 6.68 miljardus eiro. 11 gadu laika periodā vidējais gada eksporta vērtības pieauguma temps bija 18% ar visstraujāko izaugsmi starp 2004. un 2005. gadu (34%).

2.3. att. Latvijas preču eksporta vērtība un struktūra no 2001. līdz 2011. gadam

Avots: autores veidots attēls pēc CSP datiem

Vienīgā preču grupa, kuras eksports 2011. gadā bija mazāk vērtīgs nekā 2005. gadā, ir tekstilmateriāli un tekstilizstrādājumi, savukārt vislielākais vērtības kāpums bija raksturīgs lauksaimniecības un pārtikas preču eksportam, tām seko pārējās preces, mehānismi un ierīces, kā arī parastie metāli un to izstrādājumi.

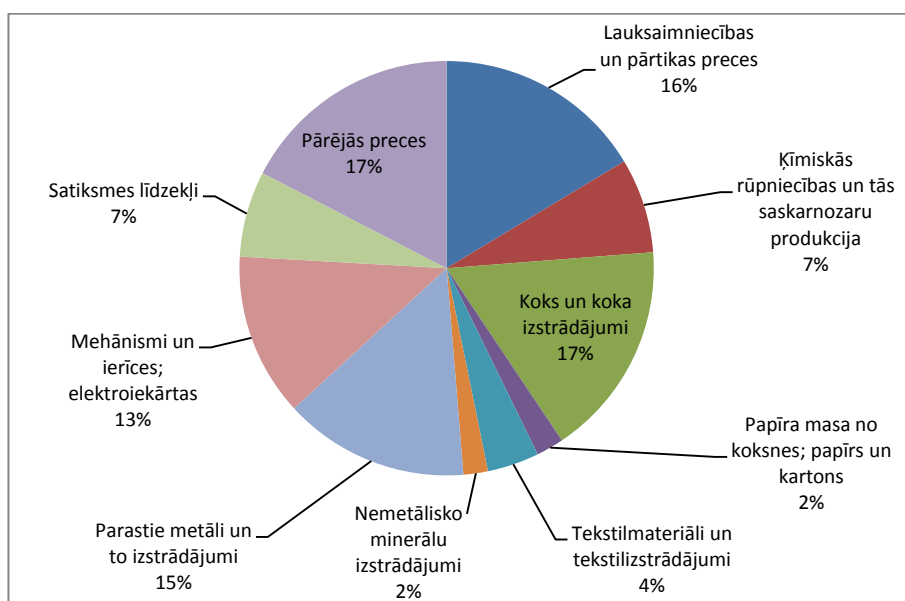
Analizējot eksporta struktūru 2011. gadā, kas ir redzama 2.4. attēlā, ir iespējams secināt, ka Latvijas ārējā tirdzniecībā dominēja četras produktu grupas:

1. koks un koka izstrādājumi (17% no kopējā eksporta 2011. gadā);
2. lauksaimniecības un pārtikas preces (16%);
3. parastie metāli un to izstrādājumi (15%);
4. elektriskās iekārtas, mehānismi un ierīces (13%).

Ievērojamu daļu (17%) no kopējā eksporta apjoma 2011. gadā veidoja citur neklasificētā produkcija.

Salīdzinājumā ar Latvijas eksporta struktūru 2002. gadā, koksnes, koka un korķa izstrādājumu eksporta īpatsvars saruka uz pusi, bet kopš 2005. gada - par astoņiem procentpunktiem. Ievērojami samazinājās arī tekstilmateriālu un tekstilizstrādājumu īpatsvars (par deviņiem procentpunktiem attiecībā pret 2002. gadu un pieciem procentpunktiem kopš 2005. gada). Savukārt vislielākais īpatsvara pieaugums 10 gadu laikā – seši procentpunkti - bija elektriskajām iekārtām un mehānismiem, kā arī lauksaimniecības un pārtikas precēm. Tas varētu daļēji liecināt par eksporta preču diversifikācijas procesu un pakāpenisku, bet ļoti lēnu

strukturālo transformāciju - pāreju uz produkcijas ar augstāku pievienoto vērtību ražošanu un eksportēšanu.

2.4. att. Svarīgāko preču grupu īpatsvars Latvijas eksportā 2011. gadā

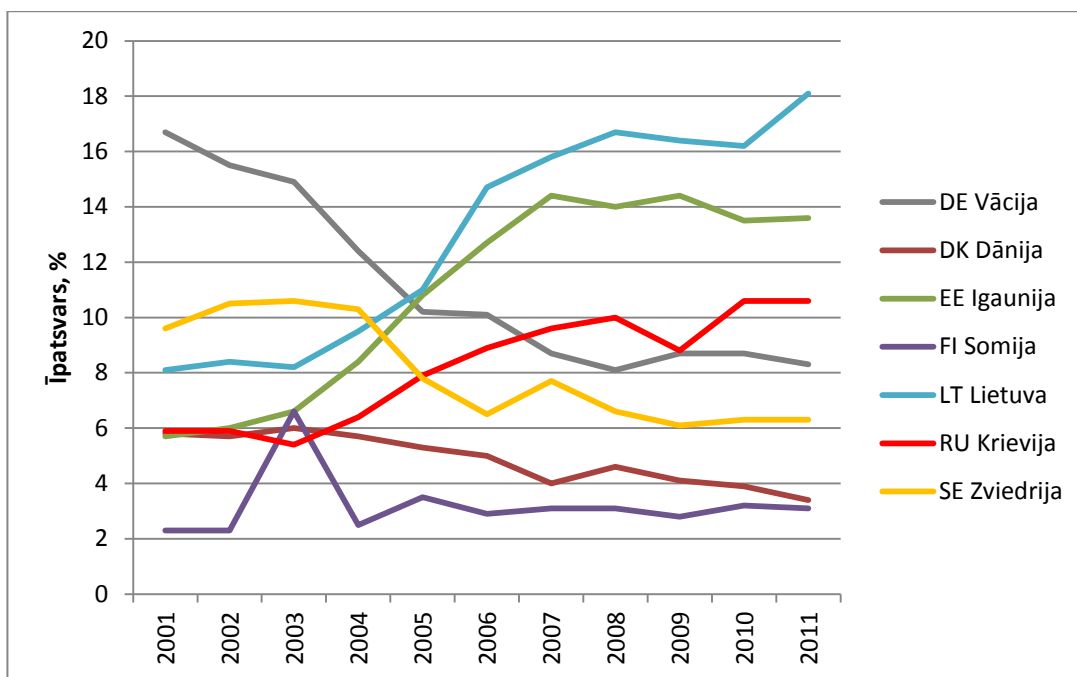
Avots: autores veidots attēls pēc CSP datiem

Saskaņā ar LR EM Ziņojumu par Latvijas tautsaimniecības attīstību, 2012. gadā centrālo vietu eksportā ieņēma lauksaimniecības un pārtikas produkti, kuru īpatsvars pieauga līdz 20.5%, savukārt koksnes un tās izstrādājumu, ķīmiskās rūpniecības produkcijas, kā arī metālu un to izstrādājumu īpatsvars samazinājās. Galveno preču grupu īpatsvara kopējā valsts eksportā izmaiņu analīze liecina, ka pēdējo trīs gadu laikā Latvijas eksporta telpā vairs nenotika būtiskas strukturālās pārmaiņas un tā nekļūst diversificētāka. Pozitīvi var vērtēt mehānismu un mehānisko ierīču īpatsvara pakāpenisku pieaugumu par vienu procentpunktu gadā (no 12.7% 2011. gadā līdz 15.5% 2013. gadā). Neskatoties uz jau minētajām grūtībām metālapstrādes apakšnozarē, parasto metālu un to izstrādājumu nozīme Latvijas eksporta telpā palika augstā līmenī un 2013. gadā samazinājās tikai par 3 procentpunktiem.

LB ekonomiste Daina Pelēce atzīmē, ka 2014. gada martā salīdzinājumā ar februāri visstraujāk pieauga ķīmiskās rūpniecības ražojumu, minerālproduktu, koksnes izstrādājumu, elektroiekārtu, optisko iekārtu, mēbeļu, kā arī satiksmes līdzekļu eksports. „Satiksmes līdzekļu eksporta pieaugumu nodrošināja kuģu izvedums par 7.2 miljoniem eiro, izpildot Skandināvijas valstu (Somijas, Norvēģijas un Zviedrijas) zvejniecības nozares pasūtījumus.”⁹¹ Savukārt koksnes, lauksaimniecības un pārtikas produktu eksports turpināja aug visstraujāk gada griezumā.

⁹¹ Pelēce D. Jaunākie eksporta dati apstiprina Latvijas eksportētāju spēju ātri pielāgoties izmaiņām ārējā pieprasījumā. Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/jaunakie-eksporta-dati-apstiprina-latvijas-eksportetaju-speju-atr-pielagoties-izmainam-areja-piepra> (skatīts 20.05.2014.)

PTO dati rāda, ka 2012. gadā 37% no pasaules eksportējamo preču galamērķis bija Eiropas tirgus, 30% - Āzijas tirgus, 17% - Ziemeļamerika. Latvijas galvenais tirdzniecības partneris ir Eiropas Savienība. Kā liecina CSP dati, 2012. gadā gandrīz 70% no kopējā valsts eksporta tika pārdoti uz ES 27, 45% no tā – uz ES 15 valstīm. 15% eksporta produkcijas 2012. gadā tika realizēti NVS. Atsevišķu Latvijas eksporta patērētājvalstu īpatsvara dinamika no 2001. līdz 2011. gadam ir redzama 2.5. attēlā. Strauji un nozīmīgi pieaugot kaimiņvalstu (Lietuvas, Igaunijas un Krievijas) lomai Latvijas eksporta realizācijā, Vācijas īpatsvars samazinājās no 15.5% 2001. gadā līdz 8.3% 2011. gadā. Pakāpeniski sarūk arī Dānijas un Zviedrijas daļas Latvijas eksportā.

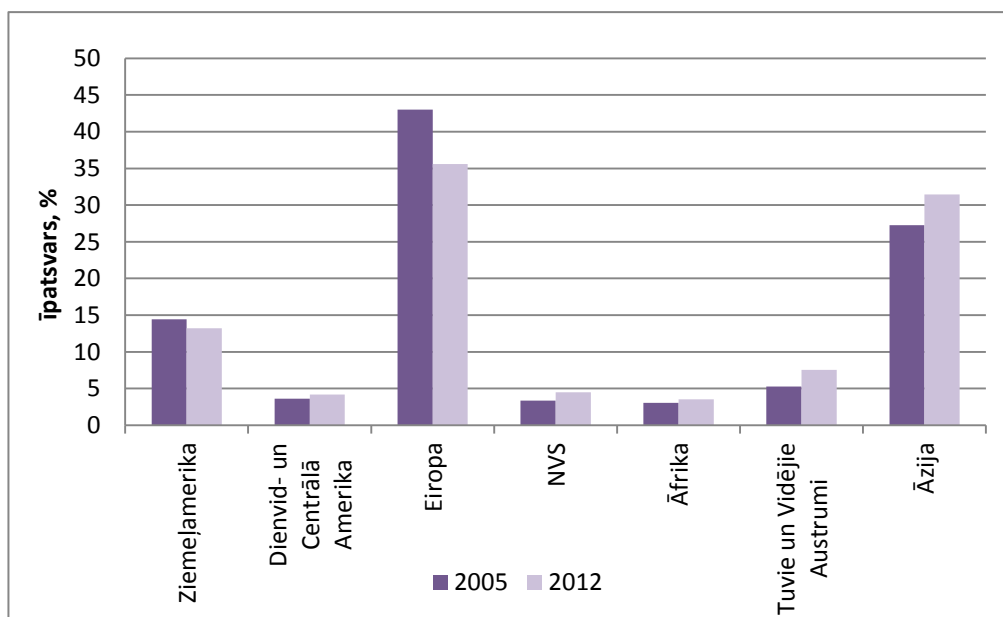
2.5. att. Galveno Latvijas eksporta mērķa tirgu īpatsvara izmaiņas no 2001. līdz 2011. gadam

Avots: autores veidots attēls pēc CSP datiem

2011. gadā 46.5% pārtikas rūpniecības ražojumu tika eksportēti uz NVS (lielākoties uz Krieviju) un 45% uz ES 27. Vislielākais Latvijas mehānismu un mehānisku ierīču patērētājs bija Lietuva (28%), tai sekoja Igaunija (18%) un Krievija (16%). Galvenie Latvijas koksnes un tās izstrādājumu noieta tirgi 2011. gadā bija Zviedrija (18%), Apvienotā Karaliste (13%), Vācija (12%) un Igaunija (7%). Interesanti, ka ceturtdaļu no Latvijas parasto metālu un to izstrādājumu eksporta uz ES 27 2011. gadā veidoja tirdzniecība ar Poliju.

Saskaņā ar PTO datiem, Latvijas īpatsvars kopējā pasaules preču eksportā 2012. gadā bija 0.08% (Ķīnas – 11.4%, ASV – 8.6%, Vācijas – 7.8%, Japānas 4.5%, Nīderlandes – 3.7%, Krievijas – 2.88%, Lielbritānijas – 2.58%, Indijas – 1.60%; Zviedrijas – 0.94%; Rumānijas – 0.31%, Lietuvas – 0.16%, Igaunijas – 0.09%). 2.6. att. ir redzama pasaules reģionu īpatsvara izmaiņas kopējā preču eksportā starp 2005. un 2012. gadu. Ir vērojams, ka Eiropas daļa

kopējā tirdzniecības plūsmā ir samazinājusies par 7.4 procentpunktiem un 2012. gadā veidoja 35.6% no pasaules eksporta. Savukārt Āzijas īpatsvars ir pieaudzis no 27.2% līdz 31.5%. Ziemeļamerika arī nedaudz zaudēja savas pozīcijas, bet Tuvie un Vidējie Austrumi „pieņēmās spēkā”, palielinot savu tirgus daļu par 2.2 procentpunktiem.

2.6. att. Pasaules reģionu daļas (%) preču eksportā 2005. un 2012. gadā

Avots: autores veidots attēls pēc PTO datiem

Ziemeļamerikas, Eiropas un Āzijas reģiona preču eksporta lielāko daļu veido apstrādes rūpniecības ražojumi, savukārt Dienvid- un Centrālā Amerika, Tuvie un Vidējie Austrumi, Āfrika un NVS eksportē galvenokārt degvielu un ieguves rūpniecības produkciju.

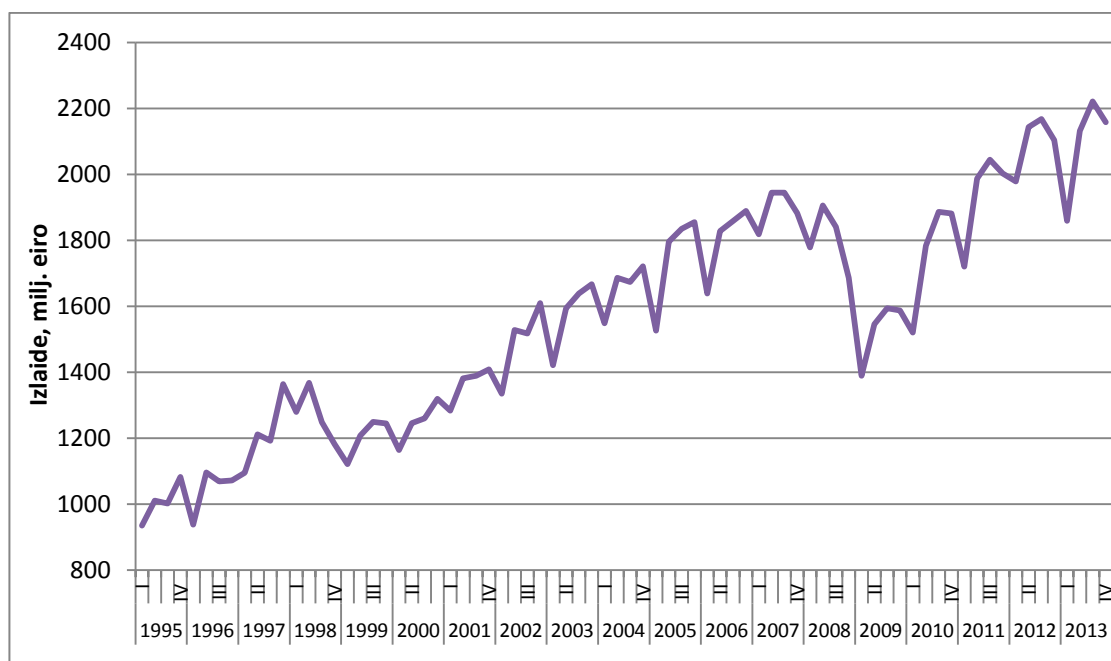
Tātad, kopš 2010. gada Latvijas eksports ir audzis ļoti strauji un bija galvenais tautsaimniecības dzinējspēks. 2013. gadā eksporta pieaugums ir kļuvis lēnāks zemā pieprasījuma ārējos tirgos ietekmē. Kopējo preču eksporta attīstību pozitīvi ietekmēja lielākoties mašīnbūves produkcijas, koksnes un tās izstrādājumu, kā arī lauksaimniecības un pārtikas produktu eksporta apjomu pieaugumi. AS „Liepājas metalurģs” darbības apturēšanas ietekmē ievērojami samazinājās metālu un to izstrādājumu eksports. Eksporta turpmākās attīstības iespējas ietekmēs ne tikai ārējā pieprasījuma izmaiņas, bet arī Latvijas ražotāju konkurētspēja.

2.2. Apstrādes rūpniecības raksturojums

Apstrādes rūpniecība ir galvenais preču ražošanas sektors, tā gan apmierina iekšzemes pieprasījumu pēc rūpnieciskās produkcijas, gan veido pamatu citu tautsaimniecības nozaru attīstībai. Ieguves rūpniecība, elektroenerģijas, ūdens un gāzes apgādes, administratīvo un

profesionālo, kā arī transporta pakalpojumu nozares nodrošina apstrādes rūpniecību ar nepieciešamām izejvielām un pakalpojumiem, kā arī veic produkcijas pārdošanu vietējā un ārējā tirgū. Saskaņā ar PTO datiem, apstrādes rūpniecības ražojumu īpatsvars pasaules preču eksportā 2012. gadā bija 61%, bet Eiropas eksportā – 71%.

Ārējās tirdzniecības statistika bieži tiek kritizēta par to, ka tā neatspoguļo reālās eksporta norises, jo nenošķir reeksportu no valstī jaunradītām precēm. Turklāt Latvija bieži tiek dēvēta par tranzīta valsti, un nav noslēpums, ka tādai statistiskās uzskaites metodei ir savi trūkumi. Tomēr lai apliecinātu preču eksporta izaugsmes rādītājus, ir pietiekami izpētīt dažu tautsaimniecības nozaru, īpaši apstrādes rūpniecības, attīstības tendences. Dati par apstrādes rūpniecības izlaidi 2010. gada salīdzināmajās cenās liecina par nozares kopējo pozitīvu attīstību ar cikliskām iezīmēm (sk. 2.7. att.). Nozarei ir raksturīga izteikta sezonālitate ar izlaides kritumu katra gada 1. ceturksnī, kas ir ekonomikā ļoti izplatīta parādība.

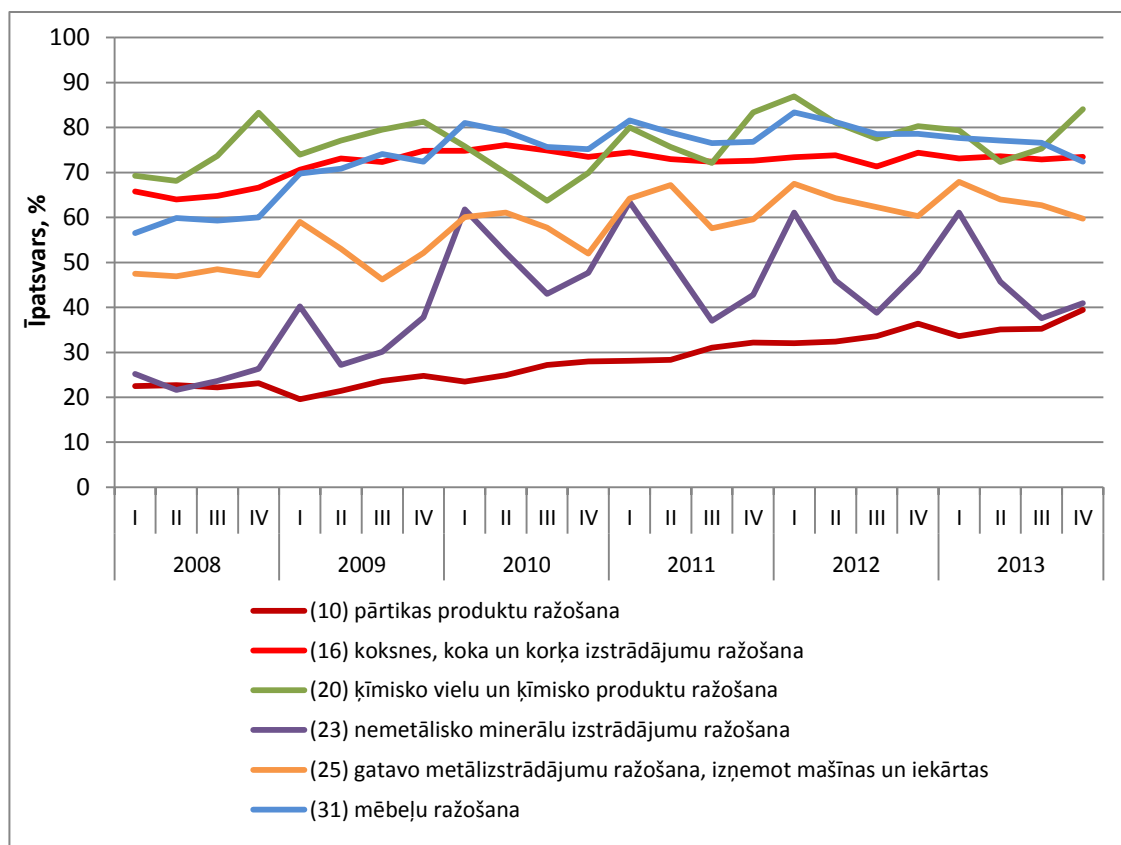
2.7. att. Apstrādes rūpniecības izlaide no 1995. gada līdz 2013. gadam (2010. gada salīdzināmajās cenās)

Avots: autores veidots attēls pēc CSP datiem

Vairāk kā pusi no apstrādes rūpniecības uzņēmumu apgrozījuma veido eksports, 2012. gadā tas sastādīja vidēji 61%. Turklāt jāņem vērā, ka šī statistika uztver to apstrādes rūpniecības pārdošanas apjomu daļu, kas tiek eksportēta tieši, bet neuztver preces, kas tiek eksportētas caur kādu vietēju starpnieku – tātad, visticamāk, Latvijas apstrādes rūpniecības pārdošanas apjomu īpatsvars eksportā ir vēl lielāks. 2012. gadā visstraujāk eksportētās produkcijas apgrozījums pieauga metālapstrādes nozarē (par 35%). Ņemot vērā nozares lielo īpatsvaru apstrādes rūpniecībā, metāla un metāla izstrādājumu eksports nodrošināja gandrīz trešdaļu no visa apstrādes rūpniecības eksportā realizētās produkcijas pieauguma. Nozīmīgs

apgrozījuma pieaugums eksportētajai produkcijai 2012. gadā bija vērojams arī datoru, elektronisko un optisko iekārtu, kā arī transportlīdzekļu ražošanas nozarēs.⁹²

2.8. attēlā ir redzams eksporta īpatsvars atsevišķu apstrādes rūpniecības apakšnozaru produkcijas pārdošanas apjomā no 2008. gada 1. ceturkšņa līdz 2013. gada 4. ceturksnim. Ķīmisko vielu un produktu, nemetālisko minerālu izstrādājumu, kā arī gatavo metālizstrādājumu eksportam ir raksturīga izteikta sezonālitate, bet kopumā var novērot eksporta īpatsvara pakāpenisku augšanu apakšnozaru apgrozījumā, īpaši tas ir raksturīgs pārtikas produktu un daļēji mēbeļu ražošanai.

2.8. att. Eksporta īpatsvars apstrādes rūpniecības apakšnozaru produkcijas pārdošanas apjomā no 2008. līdz 2013. gadam

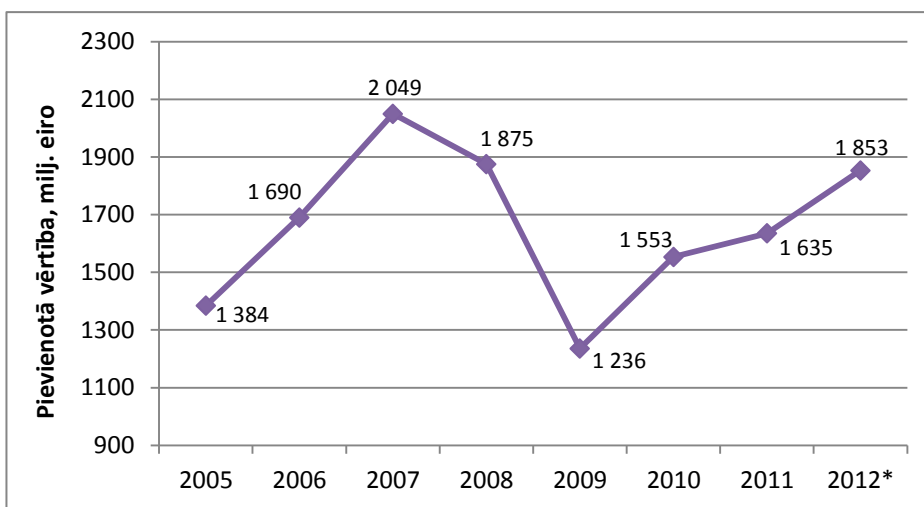
Avots: autores veidots attēls pēc CSP datiem

Pēc 2.9. attēlā redzamā var spriest, ka apstrādes rūpniecības kopējā pievienotā vērtība sasniedza savu maksimumu vairāk kā 2 miljardu eiro vērtībā 2007. gadā, bet krīzes ietekmē samazinājās līdz 1.2 miljardiem eiro un, pēc provizoriskiem datiem, 2012. gadā joprojām palika ievērojami zemākā līmenī nekā ekonomikas pārkāršanas periodā.

2012. gadā nepilnus 23% no apstrādes rūpniecības kopējās pievienotās vērtības veidoja koksnes, koka un korķa izstrādājumu (izņemot mēbeles), salmu un pīto izstrādājumu ražošanas apakšnozare, vēl 15.5% - pārtikas produktu ražošanas sektors. Gatavo

⁹² LR EM Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Rīga, 2012. 32. lpp. Pieejams: http://www.em.gov.lv/images/modules/items/tsdep/zin_2012_2/2012_dec.pdf (skatīts 20.05.2014.)

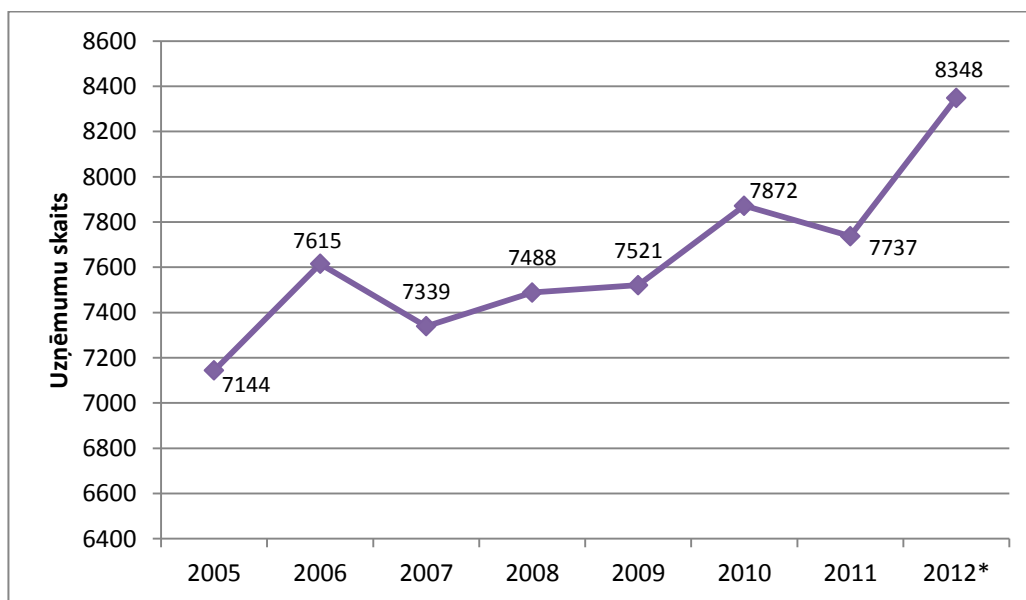
metālizstrādājumu ražošana nodrošināja 8.2% no pievienotās vērtības, bet pārējām apakšnozarēm ir mazāks sniegums. Tas liecina par augstu specializācijas līmeni, kas, no vienas puses, norāda uz konkrēto apakšnozaru produkcijas konkurētspēju, bet tajā pašā laikā pakļauj tautsaimniecību būtiskam asimetrisko šoku ietekmes riskam.

2.9. att. Apstrādes rūpniecības kopējās pievienotās vērtības izmaiņas no 2005. līdz 2012. gadam

Avots: autores veidots attēls pēc CSP datiem

Apstrādes rūpniecība kā tautsaimniecības galvenā ražojošā nozare ir ļoti daudzveidīga un ietver lielu skaitu komercsabiedrību. 2.10. attēlā 2.10. att. ir atspoguļota apstrādes rūpniecības uzņēmumu skaita dinamika no 2005. līdz 2012. gadam.

2.10. att. Apstrādes rūpniecības uzņēmumu skaita izmaiņas no 2005. līdz 2012. gadam

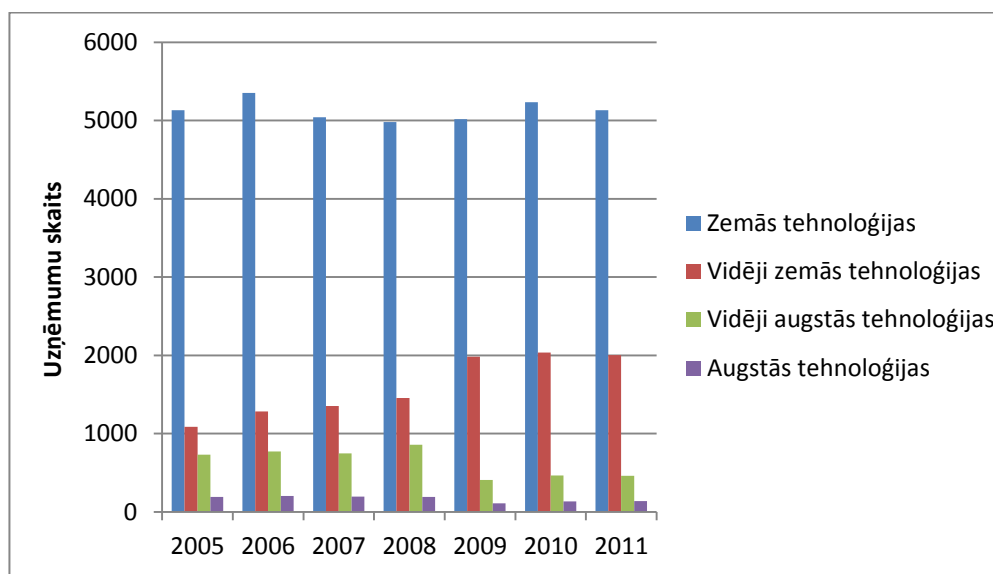
Avots: autores veidots attēls pēc CSP datiem

Izmaiņas ir svārstīgas, tomēr kopumā ir vērojama pozitīva tendence. Interesanti, ka krīzes gados, kad ievērojama daļa Latvijas uzņēmumu kļuva maksātnespējīgi, apstrādes rūpniecībā ražotņu skaits turpināja palielināties. Pēc provizoriskiem CSP datiem, 2012. gadā

nozare sasniedza līdz šim nepiedzīvoto maksimumu – 8348 komercsabiedrības. Tomēr, apstrādes rūpniecības absolūtais uzņēmumu skaits Latvijā 2011. gadā bija piektais mazākais ES 27, bet dati par 2012. gadu vēl nav apkopoti visām Eiropas Savienības valstīm. EM uzsver, ka būtisks ekonomisko aktivitāti raksturojošs rādītājs būtu komersantu un komercsabiedrību skaists uz 1000 iedzīvotājiem, tomēr Eiropas Savienībā vēl nepastāv vienota šī mēra aprēķināšanas metodoloģija, kas nedod iespēju veikt salīdzinošo analīzi.

Provizoriskie dati liecina, ka 2012. gadā Latvijas apstrādes rūpniecībā vislielākais uzņēmumu skaits bija koksnes, koka un korķa izstrādājumu (izņemot mēbeles), salmu un pīto izstrādājumu ražošanas apakšnozarē – 1690 rūpnīcas – gandrīz uz pusi mazāk bija apģērbu ražotņu, tām sekoja gatavo metālizstrādājumu un pārtikas produktu ražošanas uzņēmumi. Ir vērojama pozitīva tendence augstās pievienotās vērtības apakšnozarēs – ķīmisko vielu un ķīmisko produktu, datoru, elektronisko un optisko iekārtu, kā arī elektrisko iekārtu ražošanas uzņēmumu skaits Latvijā kopš 2005. gada stabili aug.

Statistiskie dati liecina, ka Latvijas apstrādes rūpniecības pamatā ir zemo tehnoloģiju uzņēmumi un to skaits kopš 2005. gada paliek gandrīz nemainīgs (sk. 2.11. att.).

2.11. att. **Komersabiedrību skaits apstrādes rūpniecībā pēc tehnoloģiskās intensitātes no 2005. līdz 2011. gadam**

Avots: autores veidots attēls pēc CSP datiem

Interesanti, ka vidēji zemo tehnoloģiju komercsabiedrību skaits laika periodā no 2005. līdz 2009. gadam pieauga, bet kopš 2009. gada paliek nemainīgs. Savukārt vidēji augsto tehnoloģiju uzņēmumu skaits 2009. gadā samazinājās gandrīz uz pusi un kopš tā laika ir konstants. Pirmskrīzes gados Latvijas apstrādes rūpniecībā bija ap 200 augsto tehnoloģiju ražotņu, bet 2011. gadā palika tikai 140.

Produkcijas izlaides ziņā apstrādes rūpniecībā dominē divas apakšnozares – pārtikas produktu ražošana un koksnes, koka un korķa izstrādājumu (izņemot mēbeles), salmu un pīto

izstrādājumu ražošana (2013. gada 4. ceturksnī tās veidoja 50% no kopējās apstrādes rūpniecības izlaides). Pārtikas un dzierīnu rūpniecībā ietilps bezalkoholisko un alkoholisko dzērienu ražotāji (Cido grupa, Latvijas Balzāms, Jaunalko, Cēsu alus, Aldaris u.c.), vistu produkcija un olu ražotāji (Putnu fabrika Ķekava, Lielzeltiņi, u.c.), saldumu ražotāji (Laima, Staburadze u.c.), piena produktu rūpnīcas (RPK, Valmieras Piens, Rīgas Piensaimnieks u.c.), gaļas pārstrādes uzņēmumi (Rīgas Miesnieks, Rēzeknes Gaļas kombināts, Kurzemes gaļsaime), zivju pārstrādes uzņēmumi (Karavela, Gamma-A, Brīvais vilnis), miltu izstrādājumu ražotāji (Dobeles Dzirnānieks, Antaris, Rīgas Dzirnānieks), kā arī citas pārtikas produktu rūpniecības (Balticovo, Puratos, Spilve). Starp kokrūpniecības nozīmīgākiem ražotājiem varētu nosaukt Bolderaja LTD, Latvijas Finieris, Kurekss, Stora Enso Latvija, Verems, Gaujas Koks, Pata AB, BSW, Latsin. Kā uzsvēr LB speciālists Igors Kasjanovs, pēdējos gados kokapstrādes rūpniecībā ir vērojama pārorientēšanās no ļoti zemas pievienotās vērtības starppatēriņa precēm uz gatavo gala patēriņa produktu ražošanu.⁹³

Neskatoties uz to, ka farmaceitisko pamatvielu un farmaceitisko preparātu ražošanas apakšnozarē, saskaņā ar Lursoft datiem, 2014. gada maijā ir reģistrētas 34 komercsabiedrības, tirgus šķiet sadalīts starp diviem lielākiem nozares uzņēmumiem – AS „Grindeks” un AS „Olainfarm”. Metālu un to izstrādājumu ražošanas apakšnozarei līdz 2013. gada vidum bija raksturīga ļoti līdzīga situācija. Trešās lielākās apstrādes rūpniecības apakšnozares izlaides apjomu pieaugumu ilgus gadus nodrošināja divi izteikti līderi – AS „Liepājas Metalurģis” un AS „Severstāļlat”. Kā jau tika minēts iepriekšējā apakšnodaļā, 2013. gadā AS „Liepājas Metalurģis” nonāca finansiālajās grūtībās, kā rezultātā tika apturēta uzņēmuma darbība. Tas nelabvēlīgi ietekmēja Latvijas eksportu un apstrādes rūpniecību. Tomēr LB speciālisti uzsver, ka metāla rūda Latvijā netiek iegūta rūpnieciskos apjomos, un metālapstrādes uzņēmumu darbības nodrošināšanai ir nepieciešams importēt izejvielas, tāpēc apakšnozares pievienotās vērtības īpatsvars Latvijā ir zems. „Bieži rakstos par "Liepājas Metalurģu" tiek pieminēts, ka tas ir lielākais eksportētājs, bet tiek aizmirsts pieminēt, ka tas ir arī viens no lielākajiem importētājiem. Tādējādi tieša ietekme uz iekšzemes kopproduktu (IKP) nebūtu pārāk būtiska (0.6%–0.7% no IKP), vairāk jāuztraucas būtu par sekundārajiem efektiem (saistīto uzņēmumu apgrozījuma kritums, konfidences efekti, atlaistā darbaspēka pirktpējas kritums u.tml.).”⁹⁴

Latvijas mazu un vidēju uzņēmumu priekšrocība ir spēja pielāgoties patērētāja individuālajām vajadzībām, izpildīt specifisku pasūtījumu. Piemēram, uzņēmums SIA „Computer Hardware Design”, kas projektē un izstrādā kases aparātus un virza savu

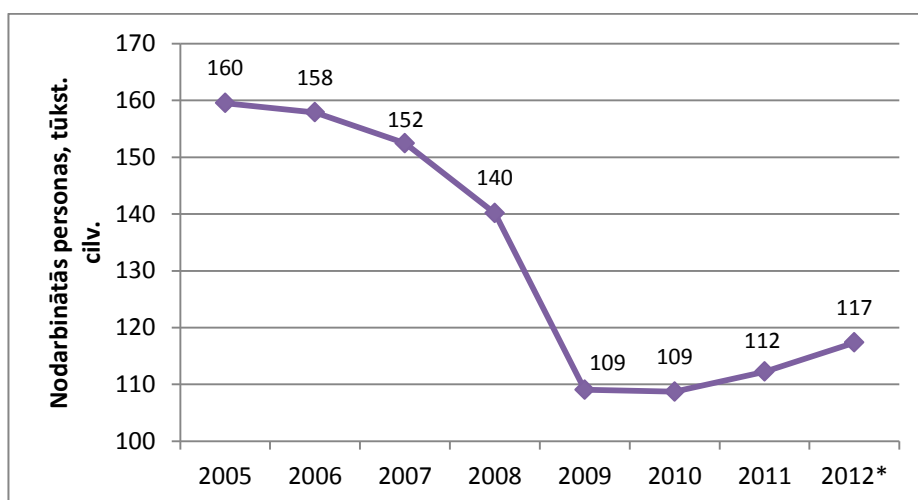
⁹³ Kasjanovs I. *Latvijā rūpniecība IR!* Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/latvija-rupnieciba-ir> (skatīts 20.05.2014.)

⁹⁴ Kasjanovs I. *Apstrādes rūpniecība apjomi aug, tomēr priekšā grūtāki laiki.* Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/apstrades-rupnieciba-apjomi-aug-tomer-prieksa-grutaki-laiki> (skatīts 20.05.2014.)

produkciju Āzijas tirgū. Augsto tehnoloģiju uzņēmums AS "Sidrabe", veiksmīgi konkurējot gan Eiropā, gan ASV un Japānā, ražo vakuuma iekārtas, tehnoloģiskos procesus plēvju, folija, 3D objektu, stikla un pulvera pārklājumiem. Savukārt SIA „Rišon Inter”, kas eksportē 80% savas produkcijas, no stikla šķiedras kompozītmateriāla ražo dzelzceļa peronus, ceļu paneļus, apgaismes stabus, nojumes un māju konstrukcijas.⁹⁵

Apsekojuma dati liecina, ka 2011. gada janvārī apstrādes rūpniecības uzņēmumi vidēji izmantoja tikai 65% no savas jaudas, bet 2013. gada oktobrī jau 73%. Noslodzes sadalījums starp patēriņa, starppatēriņa, investīciju (kapitāl-) preču, kā arī pārtikas un dzērienu ražošanas uzņēmumiem ir vienmērīgs. Pie ražošanu ierobežojošiem faktoriem apstrādes rūpniecības komercsabiedrības visbiežāk min nepietiekamu pieprasījumu. Ar materiālu un/ vai iekārtu trūkumu vairāk saskaras lielie uzņēmumi, savukārt maziem nereti jāpārvar finansiālās grūtības, arī kvalificēta darbaspēka trūkums ir nozīmīgs šķērslis attīstībai.

Statistiskie dati liecina, ka nodarbināto personu skaits apstrādes rūpniecībā no 2005. vada pakāpeniski samazinājās un piedzīvoja strauju kritumu līdz 109 tūkstošiem nodarbināto 2009. gadā (sk. 2.12. att.). Neskatoties uz nozares izlaides veiksmīgu atgūšanos pēc krīzes un uzņēmumu skaita palielināšanos, nodarbinātības līmenis nozarē aug ļoti mēreni, kas varētu liecināt par darba produktivitātes nozīmīgu pieaugumu un tehnoloģisku attīstību. Pēc dažādiem avotiem, nodarbināto skaits apstrādes rūpniecībā 2012. gadā bija no 117 līdz 122 tūkstošiem cilvēku, kas ir straujākais pieaugums kopš krīzes. Saskaņā ar CSP datiem, 2013. gadā nodarbinātība nozarē palielinājās par 3 tūkstošiem cilvēku, neskatoties uz AS „Liepājas Metalurgs” darbības pārtraukšanu un darbinieku atlaišanu.

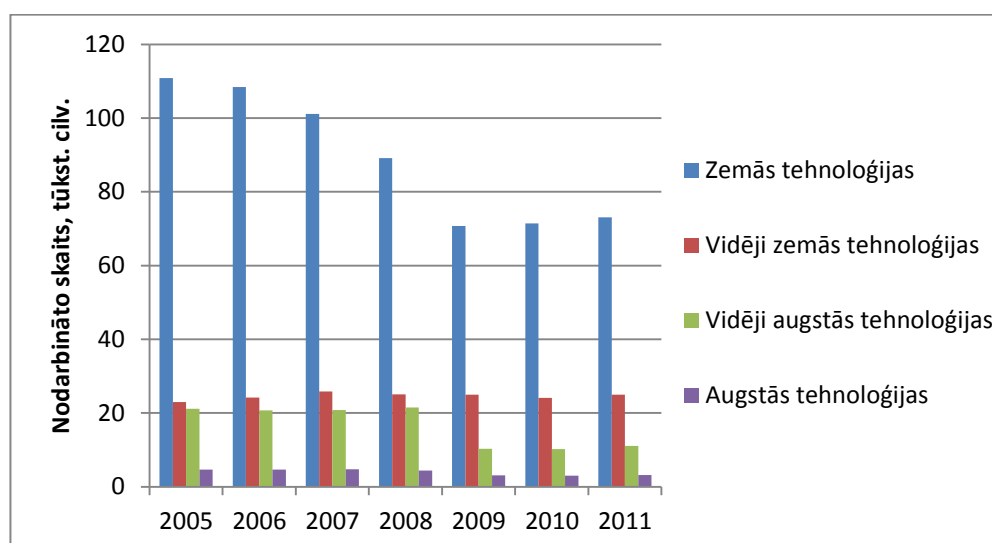
2.12. att. Apstrādes rūpniecībā nodarbināto personu skaita izmaiņas no 2005. līdz 2012. gadam

Avots: autores veidots attēls pēc CSP datiem

⁹⁵ Pelēce D. *Ko nākamais gads sola LV eksportētājiem - atskats un prognozes par ārējo pieprasījumu*. Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/ko-nakamais-gads-sola-lv-eksportetajiem-atskats-un-prognozes-par-arejo-pieprasijumu> (skatīts 20.05.2014.)

Vienāds īpatsvars - 20% no nozarē nodarbināto cilvēku - strādā pārtikas produktu ražošanas sektorā un koksnes, koka un korķa izstrādājumu (izņemot mēbeles), salmu un pīto izstrādājumu ražošanas apakšnozare. Pārtikas produktu ražošanas darbinieku mēneša vidējā neto samaksa 2013. gadā bija 403 eiro, bet koksnes un tās izstrādājumu apakšnozarē – 447 eiro mēnesī. Viaugstākās darba algas 2013. gadā bija farmaceitisko pamatvielu preparātu ražošanas darbiniekiem (757 eiro mēnesī), dzērienu ražošanā nodarbinātiem (692 eiro mēnesī) un nemetālisko minerālu izstrādājumu ražotājiem (668 eiro mēnesī).

2.13. attēlā 2.13. att. ir redzamas zemo, vidēji zemo, vidēji augsto un augsto tehnoloģiju uzņēmumos nodarbināto cilvēku skaita izmaiņas no 2005. līdz 2011. gadam. Interesanti, ka zemo, vidēji augsto un augsto tehnoloģiju uzņēmumu darbinieku skaits saruka krīzes gados, bet vidēji zemo tehnoloģiju uzņēmumos nodarbinātības līmenis palika nemainīgs.

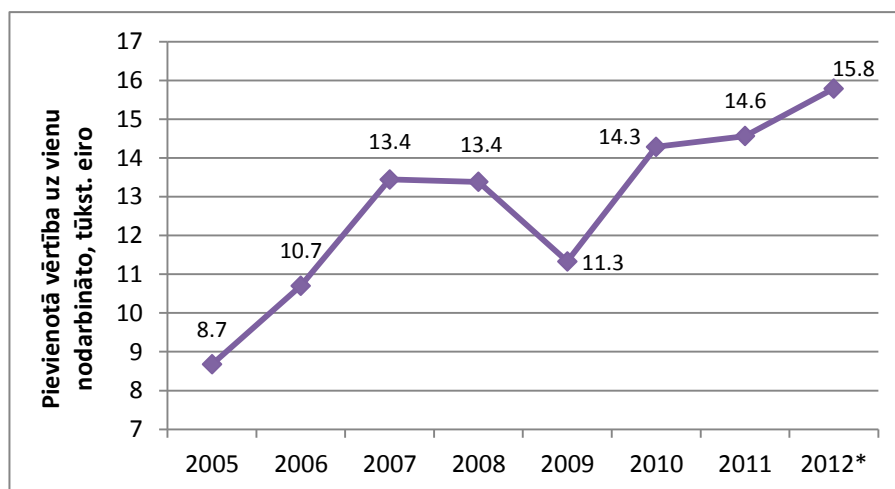
2.13. att. Nodarbināto cilvēku skaits apstrādes rūpniecībā pēc tehnoloģiskās intensitātes no 2005. līdz 2011. gadam

Avots: autores veidots attēls pēc CSP datiem

Rādītāji ir sniegti absolūtos skaitļos un nedod iespēju salīdzināt, vai zemo tehnoloģiju uzņēmumi ir vairāk darbietilpīgi nekā pārējie. Izdalot 2011. gadā nodarbināto cilvēku skaitu ar uzņēmumu skaitu, tika iegūts vidējais uzņēmuma darbinieku skaits katrā tehnoloģiskās intensitātes grupā. Rezultāti liecina, ka vismazāk nodarbināto ir vidēji zemo tehnoloģiju uzņēmumos – no 12 līdz 13 cilvēkiem, bet visvairāk vidēji augsto tehnoloģiju komercsabiedrībās – 23-24 cilvēki. Interesanti, ka augsto tehnoloģiju grupā ir vidēji 22-23 darbinieki vienā uzņēmumā, bet zemo tehnoloģiju grupā – 14-15.

Kā varēja nojaust, analizējot apstrādes rūpniecībā nodarbināto personu skaita izmaiņas, nozarē ir vērojams nozīmīgs darba ražīguma kāpums (sk. 2.14. att.). Pēc CSP provizoriskiem datiem, 2012. gadā pievienotā vērtība uz vienu nodarbināto sasniedza 15.8 tūkstošus eiro. 2011. gadā Latvija bija trešā sliktākā valsts ES 27 pēc darba produktivitātes apstrādes

rūpniecībā un, neskatoties valsts līmenī ievērojamu pieaugumu gada laikā, rādītājs joprojām ir trīs ar pusi reizes mazāks par Eiropas Savienība vidējo. Līdervalstīs - Nīderlandē, Beļģijā, Austrijā, Zviedrijā – apstrādes rūpniecības darba ražīgums 2011. gadā pārsniedza 80 tūkstošus eiro uz vienu nodarbināto.

2.14. att. Darba produktivitāte Latvijas apstrādes rūpniecībā no 2005. līdz 2012. gadam

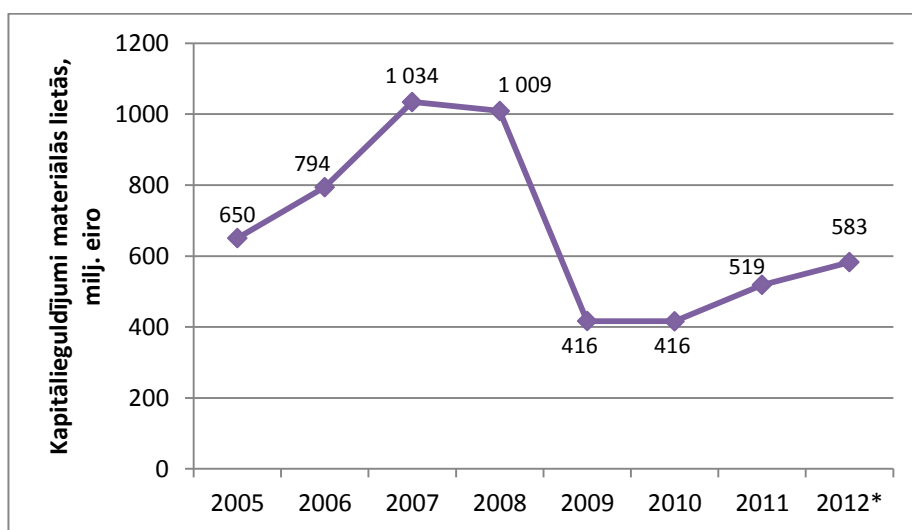
Avots: autores aprēķini pēc CSP datiem

Augstākais produktivitātes līmenis 2012. gadā bija datoru, elektronisko un optisko iekārtu ražošanas apakšnozarē – 38 tūkstoši eiro uz vienu nodarbināto. Tai sekoja metālu ražošana (26 tūkst. uz vienu nodarbināto), automobiļu, piekabju un puspiekabju ražošana (25.5 tūkst. uz vienu nodarbināto) un nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana (24 tūkst. uz vienu nodarbināto). Viszemākais darba ražīgums bija apģērbu ražošanas apakšnozarē (5.7 tūkst. uz vienu nodarbināto), kā arī ādas un tās izstrādājumu ražošanā (7.7 tūkst. uz vienu nodarbināto).

Investīcijas tiek uzskatītas par stimulu gan ražošanas struktūras diversifikācijai, gan inovatīvu risinājumu veicināšanā (kam ir nepieciešama pētnieciskā darbība). Tās sekmētu arī plašāku starpvalstu sadarbību un Latvijas preču atpazīstamību pasaules tirgos.⁹⁶ Latvijas apstrādes rūpniecībā straujas ekonomiskās attīstības gados bija vērojama no gadu uz gadu stabili pieaugoša kapitālieguldījumu plūsma, kas sasniedza savu maksimumu vairāk nekā miljardu eiro vērtībā 2007. gadā (sk. 2.15. att.). Krīzes periodā kapitālieguldījumu materiālās lietās apjoms saruka līdz 416 miljoniem eiro gadā. Negatīvi ir vērtējams investīciju trūkums arī turpmākajos gados (2012. gadā kapitālieguldījumu vērtība apstrādes rūpniecībā joprojām bija zem 2005. gada līmeņa). LB ekonomisti atzīmē, ka tādā situācijā, „atjaunojoties izaugsmei, notiek pakāpeniska atgriešanās pie pirmskrīzes tirdzniecības struktūras, ko

⁹⁶ Paula D. *Eksports turpina augt, bet tirdzniecības struktūra pakāpeniski mainās*. Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/eksports-turpina-augt-bet-tirdzniecibas-struktura-pakapeniski-mainas> (skatīts 20.05.2014.)

raksturo, pirmkārt, tādas eksporta preču grupas, kuras nozīmīgi ietekmē pasaules cenu svārstības, un, otrkārt, liels importa ieguldījums eksportā.”⁹⁷

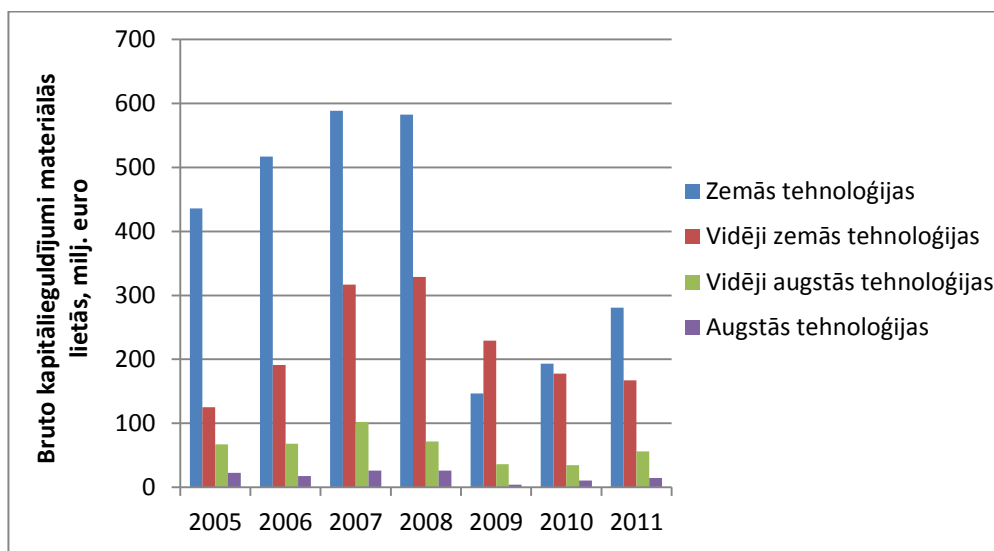

2.15. att. Latvijas apstrādes rūpniecības kopējie bruto kapitālieguldījumi materiālās lietās no 2005. līdz 2012. gadam

Avots: autores veidots attēls pēc CSP datiem

Vislielākie kapitālieguldījumi 2012. gadā tika veikti pārtikas produktu ražošanas apakšnozarē (23% no kopējām investīcijām), tai sekoja koksnes un tās izstrādājumu ražošanas apakšnozare (21%) un metālu ražošana (19%).

Sešu gadu laikā vislielākais kapitālieguldījumu apjoms bija raksturīgs zemo tehnoloģiju uzņēmumiem ar vienīgo izņēmumu 2009. gadā (sk. 2.16. att.).

2.16. att. Bruto kapitālieguldījumi materiālās lietās apstrādes rūpniecībā pēc tehnoloģiskās intensitātes no 2005. līdz 2011. gadam

Avots: autores veidots attēls pēc CSP datiem

⁹⁷ Paula D. *Eksports turpina augt, bet tirdzniecības struktūra pakāpeniski mainās*. Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/eksports-turpina-augt-bet-tirdzniecibas-struktura-pakapeniski-mainas> (skatīts 20.05.2014.)

Krīzes periodā kapitālieguldījumu vērtība samazinājās visās tehnoloģiskās intensitātes grupās, bet visstraujāk tieši zemo tehnoloģiju uzņēmumos – no 582.5 miljoniem eiro 2008. gadā līdz 147 miljoniem 2009. gadā. Vidēji zemo tehnoloģiju grupā kapitālieguldījumu apjomi turpina samazināties arī pēckrīzes gados, bet vidēji augsto tehnoloģiju rūpniecībā investīciju līmenis pakāpeniski atgūstas.

LIAA atbalsta Latvijas eksportorientētos uzņēmumus ārvalstu tiešo investīciju piesaistē, lai nodrošinātu pozitīvas strukturālas pārmaiņas tautsaimniecībā. Kopš 2001. gada ārvaltu tiešo investīciju (turpmāk tekstā ĀTI) apjoms Latvijas apstrādes rūpniecībā aug par vidēji 13% gadā. LB dati liecina, ka 2013. gadā 12.3% no kopējām ĀTI bija vekti apstrādes rūpniecībā (1.4 miljardus eiro vērtībā). Nepilnus 33% no tiem pisaistīja nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanas sektors (kas iekļauj stikla un stikla izstrādājumu, ugunsizturīgo nemetālisko minerālu izstrādājumu, keramikas būvmateriālu, cementa, kaļķa un ģipša un to izstrādājumu ražošanu), 23% - koksnes un tās izstrādājumu ražošana, 13.5% - pārtikas produktu ražošanas apakšnozare.

Tātad, pēdējos gados apstrādes rūpniecības ražotāji nodrošināja labvēlīgas pārmaiņas gan Latvijas preču eksporta struktūrā un attīstībā, gan tautsaimniecībā kopumā. Turpmāko izaugsmi apstrādes rūpniecībā ietekmēs gan iekšzemes pieprasījuma pieaugums, gan ekonomiskās situācijas uzlabošanās Latvijas eksporta partnervalstīs.

2.3. Latvijas preču ražošanas un eksporta struktūras un konkurētspējas SVID analīze

Attīstot nacionālo rīcības plānu, kas veicinātu valsts eksporta konkurētspēju globālajā tirgū, speciālisti bieži izmanto stratēģiskā menedžmenta rīkus, piemēram, SVID analīzi. Neskatoties uz to, ka metode sākotnēji tika ieviesta mikrovides izpētei, tai ir liela nozīme arī reģionālajā un nacionālajā līmenī. SVID analīze sniedz konceptuālu struktūru nacionālās stratēģijas izstrādei, kam ir nepieciešama Stipro un Vājo pušu sistemātiska analīze un to integrācija ar globālajām Iespējām un Draudiem.

2.1. tabulā ir piedāvāta Latvijas preču eksporta un apstrādes rūpniecības SVID analīze, kas ir balstīta un iepriekšējās apakšnodaļās veikto izpēti. To vienlaikus var interpretēt kā 2. nodaļas secinājumus. Latvijas preču ražošanas un eksporta struktūras stipro pušu analīze ir balstīta uz priekšrocībām, kas sniedz iespēju ražotājiem un valstij kopumā konkurēt starptautiskajā tirgū. Vājās puses tiek definētas kā nepilnības, kas traucē Latvijas preču

eksportam un tā konkurētspējai attīstīties straujāk un kurām jāpievērš uzmanība, lai tās novērstu.

2.1. tabula

Latvijas preču ražošanas un eksporta struktūras un konkurētspējas SVID analīze

	Stiprās puses	Vājās puses
	• Labvēlīgs ģeogrāfiskais stāvoklis; • Augsti ekonomiskās izaugsmes rādītāji; • Starptautiskajā tirgū pazīstami uzņēmumi; • Mazi uzņēmumi spēj pielāgoties specifiskas produkcijas ražošanai pēc individuālā pasūtījuma; • Produkcijas kvalitāte.	• Liela atkarība no izejvielu importa; • Zema eksporta preču diversifikācija; • Nepietiekams augstas pievienotās vērtības produktu īpatsvars ražošanā un eksportā; • Konkurētspēja pārsvarā balstīta uz zemām izmaksām; • Pārāk augsts lielu uzņēmumu īpatsvars apakšnozarēs; • Kvalificēta darbaspēka trūkums; • Zema produktivitāte; • Investīciju trūkums.
	Iespējas	Draudi
	• Jaunu eksporta tirgu apgūšana ārpus ES; • Iestāšanās eiro zonā; • Sadarbība ar pētniekiem inovatīvu risinājumu rašanai; • ATI apstrādes rūpniecībā; • Attīstīt nišas produktu ražošanu.	• Liela atkarība no tirdzniecības partnervalstu ekonomiskās attīstības un ģeopolitiskās situācijas tajās; • Nespēja ietekmēt energoresursu cenas pasaules tirgū; • Konkurence ar attīstības valstīm.

Latvijas labvēlīgs ģeogrāfiskais stāvoklis nodrošina gan piekļuvi Baltijas jūrai, gan transporta sakarus ar galvenajiem eksporta tirgiem – Skandināvijas, Eiropas un NVS valstīm – un tā ir valsts liela priekšrocība. Latvijai ir iespējas arī nodibināt tirdzniecības attiecības ar citām valstīm, nozīmīgu atbalstu jaunu noieta tirgu meklējumos sniedz LIAA. Tomēr jāatceras, ka eksports nav visa valsts ekonomika, bet tikai tautsaimniecības daļa. Pārāk liela atkarība no citu valstu ekonomiskās attīstības, kas ietekmē pieprasījumu pēc Latvijas eksportējamās produkcijas, padara tautsaimniecību sevišķi pakļautu ārējiem šokiem. Tāpat maza un atvērta ekonomika ir jūtīga pret ģeopolitiskajām norisēm pasaulē, it īpaši Eiropā.

Kā jau tika minēts, apstrādes rūpniecības produkcijas izlaides dinamika un Latvijas preču eksporta attīstība pēckrīzes gados bija ļoti strauja, bet balstījās tikai uz trim apstrādes rūpniecības sektoriem, kas liecina par augstu specializācijas līmeni. Eksporta nepietiekama diversifikācija ir tautsaimniecības vājā puse, jo pakļauj to lielam riskam pasaules tirgos nekontrolējamo izmaiņu gadījumā. Liela ražotāju atkarība no izejvielu importa arī ir

vērtējama negatīvi, tāpēc ka Latvija nespēj ietekmēt energoresursu cenas pasaules tirgū – jebkādas izmaiņas ietekmēs vietējos ražotājus un viņu konkurētspēju.

Latvija eksportē galvenokārt zemas pievienotās vērtības produkciju un pagaidām izmanto salīdzinoši zemu cenu priekšrocības, bet ekonomiskā attīstība sekmēs arī darbaspēka un citu ražošanas izmaksu kāpumu, konkurēt ar attīstības valstīm kļūst arvien grūtāk. Tomēr to uzņēmumu vārdi, kas jau ilgu laiku veiksmīgi eksportē savu produkciju, ir pazīstami globālajā tirgū, un preces tiek pieprasītas augstas kvalitātes dēļ. Tajā pašā laikā pārāk liels viena vai dažu uzņēmumu īpatsvars apakšnozares izlaidē un eksportā ir vērtējams negatīvi. Par nozīmīgu Latvijas apstrādes rūpniecības struktūras priekšrocību uzskata mazo un vidējo uzņēmumu spēju pielāgoties specifiskas produkcijas ražošanai pēc individuālā pasūtījuma. Šo komercsabiedrību veiksmē balstās uz necenu konkurētspēju.

Lai veicinātu inovācijas un augstākas pievienotās vērtības preču ražošanas attīstību, uzņēmējiem jāsadarbojas ar zinātniekiem un jāveic investīcijas pētniecībā un attīstībā. Apstrādes rūpniecības attīstību varētu stimulēt arī ĀTI piesaiste. Ievērojamas diskusijas ekonomistu vidū izraisīja jautājums, vai eiro ieviešana Latvijā stimulēs valsts kredītreitingu uzlabošanu un ĀTI ieplūdi. Pastāv arī cerības, ka iestāšanās eiro zonā veicinās ārējo tirdzniecību.

Neskatoties uz darba ražīguma nozīmīgu kāpumu, Latvija joprojām ievērojami atpaliek no attīstītākajām Eiropas un pasaules valstīm produktivitātes ziņā. Turklāt, neskatoties uz augstiem bezdarba rādītājiem, uzņēmēji atzīmē kvalificēta darbaspēka trūkumu. Protams, tajā ir vainojama ne tikai izglītības sistēma, bet arī „smadzeņu noplūde”, kas slēpjas aiz augstiem emigrācijas rādītājiem.

3. LATVIJAS PREČU EKSPORTA KONKURĒTSPĒJAS ANALĪZE

3.1. Konkurētspējas novērtēšanas indeksu un datu apraksts

Atklātās salīdzinošās priekšrocības indekss

Tradicionālā starptautiskās tirdzniecības teorija balstās uz likumu, ka katra valsts eksportē tās preces, kuru ražošanai resursi tiek izlietoti relatīvi efektīvi, bet importē relatīvi neefektīvas preces – tādā veidā notiek ražošanas specializācija, kas ir pamatota ar salīdzinošo priekšrocību. Atšķirībā no klasiskās Rikardo salīdzinošās priekšrocības teorijas un Hekšera-Olina ražošanas faktoru attiecības teorijas, reāla starptautiskā tirdzniecība mūsdienās notiek starp visām pasaules valstīm, un to, kas tiek ražots un eksportēts, nosaka vairāki faktori un dažādi apstākļi.

B. Balaša uzskata, ka analīzē nav nepieciešamības ņemt vērā visus ietekmējošus faktorus, dažus no kuriem ir grūti precīzi novērtēt, bet tā vietā ir iespējams lietot atklātās salīdzinošās priekšrocības indeksu (*revealed comparative advantage*), kura aprēķināšanai tiek izmantoti tikai eksporta dati.⁹⁸ Indekss (sk. formulu [3.1.]) atspoguļo attiecību starp kādas preces īpatsvaru kopējā valsts eksportā un tās preces īpatsvaru visu pasaules valstu (vai kāda reģiona) eksportā un tiek aprēķināts pēc B. Balaša definīcijas⁹⁹:

$$RCA_{c,i,t} = \frac{xval_{c,i,t} / \sum_i xval_{c,i,t}}{\sum_c xval_{c,i,t} / \sum_i \sum_c xval_{c,i,t}} \quad [3.1.],$$

kur $RCA_{c,i,t}$ – preces i atklātās salīdzinošās priekšrocības indekss valstī c periodā t ;

$xval_{c,i,t}$ – preces i eksports no valsts c periodā t ;

$\sum_i xval_{c,i,t}$ – valsts c kopējais eksports periodā t ;

$\sum_c xval_{c,i,t}$ – preces i kopējais eksports no noteiktas valstu grupas periodā t ;

$\sum_i \sum_c xval_{c,i,t}$ – valstu grupas kopējais eksports.

Indekss ļauj novērtēt valsts konkurētspēju konkrēta produkta eksportēšanā gan visā pasaulē, gan kādas izvēlētas valstu grupas ietvaros (piemēram, ES 15, ES 27, OECD utt.)

Ir pieņemts uzskatīt, ja valstij ir salīdzinošā priekšrocība kādas preces ražošanā, tās eksports ir konkurētspējīgs, indeksa vērtība pārsniegs 1 ($RCA_{c,i,t} > 1$), jo tā eksportē doto preci relatīvi vairāk nekā pārējās valstis. Pretējā gadījumā RCA vērtība ir mazāka par 1.

⁹⁸ Balassa B. *Trade Liberalization and "Revealed" Comparative Advantage*. Manchester School of Economic and Social Studies, vol. 33, No. 2, 1965. 103 p.

⁹⁹ Turpat, 106 – 107 p.

Tomēr rādītājs jāvērtē piesardzīgi, jo vienīgais acīmredzams atzinums lielas indeksa vērtības gadījumā ir tas, ka valsts eksportē kādu preci relatīvi vairāk nekā pārējās analizē iekļautas ekonomikas.

Grubel-Lloyd indekss

Starpvalstu tirdzniecība notiek gan nozaru ietvaros (*intra-industry trade*), gan starp nozarēm (*inter-industry trade*). Tirdzniecība nozaru ietvaros, kas izpaužas kā valstu apmaiņa ar lielā mērā līdzīgiem produktiem, ir pēdējo desmitgadu viena no izplatītākajām tendencēm starptautiskajā tirdzniecībā un turpina piesaistīt pētnieku uzmanību. Speciālisti atzīst, ka, pirmkārt, tirdzniecība nozaru ietvaros stimulē inovācijas un tādā veidā var palīdzēt valstij palielināt eksporta potenciālu. Otrkārt, tā rada iespējas uzņēmumiem izmantot mēroga ekonomijas priekšrocības – specializējoties un ražojot vairāk, uzņēmumi sasniedz mazākas izmaksas uz vienu saražoto preci. Treškārt, tirdzniecība nozaru ietvaros dod lielākus ieguvumus gan uzņēmējiem, gan patērētājiem lielākas preču dažādības dēļ, jo valstis savā starpā apmainās ar vienā nozarē ražotām, bet nedaudz diferencētām precēm.¹⁰⁰

Lai novērtētu tirdzniecības nozaru ietvaros svarīgumu, zinātniskajā literatūrā visbiežāk pielieto indeksu, ko 1975. gadā izstrādāja Grubels un Loids (*Grubel & Lloyd*) un kas ir nosaukts pētnieku vārdā (sk. formulu [3.2.]).¹⁰¹ Indekss mēra tirdzniecības nozaru ietvaros intensitāti jeb proporciju kopējā preču plūsmā starp pētāmo valsti un tās tirdzniecības partneriem.

$$GL_i = 1 - (|X_i - M_i| / (X_i + M_i)) \quad [3.2.],$$

kur GL_i – tirdzniecības nozaru ietvaros Grubel-Lloyd indekss;

X_i – preces vai preču grupas i eksports no pētāmās valsts;

M_i – preces vai preču grupas i imports pētāmajā valstī.

Ja visa tirdzniecība nozarē i ir industrijas ietvaros, t.i. $X_i = M_i$, tad $GL_i = 1$. Līdzīgi, ja visa preču plūsma ir starpnozaru, $X_i = 0$ vai $M_i = 0$, tad $GL_i = 0$. Tātad, Grubel-Lloyd indekss pieņem vērtības no 0 līdz 1, kad tirdzniecības nozaru ietvaros apjoms pieaug.

Ekonomisti uzsver, ka nelīdzsvarotība starp tirdzniecības partneriem izraisa GL indeksa vērtības samazināšanos, t.i. teorētiskā indeksa maksimālā vērtība, kas atbilst tirdzniecībai vienīgi nozares ietvaros, kļūst nesasniedzama. Kāda reģiona vai valsts zemu GL indeksu virkne liecina par centripetālu industriālās koncentrācijas procesu un augstu specializāciju, bet

¹⁰⁰ Rimgailaite R. *Starpvalstu tirdzniecība ar līdzīgiem produktiem. Cik tālu esam tikuši?* Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/starpvalstu-tirdznieciba-ar-lidzigiem-produktiem-cik-talu-esam-tikusi> (skatīts 25.05.2014.)

¹⁰¹ Grubel H.G., Lloyd P.J. *The Empirical Measurement of Intra-Industry Trade*. Economic Record Volume 47, Issue 4, 1971. 496 p.

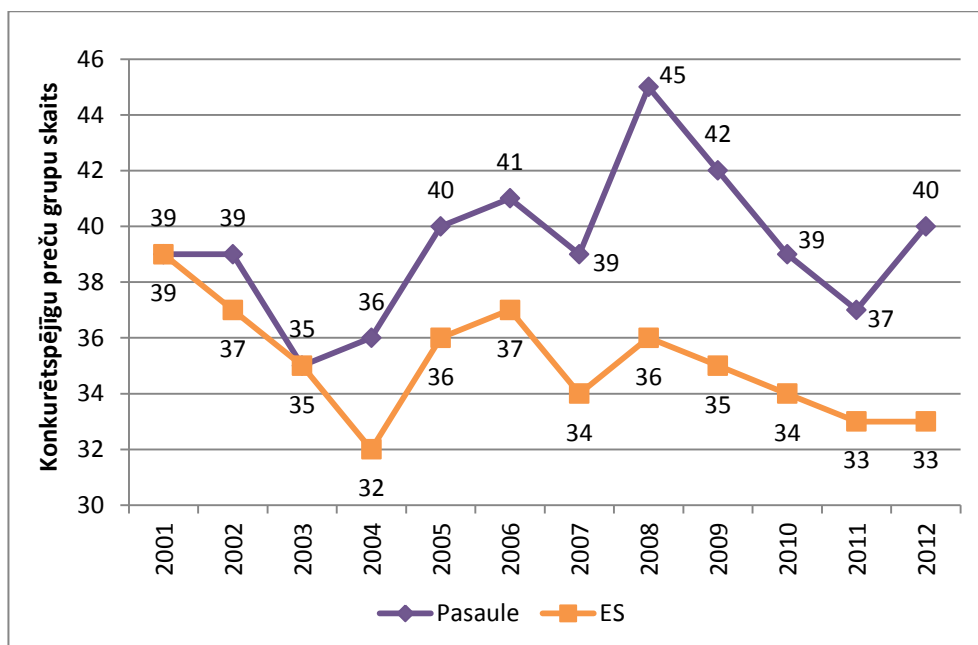
augstu indeksa vērtību rinda norāda uz industriālo izkliedi.¹⁰² Saskaņā ar teoriju, tirdzniecība nozaru ietvaros dominē galvenokārt starp valstīm, kas sasniedza līdzīgus ekonomiskās attīstības līmeņus.

Analīzei izmantoto datu apraksts

Atklātās salīdzinošās priekšrocības un tirdzniecības nozaru ietvaros indeksu aprēķinam tika izmantoti STC eksporta un importa dati, klasificēti pēc harmonizētās preču apraksta un kodēšanas sistēmas 2 zīmju līmenī (veido 97 preču grupas) par periodu no 2001. līdz 2012. gadam. Latvijas preču eksporta konkurētspēju raksturojošie rādītāji ir novērtēti gan pasaules, gan ES 27 mērogā, lai noteiktu atšķirīgas tendences un ražošanas struktūras pilnveidošanas iespējas.

3.2. Latvijas preču eksporta salīdzinošās priekšrocības novērtēšanas rezultāti

Izmantojot formulu [3.1.], ir iespējams noteikt, kā attīstījās Latvijas eksporta preču konkurētspēja līdz 2012. gadam. 3.1. attēlā ir redzams, kā mainījās produktu grupu ar atklāto salīdzinošo priekšrocību skaitu Latvijas eksportā uz pasaules valstīm un ES 27 no 2001. līdz 2012. gadam.

3.1.att. Konkurētspējīgu preču grupu ($RCA > 1$) skaits Latvijas tirdzniecībā ar visām pasaules valstīm un ES 27 no 2001. līdz 2012. gadam

Avots: autores aprēķins pēc STC datiem

¹⁰² Bernatonyte D. *Changes of Lithuanian Intra-industry Trade in Light of the Economic Crisis*. Economics and Managements, 17 (1), 2012. 113 p.

Vidējais pasaules tirgū konkurētspējīgu preču grupu skaits bija 39 no 97 ar minimumu 2003. gadā (35 produkti) un maksimumu 2008. gadā (45 produkti). Ievērojams konkurētspējas kritums notika krīzes periodā, bet 2012. gadā jau bija neliels pieaugums, kas varētu liecināt par pakāpenisku atkopšanos. Savukārt ES 27 griezumā no 2001. līdz 2012. gadam Latvijai bija salīdzinošā priekšrocība vidēji 35 produktu grupās un pēckrīzes pieaugums 2012. gadā vēl nebija vērojams, kas varētu liecināt par kopumā augstāku konkurenci ES tirgos.

3.1. tabulā ir apkopotas 10 preču grupas ar augstāku salīdzinošo priekšrocību un to īpatsvars Latvija kopējā preču eksportā 2012. gadā, bet pilns konkurētspējīgo preču saraksts ir pieejams 1. pielikumā. Rezultāti liecina, ka koksnes un tās izstrādājumi, alkoholisko un bezalkoholisko dzērienu, etiķa, graudaugu kultūru, piena un piena produktu un citu preču ražošana un eksports Latvijā ir salīdzinoši svarīgāks nekā citās pasaules un ES valstīs. Šīm industrijām ir lielas RCA vērtības, demonstrējot, piemēram, ka koksne un tās izstrādājumi ir 22-23 reizes nozīmīgāka (eksporta vērtībā) Latvijas ražošanas struktūrā nekā pārējā pasaulē.

3.1. tabula

10 konkurētspējīgākas preču grupas un to īpatsvari Latvijas kopējā eksportā 2012. gadā

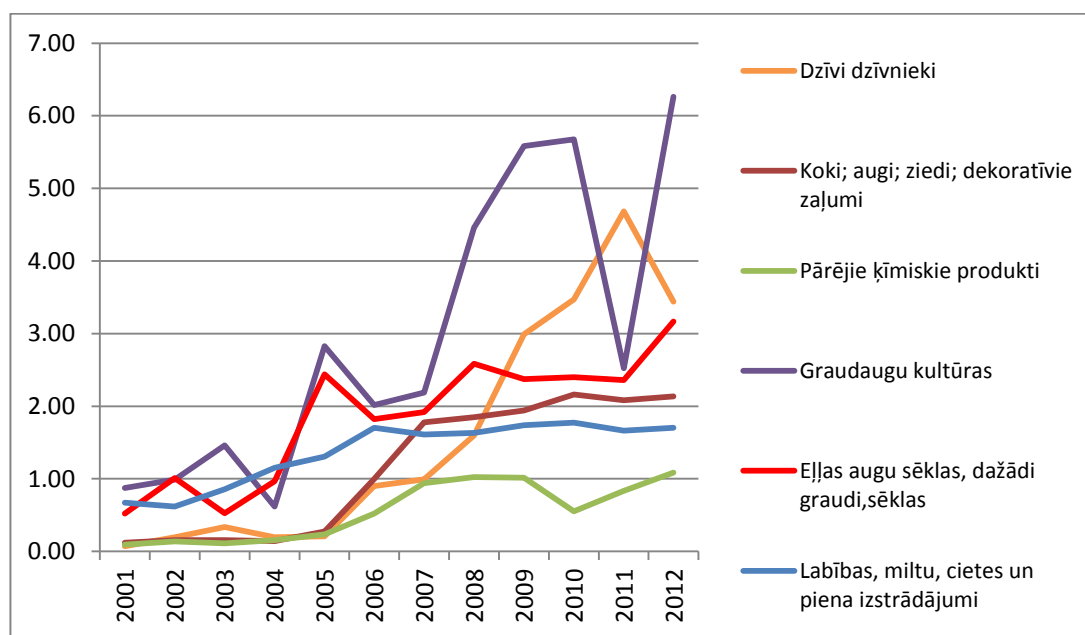
Kods	Preču grupas nosaukums	2012	Īpatsvars
'44	Koksne un tās izstrādājumi	22.64	14.85%
'22	Alkoholiskie un bezalkoholiskie dzērieni; etiķis	7.98	4.68%
'10	Graudaugu kultūras	6.26	4.11%
'04	Piens un piena produkti; olas; dabīgais medus	5.10	2.25%
'16	Gaļas, zivju, vēžveidīgo, molusku un citu ūdens bezmugurkaulnieku izstrādājumi	4.56	1.19%
'72	Dzelzs un tērauds	3.58	8.40%
'01	Dzīvi dzīvnieki	3.44	0.40%
'49	Poligrāfijas rūpniecības izstrādājumi; rokraksti u.c.	3.36	0.83%
'12	Elļas augu sēklas; dažādi graudi, sēklas; augļi; augi rūpn. un medicīnas vajadzībām; salmi; lopbarība	3.17	1.64%
'11	Milt rūpniecības produkcija; iesals, ciete, inulīns, kviešu lipekļi	3.00	0.29%

Avots: autores aprēķins pēc STC datiem

10 konkurētspējīgāko preču eksportā uz ES 27 sarakstā, atšķirībā no 3.1. tabulā redzama rezultāta, ietilpst zivis un vēžveidīgie, moluski un citi ūdens bezmugurkaulnieki, trikotāžas drāna, kā arī sāls, sērs, zemes un akmens, kaļķi un cements.

Koksnes un tās izstrādājumu īpatsvars Latvijas eksportā 2001. gadā bija 34%, bet 2012. gadā tikai nepilni 15%. Gaļas, zivju, vēžveidīgo, molusku un citu ūdens bezmugurkaulnieku izstrādājumi, kā arī poligrāfijas rūpniecības izstrādājumi arī piedzīvoja īpatsvara sarukumu. Savukārt alkoholisko un bezalkoholisko dzērienu īpatsvars 11 gadu laikā pieauga no 0.61% līdz 4.68%. Ievērojami palielinājās arī graudaugu kultūru loma Latvijas ārējā tirdzniecībā – no 0.49% līdz 4.11%.

Preču grupas, kurām 2001. gadā vēl nebija atklātās salīdzinošās priekšrocības un starp 2001. un 2012. gadu visstraujāk pieauga RCA, ir atspoguļotas 3.2. attēlā.

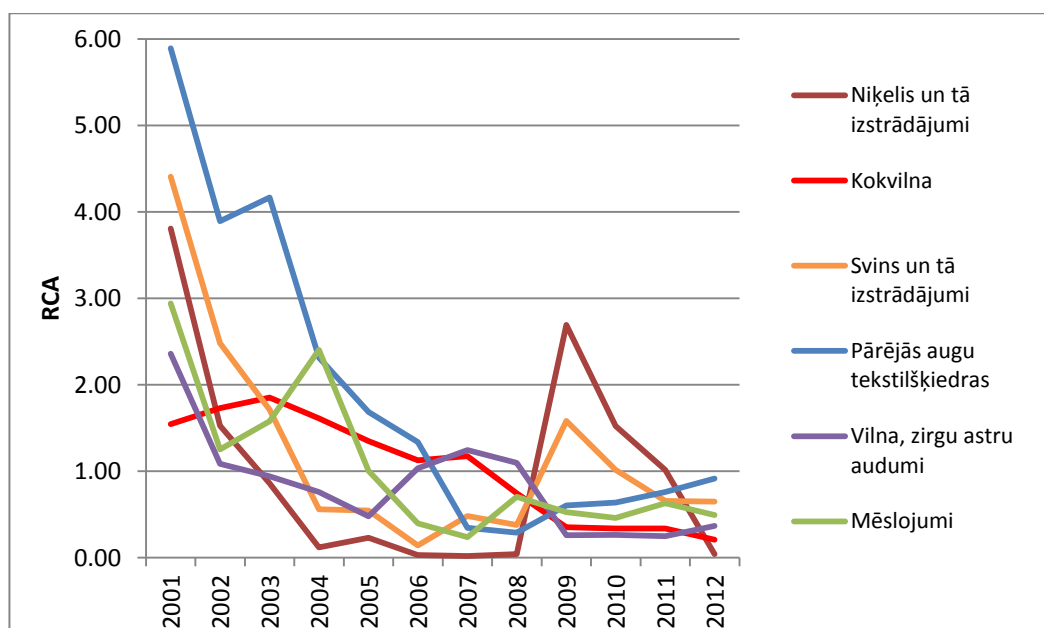

3.2. att. Preču grupas Latvijas kopējā eksportā ar vislielāko RCA pieaugumu starp 2001. un 2012. gadu

Avots: autores aprēķins pēc STC datiem

Dzīvu dzīvnieku eksporta salīdzinošā priekšrocība no 2001. līdz 2012. gadam pieauga 49 reizes, bet 2011. gadā preču grupas RCA sasniedza līdz šim maksimālo vērtību - 4.69. Koku, augu, ziedu un dekoratīvo zaļumi grupai RCA palielinājās no 0.12 līdz 2.14 (gandrīz 18 reizes). Eļļas augu sēklu un dažādu graudu grupas salīdzinošā priekšrocība kāpa 6 reizes. Pārējo ķīmisko produktu grupa ir raksturīga nestabila un vēl neizteikta konkurētspēja, kaut, ja salīdzināt ar 2001. gadu, preču grupas RCA pieauga 11.5 reizes. Latvijas graudaugu kultūras pirmo reizi atklāja salīdzinošo priekšrocību starptautiskajā tirgū 2003. gadā un, kopš tā laika, ar izteiktām svārstībām cīnās par konkurētspēju.

Preču grupas, kas visstraujāk zaudēja salīdzinošo priekšrocību periodā no 2001. līdz 2012. gadam, un to RCA dinamika ir atspoguļota 3.3. attēlā. 11 gadu laikā niķeļa un tā izstrādājumu RCA saruka no 3.81 līdz 0.04 (gandrīz 93 reizes). Svins un tā izstrādājumi zaudēja konkurētspēju 2004. gadā, bet 2009. un 2010. atkal uzrādīja RCA > 1, tomēr 2012. gadā dotās produktu grupas salīdzinošā priekšrocība bija 6.8 reizes mazāka nekā 2001. gadā. No 3.3. attēlā atspoguļotajām preču grupām, pārējām augu tekstilšķiedrām 2001. gadā bija visaugstākā salīdzinošā priekšrocība, kas strauji samazinājās līdz 0.29 vērtībai 2008. gadā, bet kopš tā laika ir vērojama pozitīva augšanas tendence, un varbūt tuvākajos gados dotās produktu grupas eksports atkal kļūs konkurētspējīgs. Mēslojumu RCA samazinājās par 16.8%, vilnas, zirgu astru audumu – par 15.6%, bet kokvilnas – par 13.6%.

3.3. att. Preču grupas Latvijas kopējā eksportā ar vislielāko RCA samazinājumu starp 2001. un 2012. gadu

Avots: autores aprēķins pēc STC datiem

Kopumā to Latvijas preču grupu skaits, kurām 2001. gadā bija salīdzinošā priekšrocība, bet līdz 2012. gadam tās kļuva nekonkurētspējīgas pasaules tirgos, ir 12 (mēslojumi; olbaltumvielas, līmes, fermenti; sprāgstvielas, pirotehniskie izstrādājumi, sērkokčiņi; ādas un jēlādas (izņemot kažokādas); vilna, zirgu astru audumi; kokvilna; pārējās augu tekstilšķiedras; ķīmiskās šķiedras un pavedieni; trikotāžas apģērbs, tā piederumi; niķelis un tā izstrādājumi; svins un tā izstrādājumi; alva un tās izstrādājumi), bet eksportā uz ES valstīm – 16 (augļu, riekstu, dārzeņu pārstrādes produkti; dažādi pārtikas produkti (jaukti); tabaka; mēslojumi; olbaltumvielas, līmes, fermenti; sprāgstvielas, pirotehniskie izstrādājumi, sērkokčiņi; ādas un jēlādas (izņemot kažokādas); vilna, zirgu astru audumi; kokvilna; pārējās augu tekstilšķiedras; niķelis un tā izstrādājumi; alumīnijs un tā izstrādājumi; svins un tā izstrādājumi; alva un tās izstrādājumi; pārējie krāsainie metāli, to izstrādājumi; kuģi, laivas u.c. peldlīdzekļi).

Savukārt produktu skaits, kas kopš 2001. gada attīstīja salīdzinošo priekšrocību, pasaules mērogā ir 13 (dzīvi dzīvnieki; koki; augi; ziedi; dekoratīvie zaļumi; augļi un rieksti; kafija, tēja, garšvielas; graudaugu kultūras; eļļas augu sēklas, dažādi graudi, sēklas, augļi; cukurs un konditorejas izstrādājumi no tā; labības, miltu, cietes un piena izstrādājumi, miltu konditorejas izstrādājumi; pārtikas un garšvielu rūpniecības atkritumi, lopbarība; ēteriskās eļļas, parfimērijas un kosmētikas līdzekļi; ziepes, mazgāšanas un eļļošanas līdzekļi, sveces, plastilīns, sastāvi zobārstniecībai; pārējie ķīmiskie produkti; papīrs un kartons, to izstrādājumi), bet ES 27 valstīs – 10 (dzīvi dzīvnieki; augļi; rieksti; kafija; tēja; garšvielas; cukurs un konditorejas izstrādājumi no tā; alkoholiskie un bezalkoholiskie dzērieni; etiķis; minerālais kurināmais, nafta un tās pārstrādes produkti; ziepes, mazgāšanas un eļļošanas

līdzekļi, sveces, plastilīns, sastāvi zobārstniecībai; izstrādājumi no salmiem u.c. pīšanas materiāliem; akmens, ģipša, cementa un tml. izstrādājumi; dzelzs un tērauda izstrādājumi).

3.3. Latvijas preču tirdzniecības nozaru ietvaros intensitātes rādītāji

3.2. tabulā ir apkopotas 20 preču grupas ar augstāko Grubel-Lloyd indeksa vērtību Latvijas tirdzniecībā ar pārējo pasauli 2012. gadā. Pilns produkcijas saraksts ir pieejams 2. pielikumā. Vidējā GL indeksa vērtība Latvijas tirdzniecībā ar pārējo pasauli 2012. gadā bija 0.61.

3.2. tabula

20 preču grupas ar augstāko GL indeksa vērtību Latvijas tirdzniecībā ar pārējo pasauli 2012. gadā

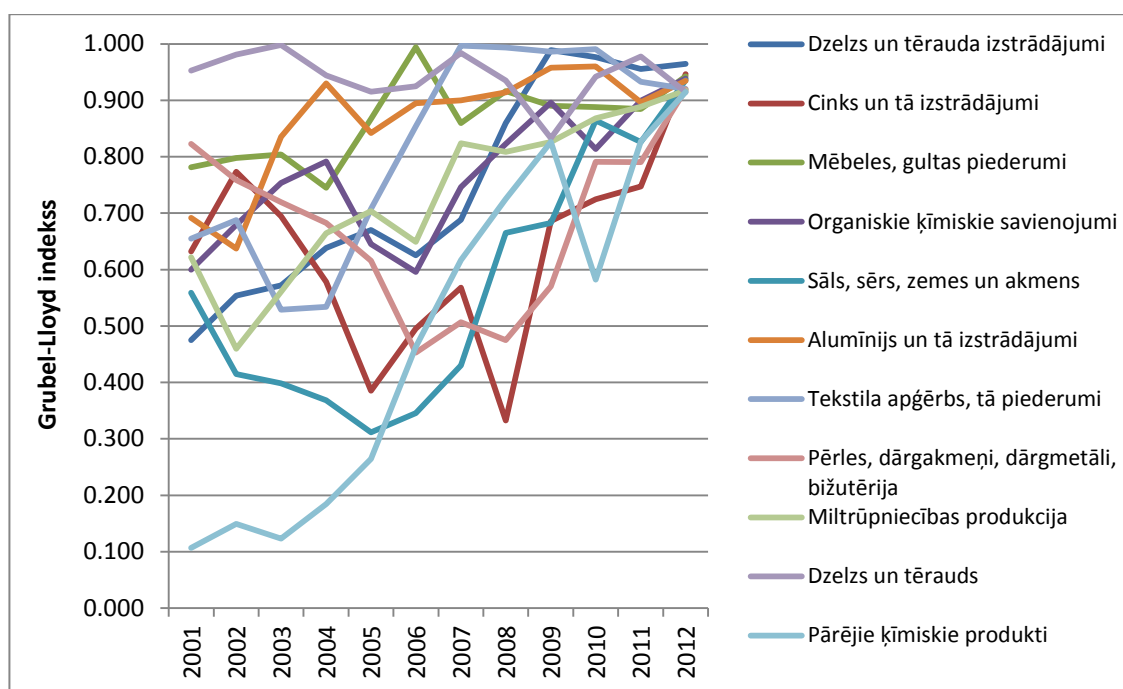
Kods	Preču grupas nosaukums	GL
'73	Dzelzs un tērauda izstrādājumi	0.964
'79	Cinks un tā izstrādājumi	0.946
'94	Mēbeles, gultas piederumi; apgaismošanas ierīces	0.942
'29	Organiskie ķīmiskie savienojumi	0.938
'25	Sāls, sērs, zemes un akmens; kaļķi un cements	0.936
'76	Alumīnijs un tā izstrādājumi	0.935
'62	Tekstila apģērbs, tā piederumi	0.920
'71	Pērles, dārgakmeņi, dārgmetāli, bižutērija	0.919
'11	Milntrūpniecības produkcija; iesals, ciete, inulīns, kviešu lipekļi	0.918
'72	Dzelzs un tērauds	0.915
'38	Pārējie ķīmiskie produkti	0.914
'66	Lietussargi, saulesargi, spieķi un tml. preces	0.913
'60	Trikotāžas drāna	0.901
'61	Trikotāžas apģērbs, tā piederumi	0.895
'58	Speciālie audumi; mežģīnes, gobelēni; izšuvumi	0.885
'68	Akmens, ģipša, cementa un tml. izstrādājumi	0.884
'85	Elektroierīces un elektroiekārtas (ieskaitot TV, audio, video)	0.883
'19	Labības, miltu, cietes un piena izstrādājumi; miltu konditorejas izstrādājumi	0.883
'03	Zivis un vēžveidīgie, moluski un citi ūdens bezmugurkaulnieki	0.882
'70	Stikls un tā izstrādājumi	0.870

Avots: autores aprēķins pēc STC datiem

Dati liecina, ka dzelzs un tērauda izstrādājumi, cinks un tā izstrādājumi, mēbeles, gultas piederumi, apgaismošanas ierīces, organiskie ķīmiskie savienojumi, sāls, sērs, zemes un akmens, kaļķi un cements, alumīnijs un tā izstrādājumi, kā arī citas preču grupas ir cieši iesaistītas tirdzniecībā nozaru ietvaros ar citām pasaules valstīm (GL indeksa vērtība ir tuvu

1). Tas ir svarīgi starptautiskās konkurētspējas kontekstā un parāda, ka produkcija ir diferencēta un pielāgota ārvalstu pieprasījumam. Intensīvu tirdzniecību nozaru ietvaros, ko raksturo augstas GL indeksa vērtības, bieži saista arī ar dažiem valsts specifiskiem faktoriem, ieskaitot galveno tirdzniecības partnervalstu ģeogrāfisko tuvumu, pietuvinātu attīstības līmeni, līdzīgas patērētāju gaumes un kultūru, kā arī institucionālus, politiskus un transporta sakarus.

Tomēr augstas GL indeksa vērtības lielākai daļai Latvijas produktu kļuva raksturīgas salīdzinoši nesen. 3.4. attēlā ir redzama 10 preču grupu, kurām 2012. gadā bija raksturīga visintensīvākā tirdzniecība nozaru ietvaros pasaules līmenī, GL indeksu dinamika no 2001. līdz 2012. gadam.

3.4. att. Atsevišķu Latvijas tirdzniecības ar pasauli preču grupu GL indeksa attīstība no 2001. līdz 2012. gadam

Avots: autores aprēķins pēc STC datiem

Tirdzniecība dzelzs un tērauda izstrādājumu nozares ietvaros starp Latviju un pārējām pasaules valstīm uzrāda pakāpenisku attīstību visa perioda garumā ar īpaši strauju pieaugumu no 2006. līdz 2009. gadam. Pārējo ķīmisko produktu, līdzīgi kā organisko ķīmisko savienojumu GL indeksa straujas attīstības kopš 2004. gada iemesls varētu būt Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā, kas veicināja ārējās tirdzniecības intensitāti. Cinka un tā izstrādājumu GL indeksa vērtība ir ļoti svārstīga. Gados, kad GL indeksa vērtība ir ļoti zema, Latvijas cinka un tā izstrādājumu eksports bija ievērojami mazāks par importu, piemēram, 2008. gadā eksporta vērtība nedaudz pārsniedza 1 miljonu dolāru, bet importa vērtība bija 5.38 miljoni.

3.3. tabulā ir iekļautas 20 preču grupas ar augstākām GL indeksa vērtībām Latvijas tirdzniecībā ar ES 27 2012. gadā. Pilns preču grupu un tiem atbilstošo GL indeksa vērtību

saraksts ir pieejams 3. pielikumā. Vidējā GL indeksa vērtība Latvijas tirdzniecībā ar ES 27 valstīm 2012. gadā bija 0.57, kas ir nedaudz mazāk nekā attiecīgais rādītājs pasaules kontekstā.

3.3. tabula

20 preču grupas ar augstāko GL indeksa vērtību Latvijas tirdzniecībā ar ES 27 2012. gadā

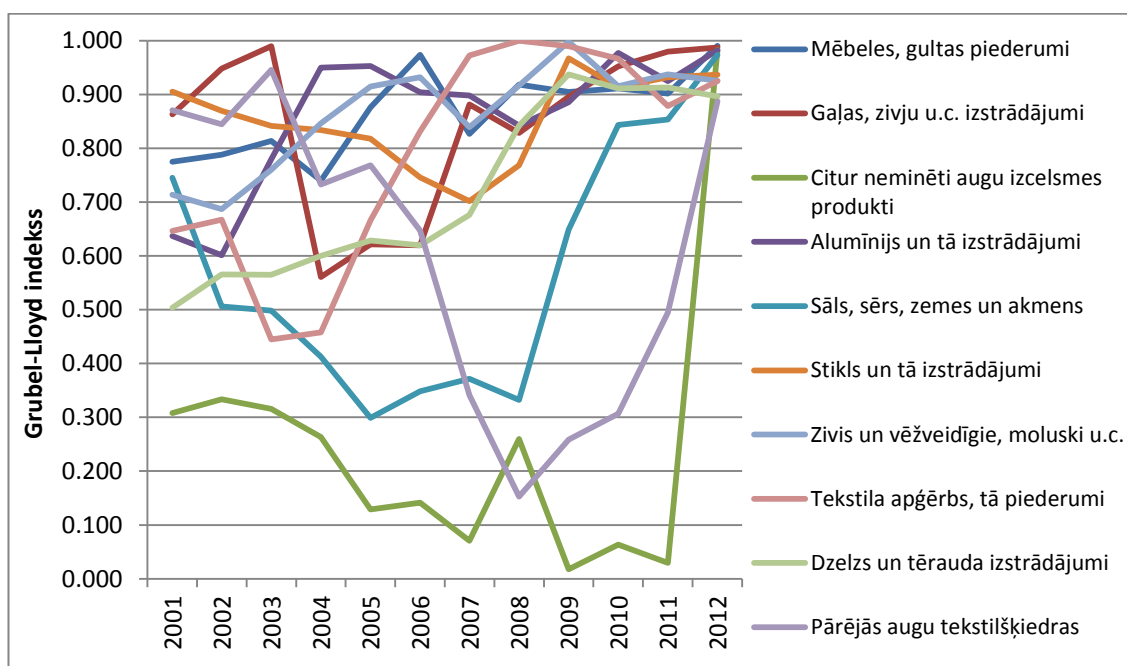
Kods	Preču grupas nosaukums	2012
'94	Mēbeles, gultas piederumi; apgaismošanas ierīces	0.990
'16	Gaļas, zivju u.c. izstrādājumi	0.987
'14	Citur neminēti augu izcelsmes produkti	0.983
'76	Alumīnijs un tā izstrādājumi	0.982
'25	Sāls, sērs, zemes un akmens; kaļķi un cements	0.974
'70	Stikls un tā izstrādājumi	0.937
'03	Zivis un vēžveidīgie, moluski u.c.	0.926
'62	Tekstila apģērbs, tā piederumi	0.925
'73	Dzelzs un tērauda izstrādājumi	0.896
'53	Pārējās augu tekstilšķiedras	0.888
'68	Akmens, ģipša, cementa un tml. Izstrādājumi x	0.887
'19	Labības, miltu, cietes un piena izstrādājumi; miltu konditorejas izstrādājumi	0.885
'38	Pārējie ķīmiskie produkti	0.876
'71	Pērles, dārgakmeņi, dārgmetāli, bižutērija	0.875
'01	Dzīvīvi dzīvnieki	0.859
'85	Elektroierīces un elektroiekārtas (ieskaitot TV, audio, video)	0.857
'29	Organiskie ķīmiskie savienojumi	0.855
'72	Dzelzs un tērauds	0.852
'79	Cinks un tā izstrādājumi	0.850
'04	Piens un piena produkti; olas; dabīgais medus	0.813

Avots: autores aprēķins pēc STC datiem

Aprēķinu rezultāti liecina, ka mēbeles, gultas piederumi, apgaismošanas ierīces, gaļas, zivju, vēžveidīgo, molusku un citu ūdens bezmugurkaulnieku izstrādājumi, citur neminēti augu izcelsmes produkti, materiāli pīšanai, alumīnijs un tā izstrādājumi, sāls, sērs, zemes un akmens, kaļķi un cements, stikls un tā izstrādājumi, kā arī citas preču grupas ir cieši iesaistītas tirdzniecībā nozaru ietvaros ar citām Eiropas Savienības dalībvalstīm.

Jāatzīmē, ka tirdzniecības struktūrā nozaru ietvaros ar ES 27 valstīm dominē zemas pievienotās vērtības lauksaimniecības, pārtikas un tekstilrūpniecības produkti, bet eksportā uz citām pasaules valstīm GL augstākās vērtības ir metālapstrādes ražojumiem un ķīmiskiem produktiem. Piemēram, dzelzs un tērauda izstrādājumu GL indekss pasaules griezumā 2012. gadā bija 0.96, bet tirdzniecībā ar ES 27 - 0.9, organisko ķīmisko savienojumu nozares ietvaros ar visām pasaules valstīm 2012. gadā indeksa vērtība bija 0.94, bet ES 27 tikai 0.86,

savukārt pārējo ķīmisko produktu attiecīgi 0.91 un 0.88. Kaut tomēr starp valstu grupām atšķirības nav tik būtiskas kā indeksu novirzes laikā (sk. 3.5. att.).

3.5. att. Atsevišķu Latvijas eksporta uz ES 27 preču grupu GL indeksa attīstība no 2001. līdz 2012. gadam

Avots: autores aprēķins pēc STC datiem

Ļoti izteikta pozitīva tendence ir vērojama dzelzs un tērauda izstrādājumu GL indeksam. Interese, ka visstraujāk indekss pieauga krīzes periodā – starp 2007. (0.68) un 2009. gadu (0.94). Daži pētnieki atzīmē, ka tirdzniecība nozaru ietvaros ir balstīta uz ražošanas palielinājuma ekonomijas (*economies of scale*) efekta, tāpēc krīzes laikā valstis koncentrē uzmanību uz to preču eksporta, kas var būt efektīvi saražotas ar eksistējošiem resursiem.¹⁰³ Tas ļauj secināt, ka dzelzs un tērauda izstrādājumu, stikla un tā izstrādājumu, kā arī zivs un vēžveidīgo, tekstila apģērba, sāls, sēra, zemes un akmens ražošana Latvijā krīzes gados bija efektīva. Citur neminētu augu izcelsmes produktu GL indeksa dinamika ir ļoti nestabila un, protams, krasas izmaiņas starp 2011. un 2012. gadu piesaista uzmanību. 2011. gadā citur neminēto augu izcelsmes produktu importa no ES 27 vērtība bija 397 tūkstoši dolāru, bet eksporta – 6 tūkstoši, savukārt 2012. gadā Latvija importēja nozares produkciju 170 tūkstošu dolāru vērtībā, bet eksportēja 176 tūkstošu dolāru vērtībā. Lai atbildētu uz jautājumu, kas izraisīja tik būtiskas pārmaiņas dotās produkcijas tirdzniecības struktūrā, būtu nepieciešama industrijas analīze mikrolīmenī, kas nav šī pētījuma mērķis.

¹⁰³ Bandeviča L., Stikāne L. *Assessment of competitiveness of the Latvian goods export within the EU*.

Экономическая теория и хозяйственная практика: глобальные вызовы. Материалы международной конференции «Эволюция международной торговой системы: проблемы и перспективы». СПб: Скифия-принт, 2012. 61 p.

Latvijas tirdzniecība nozaru ietvaros kopumā ir nozīmīgi pieaugusi kopš iestāšanās ES. Liels tirdzniecības nozaru ietvaros pieaugums ir vērtējams pozitīvi, jo rāda, ka Latvijas ražotāji ir spējīgi konkurēt pat vairāk atvērtā tirgus apstākļos un konverģē uz augstāku ES valstu dzīves līmeni.

Kopsavilkums

Atklātās salīdzinošās priekšrocības indekss bieži tiek izmantots kā valsts konkurētspējas indikators, jo ļauj novērtēt, kādai precei vai preču grupai ir relatīvi lielāka nozīme vienas valsts eksporta struktūrā attiecībā pret pārējo pasauli vai noteiktu reģionu. Savukārt Grubel-Lloyd indekss mēra tirdzniecības nozaru ietvaros intensitāti, kas rada nepieciešamību pēc tehnoloģiskā progresa, lai palielinātu valsts eksporta potenciālu, sniedz iespēju uzņēmumiem palielināt ražošanas apjomus un sasniegt mazākas izmaksas uz vienu saražoto preci, kā arī nodrošina tirgu ar diversificētu produkciju. Jebkādas pieprasījuma izmaiņas iekšzemes vai ārvalstu tirgos, kas būtiski ietekmē importu un eksportu, maina abu indeksu vērtību.

Koksnes un tās izstrādājumu, alkoholisko un bezalkoholisko dzērienu, etiķa, graudaugu kultūru, piena un piena produktu ražošana un eksports Latvijā 2012. gadā bija salīdzinoši svarīgāks nekā citās pasaules un ES valstīs. ES 27 valstu grupā Latvijai 2012. gadā bija atklātā salīdzinošā priekšrocība arī zivs un vēžveidīgo, molusku un citu ūdens bezmugurkaulnieku, trikotāžas drānas, kā arī sāls, sēra, zemes un akmens, kaļķu un cementa eksportā.

Laika posmā no 2001. līdz 2012. gadam Latvijas ražotāji attīstīja dzīvu dzīvnieku, koku, augu, ziedu un dekoratīvo zaļumi, eļļas augu sēklu un dažādu graudu, pārējo ķīmisko produktu, kā arī graudaugu kultūras eksporta salīdzinošo priekšrocību. Savukārt niķelis, svins un to izstrādājumi, pārējās augu tekstilšķiedras, kokvilna, vilna un mēslojumi norādītajā periodā visstraujāk zaudēja konkurētspēju starptautiskajos tirgos. Kopumā, salīdzinot ar 2001. gadu, 2012. gadā pasaules tirgos konkurētspēju pazaudēja 12 preču grupas, bet ES 27 tirgos – 16. Savukārt produktu skaits, kas kopš 2001. gada attīstīja salīdzinošo priekšrocību, pasaules mērogā ir 13, bet ES 27 grupā – 10. Kaut jāatzīmē, ka indeksa vērtība no gada uz gadu mainās.

Latvijai ir raksturīga intensīva tirdzniecība dzelzs un tērauda izstrādājumu, cinka un tā izstrādājumu, mēbeļu, gultas piederumu, apgaismošanas ierīču, organisko ķīmisko savienojumu, sāls, sēra, zemes un akmens, kaļķu un cementa, alumīnija un tā izstrādājumu nozaru ietvaros. Savukārt ar ES 27 valstīm Latvija vēl īsteno zivju, vēžveidīgo, molusku un citu ūdens bezmugurkaulnieku izstrādājumu, citur neminētu augu izcelsmes produktu, materiālu pīšanai, kā arī stikla un tā izstrādājumu abpusējo apmaiņu.

4. LATVIJAS PREČU TELPAS STRUKTURĀLĀS TRANSFORMĀCIJAS POTENCIĀLO IESPĒJU ANALĪZE

4.1. Strukturālās transformācijas novērtēšanas metodoloģijas un datu apraksts

Kā tika minēts darba 1. nodaļā, starp valsts IKP uz vienu iedzīvotāju un eksporta precēs ietverto ienākumu līmeni pastāv cieša pozitīva sakarība. Bakalaura darbā, līdzīgi kā Latvijas Bankas speciālistu pētījumos par preču telpas analīzi un prioritāro nozaru noteikšanu pētījumos, ir pielietota metodoloģija, kuru izstrādāja un ieviesa R. Hausmans, Dž. Hvangs, D. Rodriks un B. Klingers.^{104, 105} Tā sniedz iespēju novērtēt, vai valsts ražo pietiekamu tādas produkcijas daudzumu, kas ļauj nākotnē salīdzinoši viegli pāriet uz preču ar augstāku pievienoto vērtību ražošanu.

Salīdzinošā priekšrocība

Atklātās salīdzinošās priekšrocības indekss ir nozīmīgs rādītājs preču eksporta konkurētspējas novērtēšanā, kā arī dod iespēju izslēgt no analīzes relatīvi nenozīmīgus eksporta produktus. Indeksa aprēķins un būtība ir izklāstīta iepriekšējā nodaļā, tāpēc šeit tas netiks atkārtots (sk. formulu [3.1.]). Preču telpas strukturālās transformācijas potenciālo iespēju analīze nosaka, pie kādiem nosacījumiem un kādas nekonkurētspējīgas preces (RCA <1) pie labvēlīgiem nosacījumiem var kļūt konkurētspējīgas starptautiskajā tirgū.

Attālumi preču starpā

Runājot par valsts konkurētspējas paaugstināšanu, bieži tiek pieminēta eksporta tirgu un preču diversifikācija, tomēr ir saprotams, ka jaunu produktu ražošanas uzsākšana var būt saistīta ar lielām izmaksām. Katras preces ražošanai ir nepieciešams noteikts resursu kopums – darbaspēks, zināšanas, izejvielas un starpprodukti, infrastruktūra, īpašuma tiesības, attiecīgā likumdošana, normatīvie regulējumi u.c. Ņemot vērā pieejamo resursu ierobežotību, ir svarīgi pievērst uzmanību tam, ka dažādu preču ražošanai nepieciešamā fiziskā kapitāla komponentes var būt daļēji savstarpēji aizvietojamās. To, cik līdzīgas ir divas preces, raksturo rādītājs, ko R. Hausmans un B. Klingers nosauca par attālumu (*distance*) preču starpā, bet Latvijas

¹⁰⁴ Hausmann R., Hwang J., Rodrik D. *What You Export Matters*. NBER Working Paper No. 11905, 2005. 3-13 p.

¹⁰⁵ Hausmann R., Klinger B. *Structural Transformation and Patterns of Comparative Advantage in the Product Space*. CID Working Paper No. 128, 2006. 5-19 p.

Bankas speciālistu pētījumos tas tiek saukts par tuvumu. Latvijas Valsts prezidenta Stratēģiskās analīzes komisijas „Pētījuma par prioritāro nozaru noteikšanu gala ziņojumā” ir ļoti detalizēti aprakstīta tuvuma mēra veidošanās un nozīme, tāpēc bakalaura darbā tiek izklāstīta tikai rādītāja būtība.¹⁰⁶

Jo līdzīgākas viena otrai ir divas preces, jo lielākai jābūt varbūtībai, ka valsts ir atklājusi abu preču salīdzinošo priekšrocību (ja valsts, izmantojot tai pieejamos resursus, veiksmīgi ražo un eksportē kādu preci, līdzīga produkta efektīvai ražošanai ir lielākas iespējas). Tomēr jāņem vērā, ka varbūtība eksportēt, piemēram, koksni pie nosacījuma, ka valsts eksportē arī dabasgāzi, var būt ļoti liela, savukārt ne visām valstīm ir iespēja eksportēt dabasgāzi, pat ja tās ražo koksni, tāpēc tuvumu mēra kā mazāko no savstarpēji pretēji vērstām nosacītām varbūtībām.¹⁰⁷ (sk. formulu 4.1.)

$$\varphi_{i,j,t} = \min \{P(x_{i,t}|x_{j,t}), P(x_{j,t}|x_{i,t})\} \quad [4.1.],$$

kur $\varphi_{i,j,t}$ – attālums (tuvums) starp precēm i un j periodā t ;

$P(x_{i,t}|x_{j,t})$ – varbūtība, ka valsts eksportē preci i pie nosacījuma, ka tai ir salīdzinošā priekšrocība precē j ;

$P(x_{j,t}|x_{i,t})$ – varbūtība, ka valsts eksportē preci j pie nosacījuma, ka tai ir salīdzinošā priekšrocība precē i .

Nosacīto varbūtību aprēķina, izmantojot visas valstis periodā t .

Katrai valstij c

$$x_{i,c,t} = \begin{cases} 1, & \text{ja } RCA_{i,c,t} > 1 \\ 0, & \text{ja } RCA_{i,c,t} \leq 1 \end{cases} \quad [4.2.].$$

Tuvuma mēra (φ) vērtība ir robežās no 0 līdz 1. Jo lielāka ir tuvuma vērtība ($\varphi \rightarrow 1$), jo līdzīgākas ir preces. Ja φ tuvojas 0, starp precēm ir maksimālais attālums, proti, to ražošanā izmanto pilnīgi dažādus resursus.

Strukturālās transformācijas varbūtība

Procesu, kad valsts pāriet no vienkāršo produktu ar zemu pievienoto vērtību ražošanas uz sarežģītāku preču ar augstu pievienoto vērtību ražošanu, bieži dēvē par strukturālo transformāciju.¹⁰⁸ Kā jau tika minēts, jaunu preču ražošanas strauja uzsākšana ne vienmēr ir iespējama, jo valstij ir pieejams tikai ierobežots resursu kopums. Līdz ar to var sagaidīt, ka

¹⁰⁶ Beņkovskis K., Rutkaste U., Vītola K. *Pētījuma par prioritāro nozaru noteikšanu gala ziņojums*. Latvijas Valsts prezidenta Stratēģiskās analīzes komisija. Rīga, 2008. 8.-10. lpp.

¹⁰⁷ Hausmann R., Klinger B. *Structural Transformation and Patterns of Comparative Advantage in the Product Space*. CID Working Paper No. 128, 2006. 9-11 p.

¹⁰⁸ Turpat, 1 p.

tiks ražotas tās preces, kam nepieciešamie ražošanas faktori būs tuvi dotajā brīdī valstī pieejamajiem, tāpēc vislielākā nozīme ir tam, cik tuvu jaunais produkts ir esošai eksporta struktūrai. To var izteikt ar rādītāju, kas tiek saukts par blīvumu (*density*), izmantojot formulu [4.3.].

$$blivums_{i,c,t} = \left(\frac{\sum_j \varphi_{i,j,t} x_{c,j,t}}{\sum_j \varphi_{i,j,t}} \right) \quad [4.3.],$$

kur $blivums_{i,c,t}$ – preces i relatīvais tuvums tām precēm valsts c kopējā eksporta struktūrā periodā t , kurām ir salīdzinošā priekšrocība;

$\sum_j \varphi_{i,j,t} x_{c,j,t}$ - visu to preču tuvumu līdz aplūkojamai precei i summa, kurām eksporta struktūrā ir salīdzinošā priekšrocība ($RCA_{c,j,t} > 1 \Rightarrow x_{c,j,t} = 1$);

$\sum_j \varphi_{i,j,t}$ - visu preču tuvumu līdz aplūkojamai precei i summa.

Blīvuma vērtība var būt robežās no 0 līdz 1, kur augstāka vērtība atbilst tuvākām precēm un tādejādi lielākai varbūtībai, ka valsts nākotnē specializēsies konkrēta produkta ražošanā.¹⁰⁹ R. Hausmans un B. Klingers arī ir noteikuši, ka pārorientēšanās uz jaunu preču grupu parasti notiek, ja blīvuma līmenis ir vismaz 0.22 - 0.25.¹¹⁰

Eksporta komplicētības rādītāji

Lai atspoguļotu, eksporta komplicētības iespējamās pārmaiņas nākotnē, R. Hausmans, Dž. Hvangs un D. Rodriks, izstrādāja rādītāju ($PRODY_{i,t}$), kas ļauj aprēķināt katras preču grupas, kuru ražo attiecīgā valsts, ietverto ienākuma līmeni (sk. formulu [4.4.]).¹¹¹

$$PRODY_{i,t} = \sum_c \left[\frac{\left(\frac{xval_{c,i,t}}{\sum_i xval_{c,i,t}} \right)}{\sum_c \left(\frac{xval_{c,i,t}}{\sum_i xval_{c,i,t}} \right)} * IKPiedz_{c,t} \right] \quad [4.4.],$$

kur $PRODY_{i,t}$ – ar precī i saistītais produktivitātes līmenis;

daļa skaitītājā - preces i īpatsvars valsts c eksportā periodā t ;

daļa saucējā - preces i īpatsvaru katras valsts c eksportā summa;

$IKPiedz_{c,t}$ - valsts c IKP uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes (PPP) periodā t .

¹⁰⁹ Hausmann R., Klinger B. *Structural Transformation and Patterns of Comparative Advantage in the Product Space*. CID Working Paper No. 128, 2006. 14 p.

¹¹⁰ Turpat, 17 p.

¹¹¹ Hausmann R., Hwang J., Rodrik D. *What You Export Matters*. NBER Working Paper No. 11905, 2005. 8 p.

Šis rādītājs atspoguļo, kāds ir vidējais svērtais konkrētu precu ražojošo valstu IKP uz vienu iedzīvotāju, respektīvi, kādu ienākumu līmeni nodrošinātu šīs preces ražošana un pārdošana starptautiskajā tirgū.

$PRODY_{i,t}$ tiek tālāk izmantots, lai aprēķinātu valsts eksporta struktūras komplicētības pakāpi $EXPY_{c,t}$, kuru iegūst, reizinot katras eksporta preces $PRODY_{i,t}$ ar tās īpatsvaru valsts c eksportā, kā ir parādīts formulā [4.5.].

$$EXPY_{c,t} = \sum_i \left(\frac{xval_{c,i,t}}{\sum_i xval_{c,i,t}} * PRODY_{i,t} \right) \quad [4.5.],$$

Kur $EXPY_{c,t}$ – ar valsts c eksporta grozu saistītais produktivitātes līmenis;

$\frac{xval_{c,i,t}}{\sum_i xval_{c,i,t}}$ – preces i īpatsvars valsts c kopējā eksportā periodā t ;

$PRODY_{i,t}$ – ar precu i saistītais produktivitātes līmenis;

Tiek uzskatīts, ka rādītāju $PRODY_{i,t}$ (jauna produkta ienākumu radīšanas potenciāla) un $EXPY_{c,t}$ (pašreizēja valsts eksporta groza ienākumu radīšanas potenciāla) starpība atspoguļo katras preces devumu valsts eksporta komplicētībā.¹¹² Ja kādam produktam šī starpība ir pozitīva ($PRODY_{i,t} - EXPY_{c,t} > 0$), tas nozīmē, ka specializācija tā ražošanā var uzlabot eksporta komplicētību un palielināt valsts ienākumu līmeni nākotnē. Turpretī, ja kādai preces starpība ir negatīva ($PRODY_{i,t} - EXPY_{c,t} < 0$), šīs preces eksporta attīstība nebūtu vēlama.¹¹³

Eksporta nākotnes attīstība un prioritāro preču grupu izvēles kritēriji

Kad ir aprēķināti iepriekš minētie rādītāji, visas preces var novērtēt pēc divām pazīmēm: varbūtības, ka pie esošajiem ražošanas faktoriem nākotnē attīstīsies dotā produkta konkurētspēja (blīvums), un preces devuma kopējā valsts eksporta komplicētībā ($PRODY$ un $EXPY$ starpība). Veidojas divdimensiju telpa ar četrām grupām (sk. 4.1. tabulau):

1. preces ar lielu konkurētspējas attīstības potenciālu un augstu komplicētības līmeni, kas pārsniedz esošā eksporta vidējo rādītāju;
2. preces ar zemu konkurētspējas attīstības varbūtību, bet pozitīvu ienākumu ģenerēšanas potenciālu;
3. preces, kurām ir lielas iespējas attīstīt konkurētspēju, tomēr to ienākumu ģenerēšanas potenciāls ir zems un pasliktinās kopējo valsts eksporta komplicētību;
4. preces, kuru konkurētspējas attīstības varbūtība ir ļoti zema un kurām ir negatīvs komplicētības līmenis.

¹¹² Hausmann R., Klinger B. *Structural Transformation and Patterns of Comparative Advantage in the Product Space*. CID Working Paper No. 128, 2006. 15 p.

¹¹³ Beņkovskis K., Rutkaste U., Vītola K. *Pētījuma par prioritāro nozaru noteikšanu gala ziņojums*. Latvijas Valsts prezidenta Stratēģiskās analīzes komisija. Rīga, 2008. 12. lpp.

Produkta novērtēšana¹¹⁴

		Varbūtība, ka konkurētspēja nākotnē attīstīsies (blīvums)	
		mazs ←	liels →
Devums eksporta komplicētībā (PRODY-EXPY)	pozitīvs ↑	2. Sliktas attīstības izredzes un pozitīvs devums komplicētībai.	1. Labas attīstības izredzes un pozitīvs devums komplicētībai.
	negatīvs ↓	4. Sliktas attīstības izredzes un negatīvs devums komplicētībai.	3. Labas attīstības izredzes un negatīvs devums komplicētībai.

Pirmajā un otrajā grupā iekļautas preces var uzlabot eksporta komplicētību un veicināt valsts ienākumu līmeņa pieaugumu ilgtermiņā. Ņemot vērā to, ka pārorientēšanās uz otras grupas preču ražošanu ir maz ticama, bet produkta attīstība ir nepieciešama eksporta struktūras uzlabošanai, pētnieki uzskata, ka valdībai jāatbalsta šo preču konkurētspējas uzlabošana.¹¹⁵ Savukārt pirmās un trešās grupas produktiem ir lielāka varbūtība būt ražotiem pat bez valsts institūciju iejaukšanās. Ceturtās grupas preču ražošana var izraisīt kopējā eksporta komplicētības līmeņa samazināšanos, bet varbūtība, ka tas notiks, ir ļoti zema maza blīvuma dēļ.

Kā atzīst LB ekonomisti: „izvēloties prioritārās nozares būtu jāatrod balanss starp pēc iespējas augstāku blīvuma rādītāju, jo šajā gadījumā produkta ražošanai nepieciešamie resursi būs tuvāki pašlaik rīcībā esošajiem resursiem, un potenciālā devuma eksporta komplicētības pieaugumā, kas ļautu būtiski kāpināt ienākumu līmeni valstī.”¹¹⁶

Metodoloģijas trūkumi un nepilnības

Gan zinātnieki, kas ir veikuši līdzīgus pētījumus, aprēķinot izklāstītos rādītājus, gan bakalaura darba autore atzīst, ka izvēlētai metodoloģijai ir savi trūkumi un nepilnības. Pirmkārt, tā balstās uz būtisku pieņēmumu, ka preču telpa ir vienāda visām valstīm un ražošanas tehnoloģijas visās valstīs ir vienādas, bet tās var mainīties laika gaitā, kas neatbilst reālai situācijai pasaulē.

Otrkārt, kā atzīmē LB speciālisti: „Prece, ko citur pasaulē ražo un eksportē valstis ar mazu IKP uz vienu iedzīvotāju, Latvijā, iespējams, ir atšķirīga. Tādā gadījumā jānoskaidro un

¹¹⁴ Beņkovskis K., Rutkaste U., Vītola K. *Pētījuma par prioritāro nozaru noteikšanu gala ziņojums*. Latvijas Valsts prezidenta Stratēģiskās analīzes komisija. Rīga, 2008. 13. lpp.

¹¹⁵ Turpat, 13. lpp.

¹¹⁶ Turpat, 13. lpp.

mērķtiecīgi jānovērtē šie no pārējās pasaules atšķirīgie faktori, kas dos iespēju attiecīgo preci Latvijā ražot arī tad, ja ražošanas izmaksas būs lielas. Tā varētu būt tālākas izpētes joma.”¹¹⁷

Ārējās tirdzniecības datiem nepieciešamā līmenī un apjomā parasti nav iespējas atdalīt reeksportu, tāpēc aprēķinātie rādītāji var sniegt maldinošu informāciju. Ja kāda prece netiek ražota valstī ar ļoti augstu IKP uz vienu iedzīvotāju, bet tiek tajā ievesta un vēlāk eksportēta, saskaņā ar formulu [4.4.], produkts uzrādīs augstu ietverto ienākumu līmeni, kas neatbilst patiesībai.

Turklāt, pētnieki atzīst, ka uz līdzīgu pētījumu rezultātu bāzes tomēr nav iespējams formulēt noteiktus ieteikumus (izvirzīt prioritārās nozares) ekonomikas politikas veidošanai.¹¹⁸

Analīzei izmantoto datu apraksts

Sakarā ar ierobežotu piekļuvi ANO Comtrade (*United Nations Commodity Trade*) datubāzei, Latvijas preču telpas strukturālās transformācijas iespēju potenciāla analīzei tika izmantoti STC eksporta dati, klasificēti pēc harmonizētās preču apraksta un kodēšanas sistēmas 2 zīmju līmenī (veido 97 preču grupas). Savukārt valstu IKP uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes bija iegūts Pasaules Bankas datubāzē. Aprēķinos tika iekļautas 98 valstis, kurām bija pieejama ticama visu preču grupu eksporta statistika (pilns valstu un teritoriju saraksts ir pieejams 4. pielikumā). Ņemot vērā, ka Latvijas galvenais tirdzniecības partneris ir Eiropas Savienība, papildus analīze tika veikta, sašaurinot izlasi un izmantojot datus tikai par tirdzniecību starp ES 27 valstīm. Visi pamatrādītāji ir aprēķināti, pamatojoties uz 2012. gada datiem.

4.2. Latvijas preču telpas strukturālās transformācijas potenciālo iespēju analīzes rezultāti pasaules līmenī

Lai noteiktu Latvijā ražotas preču grupas, kurām 2012. gadā nebija salīdzinošās priekšrocības ($RCA < 1$), bet ir vislielākā varbūtība kļūt konkurētspējīgām ārvalstu tirgos tuvākajā nākotnē pasīvas valdības politikas gadījumā, tās tika sakārtotas blīvuma dilstošā secībā. 4.2. tabulā ir redzamas 20 preču grupas ar augstāko blīvumu un tajās ietvertais ienākumu ģenerēšanas potenciāls.

¹¹⁷ Vītola K., Dāvidsons G. *Eksporta strukturālā transformācija preču telpas modelī*. Rīga: Latvijas Banka, 2008. Pētījums 4/2008. 19. lpp.

¹¹⁸ Turpat, 19. lpp.

Aprēķinu rezultāti liecina, ka produktu grupas ar lielāku blīvumu Latvijas eksporta struktūrā ir dzīvnieku un augu tauki un eļļas, svins un tā izstrādājumi, dārzeņi, plastmasas un to izstrādājumi, kā arī dzīvnieku izcelsmes produkti, tomēr blīvuma atšķirības nav lielas. Tās ir preces, kuras Latvija, iespējams, ražos un eksportēs, izmantojot pašreizējo ražošanas faktoru struktūru. Taču gandrīz visām preču grupām PRODY un EXPY starpība ir negatīva, un to vērtība ir mazāka par esošās eksporta struktūras vidējo svērto rādītāju. Tas nozīmē, ka šo produktu īpatsvara pieaugums Latvijas eksportā nelabvēlīgi ietekmētu valsts ienākumu līmeni nākotnē. Vienīgās preču grupas, kurām PRODY un EXPY starpība ir pozitīva, ir plastmasas un to izstrādājumi, kaučuks un gumijas izstrādājumi, kā arī vate, neaustie materiāli, auklas, tauvas un virves.

4.2. tabula

20 preču grupas ar RCA<1 un vislielāko blīvumu Latvijas eksporta struktūrā un to potenciālais devums eksporta komplicētībā 2012. gadā

Kods	Preču grupas nosaukums	Blīvums	PRODY-EXPY
'15	Dzīvnieku vai augu tauki un eļļas; vasks	0.557	-9 750
'78	Svins un tā izstrādājumi	0.549	-2 777
'07	Dārzeņi	0.545	-7 734
'39	Plastmasas un to izstrādājumi	0.517	5 423
'05	Dzīvnieku izcelsmes produkti, citur neminēti	0.517	-719
'40	Kaučuks un gumijas izstrādājumi	0.511	1 732
'56	Vate; neaustie materiāli, auklas, tauvas, virves	0.511	11 207
'41	Ādas un jēlādas (izņemot kažokādas)	0.510	-5 910
'36	Sprāgstvielas, pirotehniskie izstrādājumi, sērkokčiņi	0.508	-5 696
'31	Mēslojumi	0.506	-5 457
'71	Pērles, dārgakmeņi, dārgmetāli, bižutērija	0.505	-7 043
'14	Citur neminēti augu izcelsmes produkti, materiāli pīšanai	0.502	-16 057
'02	Gaļa un subprodukti	0.501	-1 559
'28	Neorganiskās ķīmijas produkti	0.498	-5 088
'96	Dažādi gatavie izstrādājumi	0.496	820
'52	Kokvilna	0.492	-16 302
'26	Rūdas, sāļņi, pelni	0.492	-9 056
'61	Trikotāžas apģērbs, tā piederumi	0.492	-11 263
'69	Keramikas izstrādājumi	0.491	-914
'27	Mīnerālais kurināmais, nafta un tās pārstrādes produkti	0.489	-2 963

Avots: autores aprēķins pēc STC datiem

4.3. tabulā ir sniegtas 20 preču grupas ar augstāko potenciālo devumu Latvijas eksporta komplicētībā, kas 2012. gadā vēl nebija konkurētspējīgas pasaules tirgos. 4.2. un 4.3. tabulā atspoguļotās informācijas salīdzinājums ļauj secināt, ka pasaules eksporta preces ar vislielāko

ietverto ienākumu līmeni ir daudz vērtīgākas par Latvijas eksporta precēm ar vislielāko blīvumu, kuru ražošanu un eksportu varētu attīstīt pasīvās stratēģijas gadījumā. Taču „vērtīgo” preču grupu blīvumi ir salīdzinoši zemi, kas izraisa dažu ekonomistu bažas, vai konkurētspēja šajās grupās attīstīsies bez papildu veicinošiem pasākumiem.¹¹⁹

4.3. tabula

20 preču grupas ar vislielāko potenciālo devumu Latvijas eksporta komplicētībā un to blīvumi 2012. gadā

Kods	Preču grupas nosaukums	Blīvums	PRODY-EXPY
'59	Tekstilmateriāli (piesūcināti, dublēti u.c.)	0.418	20 752
'91	Pulksteņi; to daļas	0.362	19 637
'97	Mākslas un antikvārie priekšmeti	0.307	15 870
'37	Foto un kino preces	0.319	13 554
'29	Organiskie ķīmiskie savienojumi	0.358	13 010
'56	Vate; neaustie materiāli, auklas, tauvas, virves	0.511	11 207
'35	Olbaltumvielas, līmes, fermenti	0.471	9 061
'90	Optiskās ierīces, foto- un kinoaparāti, mēraparāti, medicīniskie aparāti	0.386	8 492
'84	Mehānismi un mehāniskās ierīces	0.389	8 009
'88	Lidaparāti; to daļas	0.389	8 009
'82	Metālu instrumenti (ieskaitot galda piederumus)	0.412	6 737
'47	Koksnes papīra masa; papīra un kartona atkritumi; makulatūra	0.417	5 997
'95	Rotaļlietas, spēles un sporta inventārs	0.417	5 963
'39	Plastmasas un to izstrādājumi	0.517	5 423
'93	Ieroči un munīcija	0.445	5 410
'85	Elektroierīces un elektroiekārtas (ieskaitot TV, audio, video)	0.402	4 942
'45	Korķis un tā izstrādājumi	0.405	3 952
'87	Sauszemes transporta līdzekļi (izņemot dzelzceļa); to daļas	0.458	3 819
'92	Mūzikas instrumenti; to daļas	0.304	2 779
'51	Vilna, zirgu astru audumi	0.435	2 776

Avots: autores aprēķins pēc STC datiem

Saskaņā ar aprēķiniem visvērtīgākās preču grupas pasaules tirdzniecībā 2012. gadā bija piesūcināti un dublēti tekstilmateriāli, pulksteņi un to daļas, mākslas un antikvārie priekšmeti, kā arī foto un kino preces. Domājot par Latvijas ražošanas attīstību, jāpievērš uzmanība arī tādām produkcijas grupām kā:

- organiskie ķīmiskie savienojumi;
- vate, neaustie materiāli, auklas, tauvas, virves;

¹¹⁹ Beņkovskis K., Rutkaste U., Vītola K. *Pētījuma par prioritāro nozaru noteikšanu gala ziņojums*. Latvijas Valsts prezidenta Stratēģiskās analīzes komisija. Rīga, 2008. 17.-18. lpp.

- olbaltumvielas, līmes, fermenti;
- optiskās ierīces, mēraparāti, medicīniskie aparāti;
- metālu instrumenti;
- elektroierīces un elektroiekārtas.

Interesanti, ka, neskatoties uz kokapstrādes rūpniecības lielu īpatsvaru Latvijas eksportā, korķis un tā izstrādājumi 2012. gadā nebija konkurētspējīgi pasaules tirgos, kaut uzrāda salīdzinoši augstu blīvumu.

5. pielikumā ir pieejama pilna rezultātu tabula, kurā visas 2012. gadā nekonkurētspējīgas ($RCA < 1$) preču grupas ir sakārtotas pēc harmonizētās sistēmas koda, un ir sniegta informācija par katra produkta blīvumu un ienākumu ģenerēšanas potenciālu.

4.3. Latvijas preču telpas strukturālās transformācijas potenciālo iespēju analīzes rezultāti Eiropas Savienības līmenī

Ņemot vērā, ka tirdzniecībai ar Eiropas Savienības dalībvalstīm ir galvenā loma Latvijas preču eksporta attīstībā, ir būtiski novērtēt, pārorientēšanās uz kādu produktu ražošanu un konkurētspējas attīstību ir iespējama un būtu vēlama tuvākajā nākotnē. Šajā analīzē, atšķirībā no konkurētspējas novērtēšanas 3. nodaļā, ir izmantoti dati tikai par ES 27 iekšējo tirdzniecību (neņemot vērā katras dalībvalsts eksportu uz citiem pasaules reģioniem), kas nodrošina iespēju uzsvērt, kādas preces Latvijai ir iespēja virzīt ES tirgū.

4.4. tabulā blīvuma dīlstošā secībā ir apkopotas 20 preču grupas, kuras 2012. gadā vēl nebija konkurētspējīgas ES 27 tirgū, un to ienākumu ģenerēšanas potenciāli. Analīze liecina, ka vislielākā varbūtība kļūt konkurētspējīgam ārvalstu tirgos tuvākajā nākotnē pasīvas valdības politikas gadījumā ir koku, augu, ziedu un dekoratīvo zaļumu eksportam, foto un kino precēm, dārzeņiem, kā arī (īpaši svarīgi) farmācijas un pārējiem ķīmiskiem produktiem, niķelim un tā izstrādājumiem.

Būtiski atzīmēt, pirmkārt, to, ka šo produktu grupu blīvumi ir ievērojami zemāki par pasaules līmenī novērotiem (sk. 4.2. tabulu). To varētu daļēji izskaidrot ar jau 3. nodaļā minēto atšķirību starp konkurētspējīgu preču grupu skaitu Latvijas eksportā uz pasauli un ES 27. Ņemot vērā blīvuma vērtības aprēķināšanas algoritmu, ja preču skaits, kurām eksporta struktūrā ir salīdzinošā priekšrocība ($RCA > 1$) ir relatīvi neliels, tas samazina skaitītāju un līdz ar to arī pašu rādītāju (sk. formulu [4.3.]).

Otra interesanta doto rezultātu atšķirība no analīzes vispasaules griezumā ir lielākoties pozitīvas PRODY un EXPY starpības. No divdesmit 4.4. tabulā piedāvātajām preču grupām tikai trīs ietver zemāku ienākumu līmeni nekā Latvijas esošās eksporta struktūras vidējais svērtais rādītājs: dārzeņi, citur neminēti augu izcelsmes produkti un augļu, riekstu, dārzeņu pārstrādes produkti. Tas nozīmē, ka ļoti daudzu preču grupu eksportam uz ES 27 dalībvalstīm ir potenciāls pozitīvi ietekmēt valsts ienākumu līmeni ilgā laikā.

4.4. tabula

20 preču grupas ar RCA<1 un vislielāko blīvumu Latvijas eksporta uz ES 27 struktūrā un to potenciālais devums eksporta komplicitībā 2012. gadā

Kods	Preču grupas nosaukums	Blīvums	PRODY-EXPY
'06	Koki; augi; ziedi; dekoratīvie zaļumi	0.254	6 951
'37	Foto un kino preces	0.226	5 069
'07	Dārzeņi	0.212	-520
'38	Pārējie ķīmiskie produkti	0.203	4 963
'30	Farmācijas produkti	0.202	2 667
'75	Niķelis un tā izstrādājumi	0.200	4 422
'57	Tekstila grīdsegas, tepiķi	0.195	2 417
'35	Olbaltumvielas, līmes, fermenti	0.194	4 491
'21	Dažādi pārtikas produkti (jaukti)	0.192	696
'29	Organiskie ķīmiskie savienojumi	0.192	4 160
'80	Alva un tās izstrādājumi	0.190	2 118
'90	Optiskās ierīces, foto- un kinoaparāti, mēraparāti, medicīniskie aparāti	0.190	3 136
'18	Kakao un tā izstrādājumi	0.187	2 248
'14	Citur neminēti augu izcelsmes produkti, materiāli pīšanai	0.182	-262
'28	Neorganiskās ķīmijas produkti	0.180	1 014
'02	Gaļa un subprodukti	0.177	2 597
'33	Ēteriskās eļļas; parfimērijas un kosmētikas līdzekļi	0.174	4 063
'20	Augļu, riekstu, dārzeņu pārstrādes produkti	0.171	-325
'26	Rūdas, sārņi, pelni	0.170	2 164
'97	Mākslas un antikvārie priekšmeti	0.167	5 657

Avots: autores aprēķins pēc STC datiem

Tomēr, lai noteiktu, kurās preču grupās ES 27 ir ietverts visaugstākais ienākumu ģenerēšanas potenciāls, visi 2012. gadā nekonkurētspējīgi produkti tika sakārtoti PRODY un EXPY starpības dilstošā secībā (sk. 4.5. tabulu).

Rezultāti liecina, ka, tāpat kā pasaulē, ES 27 tirdzniecībā 2012. gadā visvērtīgākās preču grupas bija piesūcināti un dublēti tekstilmateriāli. Tiem seko vate, neaustie materiāli, auklas, tauvas, virves, kaučuks un gumijas izstrādājumi, koki, augi, ziedi, dekoratīvie zaļumi, kā arī papīrs un kartons, to izstrādājumi. Tik augsts piesūcinātu un dublētu tekstilmateriālu

potenciālais devums eksporta komplicētībā ir skaidrojams ar to, ka šo produktu veiksmīgi eksportē ES turīgākās valstis – Vācija, Austrija, Somija, Luksemburga, Apvienotā Karaliste.

4.5. tabula

20 preču grupas ar vislielāko potenciālo devumu Latvijas eksporta uz ES 27 komplicētībā un to blīvumi 2012. gadā

Kods	Preču grupas nosaukums	Blīvums	PRODY-EXPY
'59	Tekstilmateriāli (piesūcināti, dublēti u.c.)	0.129	27 135
'56	Vate; neaustie materiāli, auklas, tauvas, virves	0.156	9 416
'40	Kaučuks un gumijas izstrādājumi	0.141	7 112
'06	Koki; augi; ziedi; dekoratīvie zaļumi	0.254	6 951
'48	Papīrs un kartons, to izstrādājumi	0.106	6 314
'97	Mākslas un antikvārie priekšmeti	0.167	5 657
'37	Foto un kino preces	0.226	5 069
'39	Plastmasas un to izstrādājumi	0.153	4 974
'38	Pārējie ķīmiskie produkti	0.203	4 963
'35	Olbaltumvielas, līmes, fermenti	0.194	4 491
'75	Niķelis un tā izstrādājumi	0.200	4 422
'29	Organiskie ķīmiskie savienojumi	0.192	4 160
'33	Ēteriskās eļļas; parfimērijas un kosmētikas līdzekļi	0.174	4 063
'32	Krāsas un lakas; miecvielu, krāsošanas ekstrakti	0.134	3 992
'82	Metālu instrumenti (ieskaitot galda piederumus)	0.099	3 823
'76	Alumīnijs un tā izstrādājumi	0.131	3 625
'90	Optiskās ierīces, foto- un kinoaparāti, mēraparāti, medicīniskie aparāti	0.190	3 136
'47	Koksnes papīra masa; papīra un kartona atkritumi; makulatūra	0.132	2 998
'30	Farmācijas produkti	0.202	2 667
'91	Pulksteņi; to daļas	0.161	2 642

Avots: autores aprēķins pēc STC datiem

Interesanti, ka produkti, kas bieži tiek uzskatīti par augstas pievienotās vērtības precēm (organiskie ķīmiskie savienojumi un pārējie ķīmiskie produkti, olbaltumvielas, līmes, fermenti, farmācijas produkti, alumīnijs niķelis un to izstrādājumi, metālu instrumenti, optiskās ierīces u.c.) pēc potenciālā devuma eksporta komplicētībā ierindojās daudz zemāk, nekā to varēja sagaidīt pēc pasaules līmeņa analīzes.

6. pielikumā ir pieejama pilna ES 27 līmeņa analīzes rezultātu tabula, kurā visas 2012. gadā nekonkurētspējīgas ($RCA < 1$) preču grupas ir sakārtotas pēc harmonizētās sistēmas koda, un ir sniegta informācija par katra produkta blīvumu un ienākumu ģenerēšanas potenciālu.

Kopsavilkums

Metodoloģija, kuru izstrādāja un ieviesa R. Hausmans ar līdzautoriem, ļauj noteikt, kurām preču grupām ir vislielākā varbūtība kļūt konkurētspējīgām ārvalstu tirgos tuvākajā nākotnē pasīvas valdības politikas gadījumā, kā arī novērtēt, kuru produktu ražošanu un eksportu būtu vēlams veicināt valsts ienākumu līmeņa celšanai ilgtermiņā.

Pasaules mēroga analīzes rezultāti liecina, ka, pie 2012. gadā pastāvējušās ražošanas faktoru struktūras, Latvijai ir liela varbūtība attīstīt dzīvnieku un augu tauku un eļļu, svina un tā izstrādājumu, dārzeņu, plastmasu un to izstrādājumu, kā arī dzīvnieku izcelsmes produktu ražošanu un eksportu. Savukārt ES 27 valstu vidū Latvija varētu kļūt konkurētspējīga koku, augu, ziedu un dekoratīvo zaļumu, foto un kino preču, dārzeņu, kā arī farmācijas un pārējo ķīmisko produktu, niķeļa un tā izstrādājumu eksportā.

No eksporta komplicētības attīstības aspekta Eiropas Savienības ietvaros ļoti daudzu dažādu preču grupu eksports ir spējīgs pozitīvi ietekmēt valsts ienākumu līmeni ilgā laikā. Tomēr konkurētspējas uzlabošanai globālajā tirgū kopumā Latvijas ražotājiem būtu jāpievērš īpaša uzmanība piesūcinātu un dublētu tekstilmateriālu, vates, neausto materiālu, auklu, tauvu, virvju, organisko ķīmisko savienojumu, kā arī olbaltumvielu, līmju un fermentu eksporta veicināšanai.

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

1. Eksportam un tā konkurētspējai ir liela nozīme valsts ekonomiskajā attīstībā un labklājības līmeņa celšanā ilgā laikā, jo tie stimulē darba ražīguma paaugstināšanos un inovācijas ražošanā.
2. Industriālā politika, kas ir vērsta galvenokārt uz eksporta konkurētspējas paaugstināšanu un tautsaimniecības transformāciju no zemas produktivitātes nozarēm uz augstas pievienotās vērtības produkcijas ražošanu, ir saistīta ar ekonomiskiem riskiem gan patstāvīgu realizācijas instrumentu trūkuma, gan brīvās konkurences izkropļošanas, gan nelabvēlīgās ietekmes uz saskarnozarēm dēļ.
3. Pēckrīzes gados Latvijas eksporta vērtība un īpatsvars iekšzemes kopproduktā ir audzis ļoti strauji un bija galvenais tautsaimniecības attīstības dzinējspēks. 2013. gadā eksporta pieaugums ir kļuvis lēnāks gan ārējā pieprasījuma samazinājuma, gan AS „Liepājas metalurģs” darbības pārtraukšanas ietekmē.
4. Latvijas preču ražošanai un eksportam ir raksturīgs augsts specializācijas līmenis (zema diversifikācija). Svarīgākās preču grupas Latvijas eksportā ir lauksaimniecības un pārtikas produkti, koksne un tās izstrādājumi, mašīnbūves produkcija, kā arī ķīmiskās rūpniecības un tās saskarnozaru produkcija. Savukārt nozīmīgākie Latvijas produkcijas noieta tirgi ir Lietuva, Igaunija, Krievija, Vācija, Dānija, Zviedrija, Somija, Polija un Apvienotā Karaliste.
5. Apstrādes rūpniecība ir Latvijas galvenā ražojošā un eksportējošā nozare. Aptuveni 61% no kopējā apstrādes rūpniecības apgrozījuma veido eksports, bet atsevišķās apakšnozarēs (ķīmisko vielu un ķīmisko produktu, koksnes un tās izstrādājumu, kā arī mēbeļu ražošanā) eksporta īpatsvars svārstās starp 70-80% no apgrozījuma. Tik liels eksporta īpatsvars padara tautsaimniecību sevišķi pakļautu ārējiem šokiem, piemēram, ārvalstu pieprasījuma samazinājuma ģeopolitisko norišu ietekmē.
6. Apstrādes rūpniecības uzņēmumu attīstību kavē nepietiekams pieprasījums un finansējums, kā arī ražošanas faktoru (materiālu, iekārtu un kvalificēta darbaspēka) trūkums.
7. Latvijai 2012. gadā bija atklātā salīdzinošā priekšrocība koksnes un tās izstrādājumu, alkoholisko un bezalkoholisko dzērienu, etiķa, graudaugu kultūru, piena un piena produktu eksportā uz citām pasaules valstīm. Savukārt zivi un vēžveidīgos, moluskus un citus ūdens bezmugurkaulniekus, trikotāžas drānu, kā arī

sāli, sēru, zemes un akmeni, kaļķi un cementu Latvijas eksportēja relatīvi vairāk nekā pārējās ES 27 valstis.

8. Laika posmā no 2001. līdz 2012. gadam Latvijas ražotāji attīstīja dzīvu dzīvnieku, koku, augu, ziedu un dekoratīvo zaļumi, eļļas augu sēklu un dažādu graudu, pārējo ķīmisko produktu, kā arī graudaugu kultūras eksporta salīdzinošo priekšrocību. Savukārt niķelis, svins un to izstrādājumi, pārējās augu tekstilšķiedras, kokvilna, vilna un mēslojumi norādītajā periodā visstraujāk zaudēja konkurētspēju starptautiskajos tirgos.
9. Latvijai ir raksturīga intensīva tirdzniecība dzelzs un tērauda izstrādājumu, cinka un tā izstrādājumu, mēbeļu, gultas piederumu, apgaismošanas ierīču, organisko ķīmisko savienojumu, sāls, sēra, zemes un akmens, kaļķu un cementa, alumīnija un tā izstrādājumu nozaru ietvaros. Savukārt ar ES 27 valstīm Latvija vēl īsteno zivju, vēžveidīgo, molusku un citu ūdens bezmugurkaulnieku izstrādājumu, citur neminētu augu izcelsmes produktu, materiālu pīšanai, kā arī stikla un tā izstrādājumu abpusējo apmaiņu.
10. Pie 2012. gadā pastāvējušās ražošanas faktoru struktūras un pasīvas valdības politikas gadījumā, Latvijai ir liela varbūtība attīstīt dzīvnieku un augu tauku un eļļu, svina un tā izstrādājumu, dārzeņu, plastmasu un to izstrādājumu, kā arī dzīvnieku izcelsmes produktu ražošanu un eksportu uz citām pasaules valstīm. Savukārt ES 27 grupā Latvija varētu kļūt konkurētspējīga koku, augu, ziedu un dekoratīvo zaļumu, foto un kino preču, dārzeņu, kā arī farmācijas un pārējo ķīmisko produktu, niķeļa un tā izstrādājumu eksportā.
11. No eksporta komplicētības attīstības aspekta Eiropas Savienības ietvaros gandrīz visu preču grupu eksports ir spējīgs pozitīvi ietekmēt valsts ienākumu līmeni ilgā laikā. Tomēr konkurētspējas uzlabošanai globālajā tirgū kopumā Latvijas ražotājiem būtu jāpievērš īpaša uzmanība piesūcinātu un dublētu tekstilmateriālu, vates, neausto materiālu, auklu, tauvu, virvju, organisko ķīmisko savienojumu, kā arī olbaltumvielu, līmju un fermentu eksporta veicināšanai.

Balstoties uz bakalaura darbā veikto izpēti un izdarītajiem secinājumiem, autore izvirza sekojošus **priekšlikumus**.

Institūcijām, kas nodarbojas ar Latvijas tautsaimniecības struktūrpolitiku (tajā skaitā, Ekonomikas ministrijai):

1. Lai samazinātu nekorekta rīcības plāna un neatbilstošo instrumentu izvēlēs gadījumā iespējamus zaudējumus, politiķiem un pētniekiem ir nepieciešams vienoties par

industriālās politikas īstenošanas līdzekļiem un to, cik tālu tai jāiejaucas tirgus attiecībās. Tajā skaitā, ir jāizvērtē prioritāro preču grupu noteikšanas un atbalsta sniegšanas iespējamās sekas un ietekme gan uz tautsaimniecību kopumā, gan uz katru atsevišķu nozari.

2. Jāveicina labvēlīgas uzņēmējdarbības vides izveide, jāattīsta infrastruktūra, jānovērš neefektīva birokrātija (piemēram, valsts institūcijām vienojoties par elektronisko reģistru koplietošanu) un augsts korupcijas līmenis, kas gan stimulētu uzņēmējdarbības attīstību, gan sekmētu Latvijas konkurētspējas attīstību globālajā kontekstā.

Institūcijām, kas nodarbojas ar valsts izglītības sistēmas pilnveidošanu (tajā skaitā, Izglītības un zinātnes ministrijai, valsts izglītības satura centram, valsts izglītības attīstības aģentūrai, Latvijas augstskolām):

3. Valsts attīstības galvenais nodrošinājums ir cilvēkkapitāls. Pamatojoties uz nākotnes darbaspēka pieprasījuma prognozēšanas pētījumiem, ņemot vērā valsts bezdarba līmeni un demogrāfisko situāciju, kā arī Latvijas uzņēmumu pašreizējo attīstību, ir nepieciešams veicināt mūžizglītības programmu izstrādi, stimulēt komercsabiedrības apmācīt darbiniekus, veikt izglītības sistēmas reformas kvalitātes paaugstināšanai un nākotnes pieprasījuma apmierināšanai, informēt sabiedrību par iespējām paaugstināt kvalifikāciju vai piedalīties apmācībās.

Institūcijām un pētniekiem, kas nodarbojas ar Latvijas ārējās tirdzniecības un konkurētspējas izpēti un analīzi (tajā skaitā Latvijas Bankai, Ekonomikas ministrijai, Finanšu ministrijai, Latvijas augstskolu studentiem un pasniedzējiem):

4. Izstrādājot strukturālās transformācijas iespēju analīzes pētījumus, pamatojoties uz R. Hausmana, Dž. Hvanga, D. Rodrika un B. Klingera ieviesto metodoloģiju, ir nepieciešams veikt pieņēmumu pārbaudi par preču telpas, ražošanas tehnoloģiju un attīstības līmeņa vienādību visās valstīs. Tas palīdzēs izvērtēt, kādi resursi sniegs iespēju ražot attiecīgo preci pat pie lielām izmaksām, kā arī noteikt prioritārās nozares, ņemot vērā valsts tirdzniecības partnerus, galvenos noieta tirgus un konkurentus.

Latvijas ražotājiem:

5. Lai veicinātu inovācijas un augstākas pievienotās vērtības preču ražošanas attīstību, uzņēmējiem jāsadarbojas ar zinātniekiem un jāveic investīcijas pētniecībā un attīstībā.

6. Tā kā Latvijas ražotājiem ir ierobežotas iespējas izmantot uz zemām izmaksām balstītu konkurētspēju, ir nepieciešams attīstīt specifiskas kvalitatīvas augstas pievienotās vērtības produkcijas ražošanu, kas nodrošinātu uzņēmumu konkurētspēju un atpazīstamību starptautiskajā tirgū. Tas veicinātu gan atsevišķu komercsabiedrību attīstību, gan sekmētu kopējā labklājības līmeņa celšanos.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. **LR Ekonomikas ministrija.** *Latvijas Nacionālās industriālās politikas vadlīnijas.* Rīga, 2012. Pieejams: <http://www.em.gov.lv/images/modules/items/Industrialas%20politikas%20politisko%20vadliniju%20dokuments%20FINAL.pdf> (skatīts 20.05.2014)
2. **LR Ekonomikas ministrija.** *Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību.* Rīga, 2012. Pieejams: http://www.em.gov.lv/images/modules/items/tsdep/zin_2012_2/2012_dec.pdf (skatīts 20.05.2014.)
3. **Abdulai A., Jaquet P.** *Exports and Economic Growth: Cointegration and Causality Evidence for Côte d'Ivoire.* African Development Bank, 2002. 17 p.
4. **Afzal M.** *Causality between Exports, World Income and Economic Growth in Pakistan.* International Economic Journal, Vol. 20, No. 1, 2006. pp. 63–77
5. **Altenburg T.** *Industrial Policy in Developing Countries. Overview and lessons from sever country cases.* German Development Institute, Discussion Paper 4/2011. 93 p.
6. **Anca H.** *Literature review of the evolution of competitiveness concept.* Economic Science Series, Vol. 21, Issue 1, 2012. 41 p.
7. **Bahmani-Oskooee M., Economidou C.** *Export Led Growth vs. Growth Led Exports: LDCs Experience.* The Journal of Developing Areas, Vol. 42, No. 2, 2009. pp. 179-212
8. **Balassa B.** *Exports, Policy Choices, and Economic Growth in Developing Countries after the 1973 Oil Shock.* Journal of Development Economics, 18, 1985. pp. 23-35.
9. **Balassa B.** *Exports and economic growth: further evidence.* Journal of Development Economics, 5, 1978. pp. 181-189
10. **Balassa B.** *Trade Liberalization and "Revealed" Comparative Advantage.* Manchester School of Economic and Social Studies, vol. 33, No. 2, 1965. pp. 99 - 123.
11. **Bandeviča L., Stikāne L.** *Assessment of competitiveness of the Latvian goods export within the EU.* Экономическая теория и хозяйственная практика: глобальные вызовы. Материалы международной конференции «Эволюция международной торговой системы: проблемы и перспективы». СПб: Скифия-принт, 2012. pp. 51-68
12. **Beņkovskis K.** *Latvijas eksportētāju konkurētspēja.* Rīga: Latvijas Banka, 2012. Pētījums 3/2012. 35 lpp.
13. **Beņkovskis K., Bitāns M., Krasnopjorovs O.** *Padziļinātais pētījums preču telpas analīze un strukturālās transformācijas iespējas Latvijā.* Padziļinātais pētījums projekta "Atbalsts strukturālo reformu ieviešanai valsts pārvaldē" 3.1. aktivitātes "Valsts konkurētspējas novērtējums" ietvaros, 2011. 55 lpp.
14. **Beņkovskis K., Rutkaste U., Vītola K.** *Pētījuma par prioritāro nozaru noteikšanu gala ziņojums.* Latvijas Valsts prezidenta Stratēģiskās analīzes komisija. Rīga, 2008. 50 lpp.
15. **Bernatonyte D.** *Changes of Lithuanian Intra-industry Trade in Light of the Economic Crisis.* Economics and Managements, 17 (1), 2012. pp. 110-116
16. **Blonigen B.** *Industrial Policy and Downstream Export Performance.* NBER Working Paper No. 18694, 2013. 28 p.
17. **Dāvidsons G.** *Latvijas ilgtermiņa konkurētspējas modelēšana.* Rīga: Latvijas Banka, 2005. Pētījums 2/2005. 39 lpp.
18. **Fatima A., Akmal M., Butt M.** *Export-led- Growth along with Threshold Effects.* International Journal of Economic Perspectives, Volume 5, Issue 3, 2011. pp. 229-239
19. **Grubel H.G., Lloyd P.J.** *The Empirical Measurement of Intra-Industry Trade.* Economic Record Volume 47, Issue 4, 1971. pp. 494–517
20. **Han X., Wen Y., Kant S.** *The global competitiveness of Chinese wooden furniture industry.* Forest Policy and Economics, 11, 2009. pp. 561–569

21. **Hausmann R., Hwang J., Rodrik D.** *What You Export Matters*. NBER Working Paper No. 11905, 2005. 23 p.
22. **Hausmann R., Klinger B.** *Structural Transformation and Patterns of Comparative Advantage in the Product Space*. CID Working Paper No. 128, 2006. 35 p.
23. **Husein J.** *Export-led growth hypothesis: a multivariate cointegration and causality evidence for Jordan*. The Journal of Developing Areas, Vol. 42, No. 2, 2009. pp. 253-266
24. **Kaņepājs A., Dāvidsons G.** *Latvijas eksporta konkurētspējas analīze, izmantojot relatīvo vienību vērtību*. Rīga: Latvijas Banka, 2009. 17 lpp.
25. **Koh S., Mah J.** *The Effect of Export Composition on Economic Growth: The Case of Korea*. The Journal of Developing Areas, Volume 47, No. 1, 2013. pp. 171-179
26. **Kulkarni K., Sara B.** *Estonia's Export-led Path to Prosperity: Since Independence*. SCMS Journal of Indian Management, 2013. pp. 5-16
27. **Lee J.** *Export specialization and economic growth around the world*. Economic Systems, 35, 2011. pp. 45-63
28. **Maneschiöld P.** *A Note on the Export-Led Growth Hypothesis: A Time Series Approach*. Cuadernos de economia, Vol. 45, 2008. pp. 293-302
29. **Pack H.** *Industrial Policy in Historical Perspective*. Prepared for presentation at the session: What Role for Industrial Policy? Perspectives from Around the World American Economic Association Meetings, 2010. 51 p.
30. **Pack H., Saggi K.** *The case for industrial policy: a critical survey*. World Bank Policy Research Working Paper 3839, 2006. 51 p.
31. **Popa A.** *Romania's specializations in trade towards EU-27 – a revealed comparative advantage approach*. University of Oradea, Faculty of Economics, vol. 1(1), 2012. pp. 54-60
32. **Porter M.** *The competitive advantage of Nations*. Harvard Business Review: 90211, 1990. pp. 71-91
33. **Priede J.** *Latvijas tautsaimniecības nozaru eksporta kvalitātes konkurētspējas analīze*. Latvijas Universitāte, Ekonomikas un vadības fakultāte, Rīga, 2010. 187 lpp.
34. **Priede J., Škapars R.** *Quality competitiveness of Latvia's metal industry in the iron and steel product groups*. Economics and Management: 2012, 17 (1). pp. 202-208
35. **Priede J., Škapars R.** *Quality competitiveness of Latvia's wood industry*. European integration studies, 2011, No. 52011. pp. 229-236
36. **Reppas P., Christopoulos D.** *The export-output growth nexus: Evidence from African and Asian countries*. Journal of Policy Modeling, 27, 2005. pp.929-940
37. **Rodrik D.** *Industrial Policy for the Twenty-first century*. Harvard University, 2004. 57 p.
38. **Rybakovas E.** *Competitiveness of Lithuanian manufacturing industry*. Economics and Management, 14, 2009. pp. 912-918
39. **Tekin R.** *Economic growth, exports and foreign direct investment in Least Developed Countries: A panel Granger causality analysis*. Economic Modelling, 29, 2012. pp. 868-878
40. **Välilä T.** *'No policy is an island' - on the interaction between industrial and other policies*. Policy Studies, Vol. 29, No. 1, 2008. pp. 101-118
41. **Vītola K., Dāvidsons G.** *Eksporta strukturālā transformācija preču telpas modelī*. Rīga: Latvijas Banka, 2008. Pētījums 4/2008. 26 lpp.
42. **Vītols E.** *Competitiveness of Latvian machinery and metalworking industry in the situation of global crisis*. Journal of Business Management, 2010, No.3. pp. 87-94
43. **Vītols E.** *Future perspectives of competitiveness of Latvia's machinery and metalworking industry*. Journal of Business Management, № 1, 2008. 10 p.
44. **Yang J.** *An Analysis of So-Called Export-led Growth*. IMF Working Paper, WP/08/220, 2008. 42 p.
45. **Kasjanovs I.** *Apstrādes rūpniecība apjomi aug, tomēr priekšā grūtāki laiki*. Pieejams:

- <http://www.makroekonomika.lv/apstrades-rupnieciba-apjomi-aug-tomer-prieksa-grutaki-laiki> (skatīts 20.05.2014.)
46. **Kasjanovs I.** *Latvijā rūpniecība IR!* Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/latvija-rupnieciba-ir> (skatīts 20.05.2014.)
47. **Krugman P.** *Competitiveness: A Dangerous Obsession.* Pieejams: <http://www.foreignaffairs.com/articles/49684/paul-krugman/competitiveness-a-dangerous-obsession> (skatīts 01.05.2014.)
48. *OECD Glossary of Statistical Terms.* Pieejams: <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=399> (skatīts 01.05.2014.)
49. **Paula D.** *Eksports kā Latvijas tautsaimniecības virzītājspēks.* Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/eksports-ka-latvijas-tautsaimniecibas-virzitajspeks> (skatīts 20.05.2014.)
50. **Paula D.** *Eksports turpina augt, bet tirdzniecības struktūra pakāpeniski mainās.* Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/eksports-turpina-augt-bet-tirdzniecibas-struktura-pakapeniski-mainas> (skatīts 20.05.2014.)
51. **Paula D.** *Eksports turpina balstīt Latvijas tautsaimniecības atveseļošanos.* Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/eksports-turpina-balstit-latvijas-tautsaimniecibas-atveselosanos> (skatīts 20.05.2014.)
52. **Pelēce D.** *Jaunākie eksporta dati apstiprina Latvijas eksportētāju spēju ātri pielāgoties izmaiņām ārējā pieprasījumā.* Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/jaunakie-eksporta-dati-apstiprina-latvijas-eksportetaju-speju-atric-pielagoties-izmainam-areja-piepra> (skatīts 20.05.2014.)
53. **Pelēce D.** *Ko nākamais gads sola LV eksportētājiem - atskats un prognozes par ārējo pieprasījumu.* Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/ko-nakamais-gads-sola-lv-eksportetajiem-atskats-un-prognozes-par-arejo-pieprasijumu> (skatīts 20.05.2014.)
54. **Pelēce D.** *Latvijas eksports turpina kāpumu.* Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/latvijas-eksports-turpina-kapumu> (skatīts 20.05.2014.)
55. **Pelēce D.** *Latvijas preču eksports pēc trīs mēnešu samazināšanās atkal spējis uzrādīt pieaugumu.* Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/latvijas-precu-eksports-pec-tris-menesu-samazinanas-atkal-spejis-uzradit-pieaugumu> (skatīts 20.05.2014.)
56. **Pelēce D.** *Novembrī Latvijas preču ārējās tirdzniecības bilance uzlabojusies.* Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/novembri-latvijas-precu-arejas-tirdzniecibas-bilance-uzlabojusies> (skatīts 20.05.2014.)
57. **Rimgailaite R.** *Starpvalstu tirdzniecība ar līdzīgiem produktiem. Cik tālu esam tikuši?* Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/starpvalstu-tirdznieciba-ar-lidzīgiem-produktiem-cik-talu-esam-tikusi> (skatīts 25.05.2014.)
58. **Schwab K.** *Global Competitiveness report 2013-2014.* World Economic Forum, 2013. 569 p. Pieejams: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2013-2014> (skatīts 21.05.2014.)

PIELIKUMI

1. pielikums. Latvijas konkurētspējīgas eksporta preces un to īpatsvari valsts eksporta struktūrā 2012. gadā

Kods	Preču grupas nosaukums	RCA	Īpatsvars
'44	Koksne un tās izstrādājumi	22.64	14.85%
'22	Alkoholiskie un bezalkoholiskie dzērieni; etiķis	7.98	4.68%
'10	Graudaugu kultūras	6.26	4.11%
'04	Piens un piena produkti; olas; dabīgais medus	5.10	2.25%
'16	Gaļas, zivju, vēžveidīgo, molusku un citu ūdens bezmugurkaulnieku izstrādājumi	4.56	1.19%
'72	Dzelzs un tērauds	3.58	8.40%
'01	Dzīvī dzīvnieki	3.44	0.40%
'49	Poligrāfijas rūpniecības izstrādājumi; rokraksti u.c.	3.36	0.83%
'12	Elļas augu sēklas; dažādi graudi, sēklas; augļi; augi rūpn. un medicīnas vajadzībām; salmi; lopbarība	3.17	1.64%
'11	Milrūpniecības produkcija; iesals, ciete, inulīns, kviešu lipekļi	3.00	0.29%
'70	Stikls un tā izstrādājumi	2.85	1.12%
'25	Sāls, sērs, zemes un akmens; kaļķi un cements	2.52	0.65%
'68	Akmens, ģipša, cementa un tml. Izstrādājumi x	2.46	0.60%
'43	Kažokādas un to izstrādājumi	2.31	0.16%
'06	Koki; augi; ziedi; dekoratīvie zaļumi	2.14	0.25%
'03	Zivis un vēžveidīgie, moluski un citi ūdens bezmugurkaulnieki	2.04	1.07%
'73	Dzelzs un tērauda izstrādājumi	1.89	3.16%
'94	Mēbeles, gultas piederumi; apgaismošanas ierīces	1.85	2.15%
'34	Ziepes, mazgāšanas un eļļošanas līdzekļi, sveces, plastilīns, sastāvi zobārstniecībai	1.75	0.53%
'19	Labības, miltu, cietes un piena izstrādājumi; miltu konditorejas izstrādājumi	1.70	0.54%
'58	Speciālie audumi; mežģīnes, gobelēni; izšuvumi	1.66	0.12%
'23	Pārtikas un garšvielu rūpniecības atkritumi; lopbarība	1.50	0.60%
'60	Trikotāžas drāna	1.39	0.23%
'62	Tekstila apģērbs, tā piederumi	1.36	1.45%
'63	Pārējie gatavie tekstilizstrādājumi; valkāts apģērbs	1.34	0.42%
'74	Varš un tā izstrādājumi	1.16	1.10%
'17	Cukurs un konditorejas izstrādājumi no tā	1.16	0.33%
'48	Papīrs un kartons, to izstrādājumi	1.16	1.06%
'20	Augļu, riekstu, dārzeņu pārstrādes produkti	1.13	0.35%
'32	Krāsas un lakas; miecvielu, krāsošanas ekstrakti	1.13	0.49%
'18	Kakao un tā izstrādājumi	1.10	0.27%
'09	Kafija; tēja; garšvielas	1.10	0.29%
'86	Dzelzceļa transports, tramvaji, to aprīkojums un daļas; mehāniskās signalizācijas iekārtas	1.09	0.27%
'38	Pārējie ķīmiskie produkti	1.09	1.06%
'30	Farmācijas produkti	1.07	2.72%
'21	Dažādi pārtikas produkti (jaukti)	1.05	0.33%

Kods	Preču grupas nosaukums	RCA	Īpatsvars
'24	Tabaka	1.04	0.23%
'33	Ēteriskās eļļas; parfimērijas un kosmētikas līdzekļi	1.04	0.59%
'08	Augļi; rieksti	1.02	0.52%
'76	Alumīnijs un tā izstrādājumi	1.02	0.89%

2. pielikums. Latvijas un pasaules valstu savstarpējās tirdzniecības preces Grubel-Lloyd indeksu dilstošā secībā 2012. gadā

Kods	Preču grupas nosaukums	GL
'73	Dzelzs un tērauda izstrādājumi	0.964
'79	Cinks un tā izstrādājumi	0.946
'94	Mēbeles, gultas piederumi; apgaismošanas ierīces	0.942
'29	Organiskie ķīmiskie savienojumi	0.938
'25	Sāls, sērs, zemes un akmens; kaļķi un cements	0.936
'76	Alumīnijs un tā izstrādājumi	0.935
'62	Tekstila apģērbs, tā piederumi	0.920
'71	Pērles, dārgakmeņi, dārgmetāli, bižutērija	0.919
'11	Miltrūpniecības produkcija; iesals, ciete, inulīns, kviešu lipekļi	0.918
'72	Dzelzs un tērauds	0.915
'38	Pārējie ķīmiskie produkti	0.914
'66	Lietussargi, saulesargi, spieķi un tml. peces	0.913
'60	Trikotāžas drāna	0.901
'61	Trikotāžas apģērbs, tā piederumi	0.895
'58	Speciālie audumi; mežģīnes, gobelēni; izšuvumi	0.885
'68	Akmens, ģipša, cementa un tml. Izstrādājumi x	0.884
'85	Elektroierīces un elektroiekārtas (ieskaitot TV, audio, video)	0.883
'19	Labības, miltu, cietes un piena izstrādājumi; miltu konditorejas izstrādājumi	0.883
'03	Zivis un vēžveidīgie, moluski un citi ūdens bezmugurkaulnieki	0.882
'70	Stikls un tā izstrādājumi	0.870
'54	Ķīmiskās šķiedras un pavedieni	0.868
'63	Pārējie gatavie tekstilizstrādājumi; valkāts apģērbs	0.859
'34	Ziepes, mazgāšanas un eļļošanas līdzekļi, sveces, plastilīns, sastāvi zobārstniecībai	0.837
'06	Koki; augi; ziedi; dekoratīvie zaļumi	0.829
'53	Pārējās augu tekstilšķiedras	0.829
'88	Lidaparāti; to daļas	0.810
'30	Farmācijas produkti	0.784
'46	Izstrādājumi no salmiem u.c. pīšanas materiāliem	0.775
'74	Varš un tā izstrādājumi	0.769
'56	Vate; neaustie materiāli, auklas, tauvas, virves	0.767
'18	Kakao un tā izstrādājumi	0.734
'20	Augļu, riekstu, dārzeņu pārstrādes produkti	0.734
'04	Piens un piena produkti; olas; dabīgais medus	0.730
'35	Olbaltumvielas, līmes, fermenti	0.722
'89	Kuģi, laivas u.c. peldlīdzekļi	0.709
'01	Dzīvi dzīvnieki	0.708
'32	Krāsas un lakas; miecvielu, krāsošanas ekstrakti	0.704
'87	Sauszemes transporta līdzekļi (izņemot dzelzceļa); to daļas	0.684
'33	Ēteriskās eļļas; parfimērijas un kosmētikas līdzekļi	0.683
'16	Gaļas, zivju, vēžveidīgo, molusku un citu ūdens bezmugurkaulnieku izstrādājumi	0.659
'22	Alkoholiskie un bezalkoholiskie dzērieni; etiķis	0.653
'52	Kokvilna	0.652

Kods	Preču grupas nosaukums	GL
'69	Keramikas izstrādājumi	0.648
'39	Plastmasas un to izstrādājumi	0.648
'90	Optiskās ierīces, foto- un kinoaparāti, mēraparāti, medicīniskie aparāti	0.637
'91	Pulksteņi; to daļas	0.632
'12	Eļļas augu sēklas; dažādi graudi, sēklas; augļi; augi rūpn. un medicīnas vajadzībām; salmi; lopbarība	0.624
'48	Papīrs un kartons, to izstrādājumi	0.611
'24	Tabaka	0.605
'02	Gaļa un subprodukti	0.602
'40	Kaučuks un gumijas izstrādājumi	0.599
'41	Ādas un jēlādas (izņemot kažokādas)	0.598
'09	Kafija; tēja; garšvielas	0.596
'84	Mehānismi un mehāniskās ierīces	0.595
'05	Dzīvnieku izcelsmes produkti, citur neminēti	0.592
'95	Rotaļlietas, spēles un sporta inventārs	0.586
'23	Pārtikas un garšvielu rūpniecības atkritumi; lopbarība	0.579
'37	Foto un kino preces	0.578
'55	Ķīmiskās štāpeļšķiedras	0.576
'97	Mākslas un antikvārie priekšmeti	0.569
'78	Svins un tā izstrādājumi	0.567
'81	Pārējie krāsainie metāli, to izstrādājumi	0.567
'13	Lakas, sveķi u.c. augu ekstrakti	0.559
'64	Apavi, getras, to daļas	0.544
'08	Augļi, rieksti	0.541
'27	Minerālais kurināmais, nafta un tās pārstrādes produkti	0.541
'82	Metālu instrumenti (ieskaitot galda piederumus)	0.533
'96	Dažādi gatavie izstrādājumi	0.530
'42	Ādas izstrādājumi; somas un tamlīdzīgas preces	0.518
'17	Cukurs un konditorejas izstrādājumi no tā	0.515
'65	Galvassegas, to daļas	0.512
'49	Poligrāfijas rūpniecības izstrādājumi; rokraksti u.c.	0.497
'67	Mākslīgie ziedi, spalvu, dūnu, cilvēku matu izstrādājumi	0.496
'83	Metālu izstrādājumi, citur neminēti	0.480
'59	Tekstilmateriāli (piesūcināti, dublēti u.c.)	0.466
'21	Dažādi pārtikas produkti (jaukti)	0.452
'28	Neorganiskās ķīmijas produkti	0.447
'07	Dārzeni	0.438
'15	Dzīvnieku vai augu tauki un eļļas; vasks	0.390
'43	Kažokādas un to izstrādājumi	0.385
'10	Graudaugu kultūras	0.371
'57	Tekstila grīdsegas, tepiki	0.359
'26	Rūdas, sāļņi, pelni	0.342
'51	Vilna, zirgu astru audumi	0.333
'14	Citur neminēti augu izcelsmes produkti, materiāli pīšanai	0.323
'47	Koksnes papīra masa; papīra un kartona atkritumi; makulatūra	0.319
'92	Mūzikas instrumenti; to daļas	0.316
'86	Dzelzceļa transports, tramvaji, to aprīkojums un daļas; mehāniskās signalizācijas iekārtas	0.290
'44	Koksne un tās izstrādājumi	0.236

Kods	Preču grupas nosaukums	GL
'31	Mēslojumi	0.230
'36	Sprāgstvielas, pirotehniskie izstrādājumi, sērkokčiņi	0.206
'45	Korķis un tā izstrādājumi	0.162
'75	Niķelis un tā izstrādājumi	0.134
'50	Zīds	0.098
'93	Ieroči un munīcija	0.061
'80	Alva un tās izstrādājumi	0.036
'99	Bez HS koda norādes	0.000

3. pielikums. Latvijas un ES 27 savstarpējās tirdzniecības preces Grubel-Lloyd indeksu dilstošā secībā 2012. gadā

Kods	Preču grupas nosaukums	GL
'94	Mēbeles, gultas piederumi	0.990
'16	Gaļas, zivju u.c. izstrādājumi	0.987
'14	Cituroz nemiņēti augu izcelsmes produkti	0.983
'76	Alumīnijs un tā izstrādājumi	0.982
'25	Sāls, sērs, zemes un akmens	0.974
'70	Stikls un tā izstrādājumi	0.937
'03	Zivis un vēžveidīgie, moluski u.c.	0.926
'62	Tekstila apģērbs, tā piederumi	0.925
'73	Dzelzs un tērauda izstrādājumi	0.896
'53	Pārējās augu tekstilšķiedras	0.888
'68	Akmens, ģipsa, cementa un tml. Izstrādājumi x	0.887
'19	Labības, miltu, cietes un piena izstrādājumi; miltu konditorejas izstrādājumi	0.885
'38	Pārējie ķīmiskie produkti	0.876
'71	Pērles, dārgakmeņi, dārgmetāli, bižutērija	0.875
'01	Dzīvnieku dzīvnieki	0.859
'85	Elektroierīces un elektroiekārtas (ieskaitot TV, audio, video)	0.857
'29	Organiskie ķīmiskie savienojumi	0.855
'72	Dzelzs un tērauds	0.852
'79	Cinks un tā izstrādājumi	0.850
'04	Piens un piena produkti; olas; dabīgais medus	0.813
'61	Trikotāžas apģērbs, tā piederumi	0.812
'63	Pārējie gatavie tekstilizstrādājumi; valkāts apģērbs	0.787
'34	Ziepes, mazgāšanas un eļļošanas līdzekļi, sveces, plastilīns, sastāvi zobārstniecībai	0.780
'67	Mākslīgie ziedi, spalvu, dūnu, cilvēku matu izstrādājumi	0.764
'75	Niķelis un tā izstrādājumi	0.762
'52	Kokvilna	0.745
'11	Miltņniecības produkcija; iesals, ciete, inulīns, kviešu lipekļi	0.744
'20	Augļu, riekstu, dārzeņu pārstrādes produkti	0.722
'89	Kuģi, laivas u.c. peldlīdzekļi	0.722
'35	Olbaltumvielas, līmes, fermenti	0.717
'46	Izstrādājumi no salmiem u.c. pīšanas materiāliem	0.715
'41	Ādas un jēlādas (izņemot kažokādas)	0.711
'91	Pulksteņi; to daļas	0.701
'60	Trikotāžas drāna	0.676
'74	Varš un tā izstrādājumi	0.669
'56	Vate; neaustie materiāli, auklas, tauvas, virves	0.663
'18	Kakao un tā izstrādājumi	0.660
'15	Dzīvnieku vai augu tauki un eļļas; vasks	0.653
'87	Sauszemes transporta līdzekļi (izņemot dzelzceļa); to daļas	0.609
'05	Dzīvnieku izcelsmes produkti, cituroz nemiņēti	0.608
'49	Poligrāfijas rūpniecības izstrādājumi; rokraksti u.c.	0.603
'27	Minerālais kurināmais, nafta un tās pārstrādes produkti	0.603
'09	Kafija; tēja; garšvielas	0.600

Kods	Preču grupas nosaukums	GL
'40	Kaučuks un gumijas izstrādājumi	0.594
'02	Gaļa un subprodukti	0.591
'24	Tabaka	0.573
'58	Speciālie audumi; mežģīnes, gobelēni; izšuvumi	0.558
'37	Foto un kino preces	0.552
'66	Lietussargi, saulesargi, spieķi un tml. peces	0.547
'64	Apavi, getras, to daļas	0.545
'48	Papīrs un kartons, to izstrādājumi	0.542
'22	Alkoholiskie un bezalkoholiskie dzērieni; etiķis	0.541
'39	Plastmasas un to izstrādājumi	0.540
'32	Krāsas un lakas; miecvielu, krāsošanas ekstrakti	0.532
'08	Augļi; rieksti	0.531
'30	Farmācijas produkti	0.529
'12	Eļļas augu sēklas; dažādi graudi, sēklas; augļi; augi rūpn. un medicīnas vajadzībām; salmi; lopbarība	0.526
'69	Keramikas izstrādājumi	0.524
'10	Graudaugu kultūras	0.514
'33	Ēteriskās eļļas; parfimērijas un kosmētikas līdzekļi	0.514
'17	Cukurs un konditorejas izstrādājumi no tā	0.512
'81	Pārējie krāsainie metāli, to izstrādājumi	0.510
'42	Ādas izstrādājumi; somas un tamlīdzīgas preces	0.497
'28	Neorganiskās ķīmijas produkti	0.493
'78	Svins un tā izstrādājumi	0.486
'65	Galvassegas, to daļas	0.484
'23	Pārtikas un garšvielu rūpniecības atkritumi; lopbarība	0.482
'84	Mehānismi un mehāniskās ierīces	0.476
'95	Rotaļlietas, spēles un sporta inventārs	0.475
'83	Metālu izstrādājumi, citur neminēti	0.464
'88	Lidaparāti; to daļas	0.440
'07	Dārzeni	0.424
'82	Metālu instrumenti (ieskaitot galda piederumus)	0.424
'96	Dažādi gatavie izstrādājumi	0.403
'21	Dažādi pārtikas produkti (jaukti)	0.393
'90	Optiskās ierīces, foto- un kinoaparāti, mēraparāti, medicīniskie aparāti	0.393
'43	Kažokādas un to izstrādājumi	0.371
'31	Mēslojumi	0.366
'51	Vilna, zirgu astru audumi	0.347
'47	Koksnes papīra masa; papīra un kartona atkritumi; makulatūra	0.345
'86	Dzelzeļa transports, tramvaji, to aprīkojums un daļas; mehāniskās signalizācijas iekārtas	0.298
'57	Tekstila grīdsegas, tepiķi	0.279
'59	Tekstilmateriāli (piesūcināti, dublēti u.c.)	0.271
'36	Sprāgstvielas, pirotehniskie izstrādājumi, sērkokčiņi	0.250
'13	Lakas, sveķi u.c. augu ekstrakti	0.236
'97	Mākslas un antikvārie priekšmeti	0.226
'44	Koksne un tās izstrādājumi	0.215
'06	Koki; augi; ziedi; dekoratīvie zaļumi	0.208
'55	Ķīmiskās štāpeļšķiedras	0.185
'26	Rūdas, sārņi, pelni	0.163

Kods	Preču grupas nosaukums	GL
'54	Ķīmiskās šķiedras un pavedieni	0.154
'45	Korķis un tā izstrādājumi	0.134
'50	Zīds	0.093
'92	Mūzikas instrumenti; to daļas	0.085
'93	Ieroči un munīcija	0.041
'80	Alva un tās izstrādājumi	0.031
'99	Bez HS koda norādes	0.000

4. pielikums. Valstis, kas tika iekļautas Latvijas preču telpas strukturālās transformācijas potenciālo iespēju analizē

Albānija	Francija	Jaunzēlande
Alžīrija	Gruzija	Nikaragva
Armēnija	Vācija	Nigēra
Austrālija	Gana	Norvēģija
Austrija	Grieķija	Pakistāna
Azerbaidžāna	Gvatemala	Paragvaja
Bahamu salas	Honduras	Peru
Baltkrievija	Honkonga	Filipīnas
Beļģija	Ungārija	Polija
Benina	Islande	Portugāle
Bolīvija	Indija	Rumānija
Bosnija un Hercegovina	Indonēzija	Krievijas Federācija
Botsvāna	Īrija	Senegāla
Brazīlija	Izraēla	Serbija
Bulgārija	Itālija	Singapūra
Burkinafaso	Japāna	Slovākijas Republikas
Kambodža	Kazahstāna	Slovēnija
Kamerūna	Korejas Republika	Dienvīdāfrika
Kanāda	Kirgizstānas Republika	Spānija
Čīle	Latvija	Šrilanka
Ķīna	Libāna	Zviedrija
Kolumbija	Lietuva	Šveice
Kostarika	Luksemburga	Taizeme
Horvātija	Madagaskara	Togo
Kipra	Malāvija	Turcija
Čehija	Malaizija	Uganda
Dānija	Malta	Ukraina
Dominikānas Republika	Maurīcija	Lielbritānija
Ekvadora	Meksika	Amerikas Savienotās Valstis
El Salvador	Maroka	Urugvaja
Igaunija	Mozambika	Jemena
Fidži	Namībija	Zambija
Somija	Nīderlande	

5. pielikums. Latvijas eksporta uz 98 pasaules valstīm nekonkurētspējīgas preču grupas, to blīvumi un ienākumu ģenerēšanas potenciāli 2012. gadā

Kods	Preču grupas nosaukums	Blīvums	PRODY-EXPY
'02	Gaļa un subprodukti	0.501	-1 559
'05	Dzīvnieku izcelsmes produkti, citur neminēti	0.517	-719
'07	Dārzeņi	0.545	-7 734
'13	Lakas, sveķi u.c. augu ekstrakti	0.373	-10 068
'14	Citur neminēti augu izcelsmes produkti, materiāli pīšanai	0.502	-16 057
'15	Dzīvnieku vai augu tauki un eļļas; vasks	0.557	-9 750
'26	Rūdas, sārneņi, pelni	0.492	-9 056
'27	Minerālais kurināmais, nafta un tās pārstrādes produkti	0.489	-2 963
'28	Neorganiskās ķīmijas produkti	0.498	-5 088
'29	Organiskie ķīmiskie savienojumi	0.358	13 010
'31	Mēslojumi	0.506	-5 457
'35	Olbaltumvielas, līmes, fermenti	0.471	9 061
'36	Sprāgstvielas, pirotehniskie izstrādājumi, sērskociņi	0.508	-5 696
'37	Foto un kino preces	0.319	13 554
'39	Plastmasas un to izstrādājumi	0.517	5 423
'40	Kaučuks un gumijas izstrādājumi	0.511	1 732
'41	Ādas un jēlādas (izņemot kažokādas)	0.510	-5 910
'42	Ādas izstrādājumi; somas un tamlīdzīgas preces	0.350	-1 262
'45	Korķis un tā izstrādājumi	0.405	3 952
'46	Izstrādājumi no salmiem u.c. pīšanas materiāliem	0.355	-18 202
'47	Koksnes papīra masa; papīra un kartona atkritumi; makulatūra	0.417	5 997
'50	Zīds	0.303	-1 174
'51	Vilna, zirgu astru audumi	0.435	2 776
'52	Kokvilna	0.492	-16 302
'53	Pārējās augu tekstilšķiedras	0.401	-10 789
'54	Ķīmiskās šķiedras un pavedieni	0.430	515
'55	Ķīmiskās štāpeļšķiedras	0.454	-4 447
'56	Vate; neaustie materiāli, auklas, tauvas, virves	0.511	11 207
'57	Tekstila grīdsegas, tepiki	0.429	550
'59	Tekstilmateriāli (piesūcināti, dublēti u.c.)	0.418	20 752
'61	Trikotāžas apģērbs, tā piederumi	0.492	-11 263
'64	Apavi, getras, to daļas	0.476	-5 050
'65	Galvassegas, to daļas	0.420	-2 775
'66	Lietussargi, saulesargi, spieķi un tml. peces	0.344	-1 733
'67	Mākslīgie ziedi, spalvu, dūnu, cilvēku matu izstrādājumi	0.320	-15 767
'69	Keramikas izstrādājumi	0.491	-914
'71	Pērles, dārgakmeņi, dārgmetāli, bižutērija	0.505	-7 043
'75	Niķelis un tā izstrādājumi	0.348	-522
'78	Svins un tā izstrādājumi	0.549	-2 777
'79	Cinks un tā izstrādājumi	0.442	-3 521
'80	Alva un tās izstrādājumi	0.344	-10 500
'81	Pārējie krāsainie metāli, to izstrādājumi	0.425	-5 828

Kods	Preču grupas nosaukums	Blīvums	PRODY-EXPY
'82	Metālu instrumenti (ieskaitot galda piederumus)	0.412	6 737
'83	Metālu izstrādājumi, citur neminēti	0.487	1 641
'84	Mehānismi un mehāniskās ierīces	0.389	8 009
'85	Elektroierīces un elektroiekārtas (ieskaitot TV, audio, video)	0.402	4 942
'87	Sauszemes transporta līdzekļi (izņemot dzelzceļa); to daļas	0.458	3 819
'88	Lidaparāti; to daļas	0.389	8 009
'89	Kuģi, laivas u.c. peldlīdzekļi	0.374	-891
'90	Optiskās ierīces, foto- un kinoaparāti, mēraparāti, medicīniskie aparāti	0.386	8 492
'91	Pulksteņi; to daļas	0.362	19 637
'92	Mūzikas instrumenti; to daļas	0.304	2 779
'93	Ieroči un munīcija	0.445	5 410
'95	Rotaļlietas, spēles un sporta inventārs	0.417	5 963
'96	Dažādi gatavie izstrādājumi	0.496	820
'97	Mākslas un antikvārie priekšmeti	0.307	15 870
'99	Bez HS koda norādes	0.413	13 812

**6. pielikums. Latvijas eksporta uz ES 27 nekonkurētspējīgas preču grupas, to
blīvumi un ienākumu ģenerēšanas potenciāli 2012. gadā**

Kods	Preču grupas nosaukums	Blīvums	PRODY-EXPY
'02	Gaļa un subprodukti	0.177	2 597
'05	Dzīvnieku izcelsmes produkti, citur neminēti	0.159	-399
'06	Koki; augi; ziedi; dekoratīvie zaļumi	0.254	6 951
'07	Dārzeņi	0.212	-520
'08	Augļi; rieksti	0.163	474
'13	Lakas, sveķi u.c. augu ekstrakti	0.119	2 122
'14	Citur neminēti augu izcelsmes produkti, materiāli pīšanai	0.182	-262
'15	Dzīvnieku vai augu tauki un eļļas; vasks	0.156	-2 398
'18	Kakao un tā izstrādājumi	0.187	2 248
'20	Augļu, riekstu, dārzeņu pārstrādes produkti	0.171	-325
'21	Dažādi pārtikas produkti (jaukti)	0.192	696
'22	Alkoholiskie un bezalkoholiskie dzērieni; etiķis	0.166	2 307
'24	Tabaka	0.160	1 854
'26	Rūdas, sārņi, pelni	0.170	2 164
'28	Neorganiskās ķīmijas produkti	0.180	1 014
'29	Organiskie ķīmiskie savienojumi	0.192	4 160
'30	Farmācijas produkti	0.202	2 667
'31	Mēslojumi	0.162	-4 128
'32	Krāsas un lakas; miecvielu, krāsošanas ekstrakti	0.134	3 992
'33	Ēteriskās eļļas; parfimērijas un kosmētikas līdzekļi	0.174	4 063
'35	Olbaltumvielas, līmes, fermenti	0.194	4 491
'36	Sprāgstvielas, pirotehniskie izstrādājumi, sērskociņi	0.134	1 211
'37	Foto un kino preces	0.226	5 069
'38	Pārējie ķīmiskie produkti	0.203	4 963
'39	Plastmasas un to izstrādājumi	0.153	4 974
'40	Kaučuks un gumijas izstrādājumi	0.141	7 112
'41	Ādas un jēlādas (izņemot kažokādas)	0.123	-544
'42	Ādas izstrādājumi; somas un tamlīdzīgas preces	0.152	-1 386
'45	Korķis un tā izstrādājumi	0.137	-6 034
'47	Koksnes papīra masa; papīra un kartona atkritumi; makulatūra	0.132	2 998
'48	Papīrs un kartons, to izstrādājumi	0.106	6 314
'50	Zīds	0.080	-8 182
'51	Vilna, zirgu astru audumi	0.122	-6 638
'52	Kokvilna	0.136	-3 570
'54	Ķīmiskās šķiedras un pavedieni	0.147	-273
'55	Ķīmiskās štāpeļšķiedras	0.144	-3 262
'56	Vate; neaustie materiāli, auklas, tauvas, virves	0.156	9 416
'57	Tekstila grīdsegas, tepiki	0.195	2 417
'59	Tekstilmateriāli (piesūcināti, dublēti u.c.)	0.129	27 135
'64	Apavi, getras, to daļas	0.145	-3 908
'65	Galvassegas, to daļas	0.164	-73
'66	Lietussargi, saulesargi, spieķi un tml. peces	0.140	235

Kods	Preču grupas nosaukums	Blīvums	PRODY-EXPY
'67	Mākslīgie ziedi, spalvu, dūnu, cilvēku matu izstrādājumi	0.134	1 108
'69	Keramikas izstrādājumi	0.109	-4 120
'71	Pērles, dārgakmeņi, dārgmetāli, bižutērija	0.155	905
'75	Niķelis un tā izstrādājumi	0.200	4 422
'76	Alumīnijs un tā izstrādājumi	0.131	3 625
'78	Svins un tā izstrādājumi	0.142	-4 931
'79	Cinks un tā izstrādājumi	0.146	-371
'80	Alva un tās izstrādājumi	0.190	2 118
'81	Pārējie krāsainie metāli, to izstrādājumi	0.130	2 580
'82	Metālu instrumenti (ieskaitot galda piederumus)	0.099	3 823
'83	Metālu izstrādājumi, citur neminēti	0.109	2
'84	Mehānismi un mehāniskās ierīces	0.120	1 438
'86	Dzelzceļa transports, tramvaji, to aprīkojums un daļas; mehāniskās signalizācijas iekārtas	0.114	-2 624
'87	Sauszemes transporta līdzekļi (izņemot dzelzceļa); to daļas	0.117	124
'88	Lidaparāti; to daļas	0.139	2 172
'89	Kuģi, laivas u.c. peldlīdzekļi	0.149	-2 710
'90	Optiskās ierīces, foto- un kinoaparāti, mēraparāti, medicīniskie aparāti	0.190	3 136
'91	Pulksteņi; to daļas	0.161	2 642
'92	Mūzikas instrumenti; to daļas	0.158	2 497
'93	Ieroči un munīcija	0.165	1 487
'95	Rotaļlietas, spēles un sporta inventārs	0.132	-1 343
'96	Dažādi gatavie izstrādājumi	0.146	-302
'97	Mākslas un antikvārie priekšmeti	0.167	5 657
'99	Bez HS koda norādes	0.131	2 854